

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

RICHARD APPIGNANESI – OSCAR ZARATE

VAROLUŞÇULUK

Sartre ve Camus'ü
Daha İyi Anlamak İçin
Çizgibilim

say

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Çeviren: Şükrü Alpogut

RICHARD APPIGNANESI – OSCAR ZARATE

VAROLUŞÇULUK

Sartre ve Camus'yü Daha İyi Anlamak İçin Çizgibilim

İngilizceden çeviren:
Şükrü Alpagut

Say Yayınları
ÇizgiBilim

Varoluşçuluk / Richard Appignanesi ve Oscar Zarate
Özgün adı: *Introducing Existentialism: A Graphic Guide*

©2012 Icon Books Ltd.

Bu kitap The Marsh Agency Ltd ve AnatoliaLit Ajans ile yapılan anlaşma sonucu basılmıştır. Bu eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılan kısa alıntılar hariç yayınevinden yazılı izin alınmaksızın alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN 978-605-02-0661-6

Sertifika no: 10962

İngilizceden çeviren: Şükrü Alpogut
Yayın koordinatörü: Levent Çeviker
Yayıma hazırlayan: Eda Okuyucu
Grafik uygulama: Artemis İren

Baskı: Lord Matbaacılık ve Kâğıtçılık
Topkapı-İstanbul
Tel.: (0212) 674 93 54
Matbaa sertifika no: 22858

1. baskı: Say Yayınları, 2018

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com
www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

Bir Saçmalık Sorunu

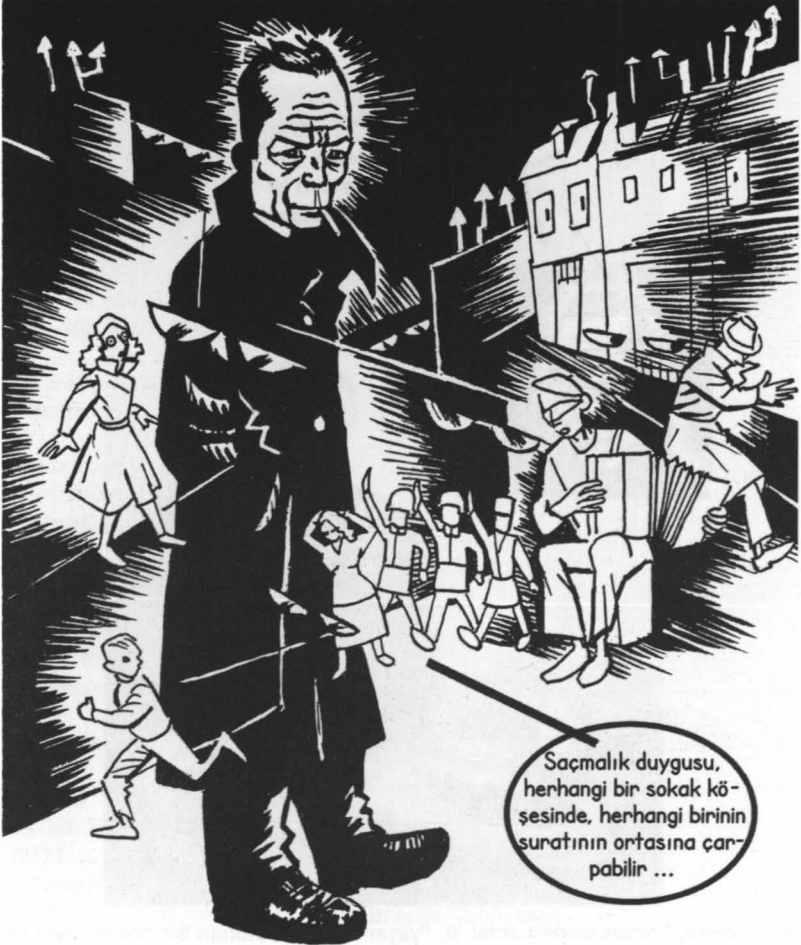
"Gerçekten ciddi olan yalnızca bir tek felsefi sorun vardır, o da intihardır. Hayatın yaşamaya değip değmediğine karar vermek, felsefenin temel sorusuna yanıt vermekle aynı kapağı çıkar." **Albert Camus** (1913-1960) *Sisifos Söyleni*'ne (1942) böyle başlar. Nietzsche'den şu alıntıyı yaparak söylemini sertleştirir: "Bir filozof, saygıyı hak etmek için, öğüt verirken örnek olmalıdır."

Ama sonra, Camus birden anlar ki, "yaşamak için bulunan bir neden, aynı zamanda da ölmek için mükemmel bir nedendir". Her iki durumda da fedakârlık gerekebilir. Soru şudur: Yaşamak için hayatın bir anlamı olmalı mıdır? *Saçmalığı dikkate alınca*, "hayır" sonucuna varır, "hiçbir anlamı olmazsa çok daha iyi yaşanacaktır".

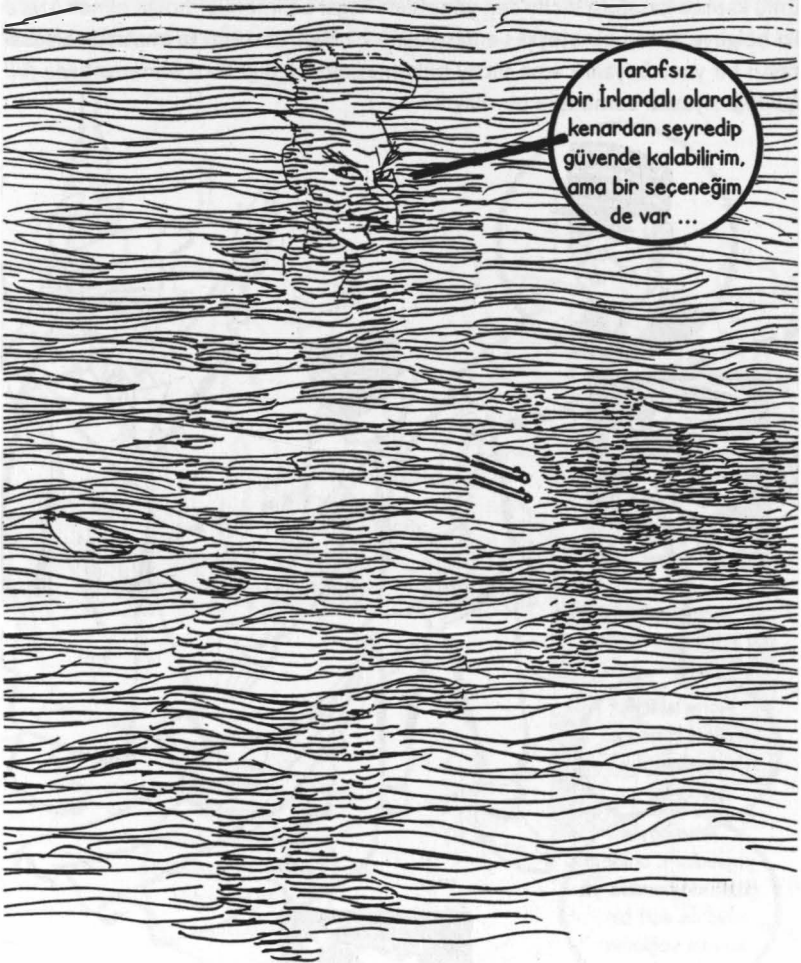
Gecenin ve Sisine İçine

Camus tehlikeli bir zamanda, 1942'de Nazi işgali altındaki yenik Paris'te, "saçmacı" bir yaşam olasılığını seçmiştir. Başkaları gibi o da direnişe, görünmeden sabotaj eylemleri düzenleyip kaçan "gölgeler ordusu"na; her an Gestapo tarafından yakalanıp işkenceden geçirilme ve öldürülme tehlikesiyle burun buruna olan erkeklerin ve kadınların oluşturduğu örgüte mensuptur.

Camus der ki, saçmalık, "sıkıntı verici çıplaklığıyla, aydınlatmayan ışığıyla ..." Camus'nün bu zamanda ve yerde saçmacılık üzerinde yazdığı denemenin; işgal sansürünün yasaklarından kaçınan ve bizzatı kendisi dik başlı bir direniş edimi olan denemenin elbette bir satır arası anlamı vardır.

Saçmalıkta dehşetin kanıtı vardı. Hitler 7 Aralık 1941’de, Wagnervari bir megalomani nöbeti geçiriyorken, işgal altındaki Batı topraklarında yaşayanları kapsayan *Nacht und Nebel Erlass*’ı, yani “Gece ve Sis Kararname”sini yayınladı. Kararnamede, Alman güvenliğini tehlikeye atan herkesin yakalanacağı, “Almanya’da bilinmezliğin gecesinin ve sisinin içinde hiçbir iz bırakmadan kaybolup gideceği” belirtiliyordu. Gerçekte, sınır dışı etme ve ölüm.

O sırada Paris’te bulunan ve İrlanda’nın tarafsızlığı sayesinde güvenliği garantide olan oyun yazarı **Samuel Beckett** (1906-1989), direnişe katılarak kendisini tehlikeye atmayı seçti. Niçin? Çünkü böyle koşullarda sağduyuyu terk edip saçmalığı kabullenmek dürüstlüktür.

Kanı Sulandırıcı Vichy Suyu

Fransa, yalnızca altı hafta dövüştükten sonra Alman istilasına teslim oldu. Müttefikler olmayınca – Britanya savaşa hazır değildi, Amerika tarafsızdı ve Hitler artık Avrupa’nın efendisiydi – başka bir seçenek yoktu. **Mareşal Philippe Pétain** (1856-1951), Fransa’yı Almanların denetimindeki bölge ve şifalı sularıyla ünlü kaplıca kasabası Vichy’den yönetilen “işgal edilmemiş” bölge olmak üzere iki bölgeye ayıran bir ateşkes anlaşmasını 21 Haziran 1940’ta imzaladı. Siyasal tavizi bir yana koyalım ama Vichy hükümetinin izlediği Nazi Almanya’sıyla *fiili işbirliği* siyaseti bambaşka bir olaydı.

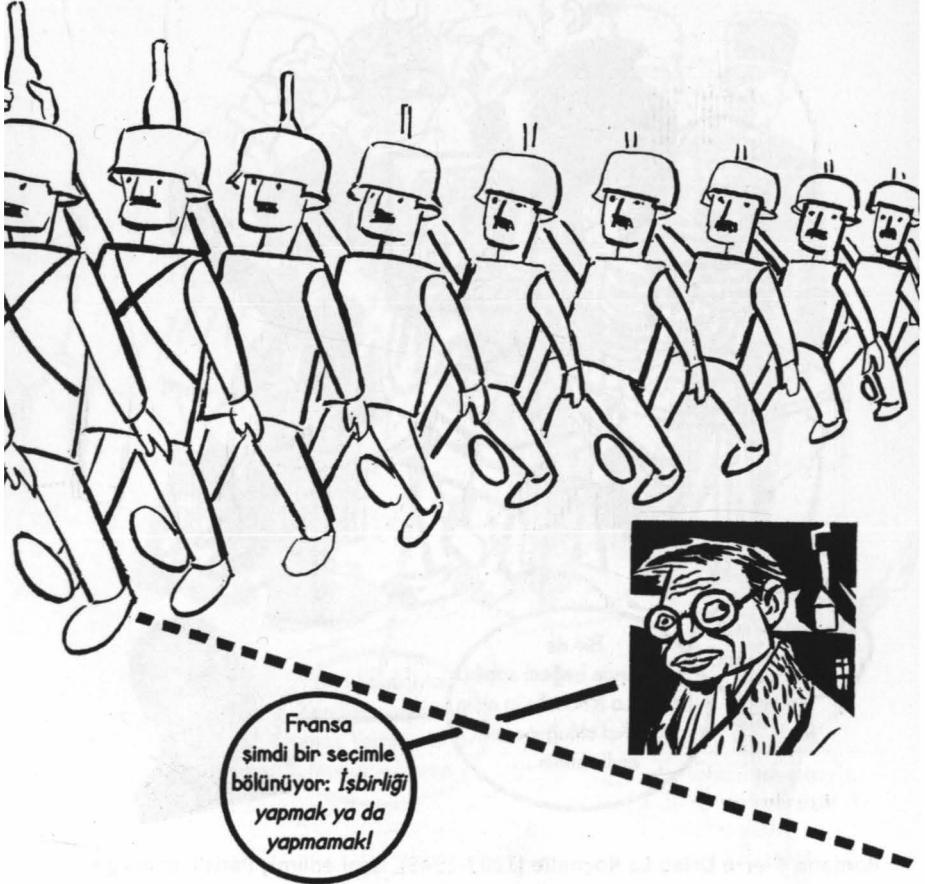
**Vichy işbirlik-
çileri Hitler'e
yardakçılık
ediyorlar ...**

Ama böyle
yapmaları, onların
gözünde Fransa'ya
hiç de eşit bir
konum sağlama-
yacak.

Suskunluk Cumhuriyeti

Hitler'in kendi ülkesinde hoş görmediği Yahudilere ve komünistlere yönelik "kesin çözüm"ünü benimsemek için bulunmaz bir fırsat olarak işgale dört elle sarılan Fransa'daki bir kısım sağcı unsurlar, bunu öyle büyük bir hevesle uyguladılar ki Almanlar bile şaşırıp kaldılar. Vichy hükümeti, siyasal tavizin suyu ile Nazi kan ırkçılığını birleştirip töz değişimine uğratarak Hitler'in toplama kamplarındaki "duş odaları"nı bununla besledi.

Jean-Paul Sartre (1905-1980) o dönemde şöyle demişti: "Hiçbir zaman Alman işgalinde olduğum kadar özgür olmadım... Mutlak yalnız haldeyken bu mutlak sorumluluk, özgürlüğümüzün dışavurumu bu değil miydi?" ("La République du silence" başlıklı makeden, 1944.)

Aydınlatmayan Işık

Böylesine "karanlık ışık"ta, hayat önceki gibi sürüp gider mi? Belki insanın gözleri olumsuz anlamdaki gerçekliğe uyum sağlayabilir. 1942'de Picasso (1881-1973), "Boğa Kafatası ile Natürmort" tablosunu yapar, Dora Maar'la gönül ilişkisini sürdürür ve yasadışı para işleriyle uğraşır. İspanya uyruklu biri olarak tarafsızlığın verdiği güvenlikten de yararlanır, ama Beckett'in aksine direnişe katılmaz.

Romancı **Pierre Drieu La Rochelle** (1893-1945), işgal edilmiş Paris'i, ırzına geçilmiş bir kadın olarak betimledi: "Tuilleries ana bulvarından bakınca, Place de la Concorde'daki Lüksor Dikilitaşı'nın Zafer Takı'nı *delip geçtiğini* görebiliyorum..." Buradaki cinsel anıştırma tamamen bilinçlidir. Onun, Nazizmin buram buram maçoğunu kucaklaması için yeterli neden bu muydu?

Bergson'un Direnişi

Louis-Ferdinand Céline (1894-1961) ve iğrenç faşist gazete *Je Suis Partout*'nun editörü Robert Brasillach (d. 1909, idamı 1945) gibi yetenekli romancıların alçak antisemitik işbirlikçiliğine de bir anlam veremem. Henri Bergson (1859-1941), "dünyanın üzerine çökmek üzere olan korkunç antisemitizm dalgası"nı uzun zaman önce görmüştü. Bergson ölümcül hastayken, Vichy hükümetinin çıkardığı yasa uyarınca Yahudi olarak kaydını yaptırmak için hasta yatağından kalktı. Kendisine yapılan muaf tutulma önerisini reddetti.

Yahudilerin kitlesel olarak sınır dışı edilmelerinde "kardeşçe birlikte çalışan" Fransa Cumhuriyeti jandarmaları ile SS askerlerine tanık olmaktan da ha mide bulandırıcı bir görüntü var mıdır?

Kirli Sularda Yüzmek

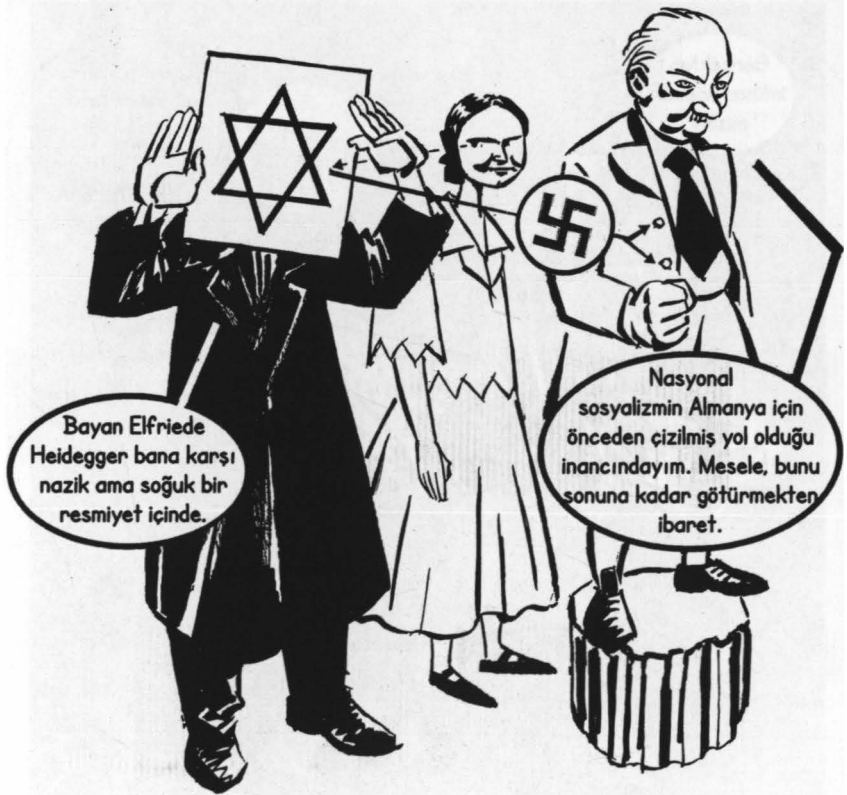
"Karanlıktan sonraki" Paris, her türlü oyuncuyu açığa çıkarır. Fiilen "direnişçi" olanlar pek azdır; çoğunluk *attentiste* olacaktır; yani Müttefikler ile Naziler arasında seçim yapmadan önce, hangi tarafın üstünlük sağlayacağını görmek için kelimenin tam anlamıyla *bekle ve gör* tavrını benimseyecektir. Savaş döneminde kendini korumak gerçekten kuşku yaratan bir iştir, ama direnişi seçen en az iki kişinin adını verebilirim: Albert Camus ve Jean-Paul Sartre; ikisi de varoluşçu olarak tanımlanıyordu, eğer gerçekten de öyleyseler. Yeraltı gazetesi *Combat*'ın ofisinde buluştular.

Varoluşçuluğun özünde belli belirsiz bir "ihamet" duygusu yatar. Varoluşçuluğun simgesel "kurucu"sı olan ama o rolü şiddetle reddeden **Martin Heidegger** (1889-1976) örneğini ele alalım.

Heidegger'le Nasıl Olur?

Heidegger'in eski bir öğrencisi ve İtalya'ya sığınmış bir Yahudi olan **Karl Löwith** (1897-1973), onunla 2 Nisan 1936'da Roma'da karşılaşmasını kaydeder. Heidegger orada, "Hölderlin ve şiirin temel doğası" konulu ders veriyordu. Löwith merakla düştü: Heidegger'in düğme iliğindeki gamalı haç (açıkçası, bunun beni rahatsız ettiği kanısında değil) ile Hölderlin'in şiirinin ne alakası var? Sonra profesöre sordu: Hitler'e verdiğiniz destek, felsefenize mi dayanıyor? Heidegger, öyle olduğunu kabul etti.

... sonuna kadar götürmekten ibaret mi? Heidegger ilk başta sergilediği ama kısa sürede düş kırıklığına dönüşen Nazizm hevesinden sonra "içsel göç", sessizliğe doğru bir "içeriye uçuş" taslamaya başlayacaktı; bekleyip görmeyi seçen *attentiste* tavrının Almanca eşanlamlısıydı bu.

Şimdilik ...

Heidegger, hiçbir zaman kucaklamamış olduğu "direngen" bir varoluşçuluğa ihanetten sorumlu tutulamaz. Ama havada kalan bir soru var. Gönlnü nereye bağladığına bakılmaksızın, onun felsefesi *ayakta kalır* mı? Felsefenin mutlak ve evrensel olan en derin bulguları için tarihin bir kıymeti harbiyesi var mıdır? Cevap olarak, bildiğim tek bir şey var: Camus'nün ve Sartre'ın Paris'inde, Heidegger'in Almanya'sında *nefes alamaz, boğulurum*. Onların içinde bulundukları koşullara yanıt veremem. Ben ne *olurdum*? İşbirliğine mi girerdim, direnir miydim, bekler miydim? Elimden gelen tek şey, şimdiki soruya geri dönmek.

... şimdilik. Konuşma diline özgü, ne harika bir deyiş. Gündelik dilin sıradanlığından çekilip çıkarılınca, "şimdilik" ne anlama gelir? *Şu an* demeye benzer ama dahası, bir "koşullu beklenti"yi ifade eder. Eğer derin derin dinlersem, düşünmesi gerçekten hayret verici.

Sözcük Mezarlığı

Heidegger'in dağarcığı, filolojik köklerine ulaşmak ve sözcükleri yeniden ilksel tazeliğine kavuşturmak için Almanca deyimleri taciz etmesiyle, işkenceden geçirmesiyle ve boğazlamasıyla kötü bir şöhret kazanmıştır. Sözcüklerin "tazeliği" mi? O da ne?

Sözcükler bir zamanlar başkalarının ağzında olmalarının unutkanlığıyla ağzımda yeniden doğar ...

Yazmanın yalnızca "yeni baştan söylemek" değil, anma da olduğunun farkındayım. Bir yazar olarak attığım her adımla, başkalarının mezarlarına ilerliyorum. Sözlük bir morg kayıt defteri, ama acayip bir şekilde yeni doğumlara ilham veren bir defter. Dolayısıyla tam da bir yazar olarak, edebiyatın ayartmasından kaçınmak için tetikte olmalıyım. Bununla neyi kastediyorum?

Varoluşçuluğun Çekiciliği Nedir?

Varoluşçuluğun bugün artakalan popülerliği, hâlâ *rezalet çıkarma* gücüne sahip bir sözcük mirasını sürdürmesinden dolayı olabilir mi? Keder, umutsuzluk, endişe, saçmalık, özgünlük, hiçlik vb. neredeyse sahici birer "kategori" konumuna sahip edebi özelliklerdir. Bu varoluşsal *duyguları* alçaltıp hoppalığa indirme, Camus'nün öylesine iğrendiği "umutsuzluğa oynama" tehlikesi vardır. Sartre, "Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir" konulu bir konuşmasında (1946) buna karşı uyarıda bulunur.

Bu nedenle edebiyat, varoluşçuluğa girmesine izin verilmeyen bir "rezalet"tir. Ama yine de Sartre romanlar ve oyunlar yazmadı mı ve Camus da öyle yapmadı mı, hatta huşu uyandırıcı Heidegger bile şiirler düzmedi mi? Sonuç olarak, varoluşçuluk edebiyata çok kolayca teslim olur. "Teknisyenler için ağırbaşlı öğreti" hariç her konuda Dostoyevski'ye, Kafka'ya, Beckett'e danışmamı salık verdiler.

Onun yerine derim ki, geriye dönüp bu isme bakınca, edebiyat ayan beyan "varoluşçu" görünür ve dolayısıyla kendisini varoluşçuluğun özgünlük doğrulaması dışında tutar. "Varoluşsal" terimini düşünün: Düpedüz bir sıfattır ve *var olmanın* mantıksal yüklemidir. Ama bir şeyin *olduğunu* doğrulamak ya da yadsımak, (Wittgenstein'in uyardığı gibi) "[bir şey] varlık verme"si söz konusu olmayan mantıksal bir önermedir. Mantıksal kullanımda, "varoluşsal" sıfatına eklenmiş bir "-çuluk"a yer yoktur.

Ama "varoluşsal" denilince, daha çok "ondan etkilenmemiz için bize verilmiş olan"ı anlarız ...

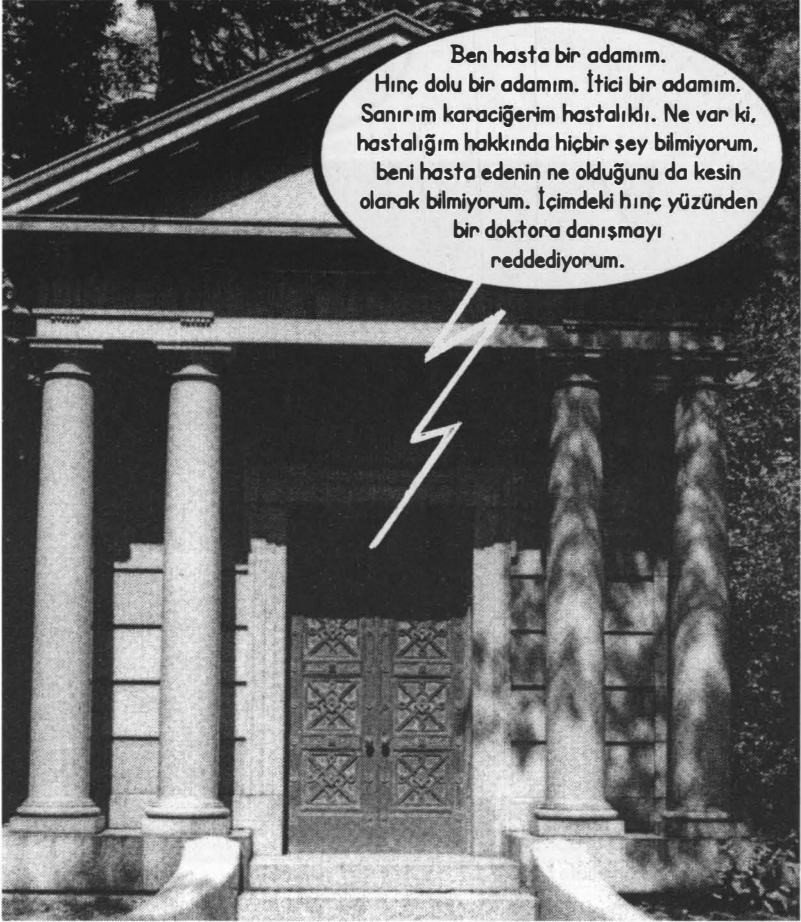

Olmak ya da olmamak, işte bütün mesele bu.

Hamlet'in "olma sorunu" elbette ki onu bir varoluşçu yapmaz. Üstelik o bir kurgudur ve konuşması, Shakespeare'in buna ilişkin ironik anımsatmasıdır. Bu, edebiyatın ayartmasına kapılmamak için bir ipucu değil midir?

Karanlıktan Gelen Ses

Belki henüz açık seçik değildir. Bana dediler ki, "çıplak haliyle varoluşçuluk istersen Dostoyevski'ye git." İyi, pekâlâ, öyle yapacağım. (Bu metinde öğretmiyorum, *zor durumda kalıyorum*. Tasdik aramak, "zor duruma düşme" tehlikesi taşır. Böyle bir incelemenin ödülü pekâlâ aşağılanma olabilir.) Özüne eziyet eden itirafın derinliklerinden gelen öyle bir ses, *de profundis* çağrı ışıtiyorum ki bir benzeri daha yok, daha önce asla ışıtilmemiş.

Ben hasta bir adamım.
Hınc dolu bir adamım. İtici bir adamım.
Sanırım karaciğerim hastalıklı. Ne var ki,
hastalığım hakkında hiçbir şey bilmiyorum.
beni hasta edenin ne olduğunu da kesin
olarak bilmiyorum. İçimdeki hınc yüzünden
bir doktora danışmayı reddediyorum.

Kimdir bu adam? Bir "emekli devlet memuru", devasa Çarlık bürokrasisi aygıtındaki bir bölümden kayıp bir ruh. Önemli birisi değil. O elbette bir hayal ürünüdür, Fyodor Dostoyevski'nin (1821-1881) *Yeraltından Notları*'nın kahramanıdır.

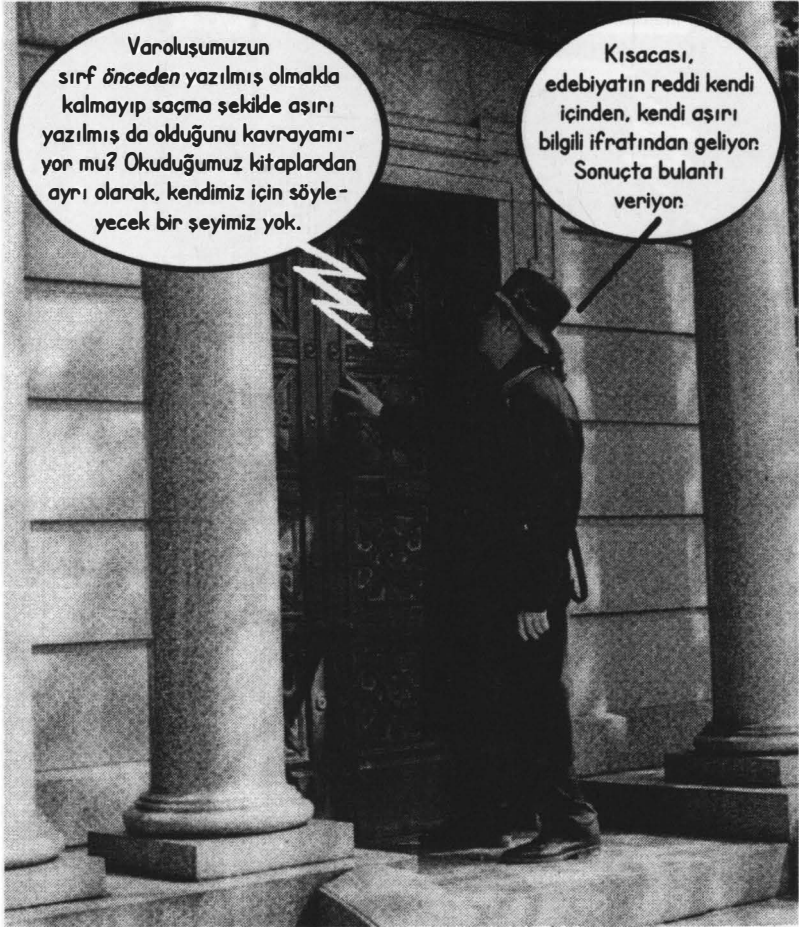
İkna edici bir kurgu ama çok da tanıdık. Bizi ayıran şey sırf tarih; açıklanmamış cesetlerle dolu bir 140 yıl daha. Bu "paradoksalcı"nın kendi zamanı hakkında söyleyeceklerini dinlemeyi çok istiyorum.

*“Peki, şimdi yaşamanın ne anlama geldiğini, ne olduğunu ve neye yaşamak denildiğini bile bilmiyoruz! Kitaplarla baş başa bırakılsak hem yitip gideriz hem de kafamız karışır bir anda. Neye katılacağımızı, neye sarılacağımızı, neyi seveceğimizi ve neyden nefret edeceğimizi, neye saygı duyup neyden iğreneceğimizi bilmeyiz... . Ölü doğmuşuz biz ve geçmiş kuşaklar boyunca dünyaya getirilmişiz, ama yaşayan babalarımızca değil... . Çok geçmez, bir şekilde **bir fikirden** doğduğumuzu uydururuz ...”*

İfrat

Şimdi açık mı? Değilse, çağdaş filozof Paul Ricoeur'nün (d. 1913) şu sözünü düşünün: "Tüm bunlar dile getirilmiş ve edebiyatla ifade edilmiş olmasaydı, sevgi ve nefret hakkında, ahlaki duygular hakkında, genel olarak da tüm o Ben dediğimiz şey hakkında ne bilirdik ki?" Yeraltı adamı, "İşte ben de tam bundan yakınıyorum!" diye yanıt verirdi buna.

Böyle bir kültürel hiççiliğe gerçekten katılır mıyım? Tüm kitapları yakar mıyım? Ya da daha iyisi, (bu dahil) okunmamış bırakır mıyım? İçtenlikte söyleyeyim, bilmiyorum. "*İçtenlikle?*"; karanlık nesnelerden gelen bir ses. "Kendini aldatmaksızın 'içtenlikle bilmen' mümkün mü hiç?"

Kendini Aldatma, Gaflet ve Özgünlük

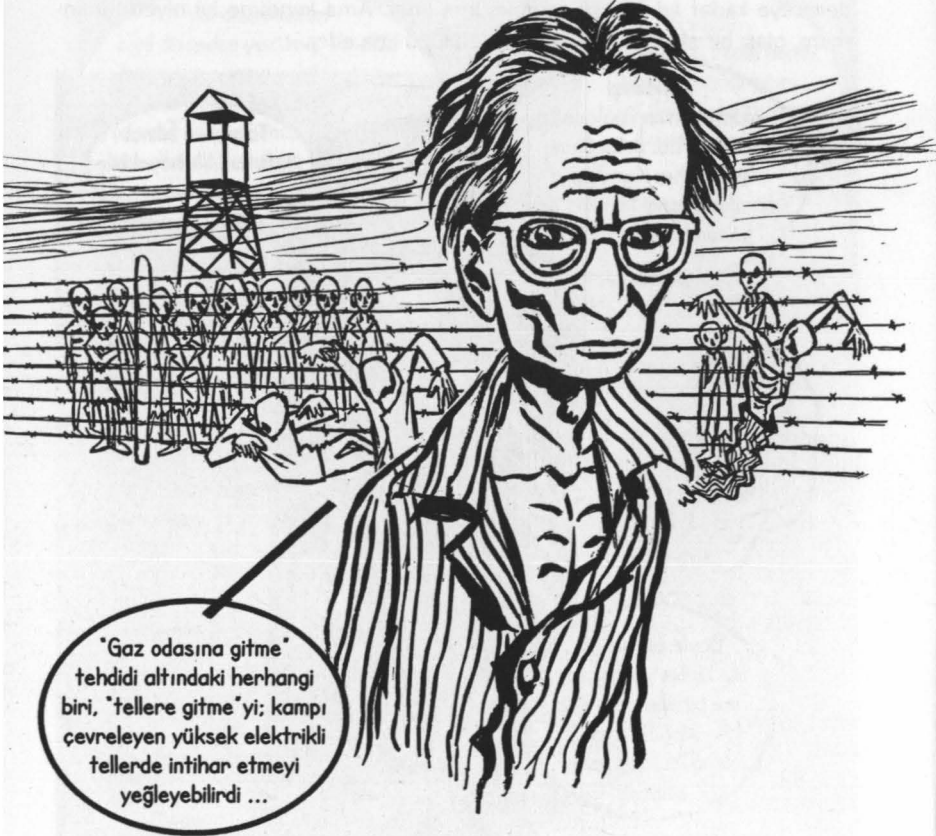
"Kendini aldatmamak kadar zor bir şey yoktur", diyor Wittgenstein. Peki, ama aldatmadığımı nasıl bilirim? "Gaflet" ya da kötü niyet, Sartre'ın varoluşçuluğunun temel bir ilkesidir. Hepimizin sözde "farkında olmama" bahanesiyle kendi kendimizi aldatarak, yani öz-aldatı içinde yaşarken başvurduğu çare budur. Sorun, hepimizin yaptığı gibi ara sıra yalan söyleme sorunu değil, kendini tanıma konusundaki *tutarlı inanç* sorunudur. *Kötü niyet* içinde olduğumu bilmem, bir dereceye kadar *iyi niyetin* varlığını ima eder. Ama kendime iyi niyetle inanmam, olası bir aldatmayı, hatta ikiyüzlülüğü ima eder.

Yeter! "Paradoksalcılık" olmadan bilmek istiyorum. Bu nedenle, izin verirseniz Viktor E. Frankl'ın "Bir Toplama Kampında Grup Psikoterapisi Deneyimleri" konulu bir konferansına (1951) katıldığımı hayal edeyim.

Bir KZler'in Gözünde Anlam

"KZler", Nazi toplama kamplarındaki tutsaklar için kullanılan bir lakaptı. Kendisi de bir KZler olan varoluşçu analist Viktor E. Frankl (1905-1997), orada *logoterapiyi* keşfetti. Logoterapi, bir kişinin anlam duygusunu onarmayı amaçlar. (Yunanca *logos* [akıl] sözcüğünden türetilmiştir.) Frankl'ın KZler'ler konusunda ele alması gereken ilk sorun, *giriş şoku*, yani "pek yakın intihar tehlikesinin eşlik ettiği bir panik durumu" sorunuydu.

Frankl, intiharları önlemekle ilgilenen bir takım örgütlemeyi bir şekilde başardı. Bu hayret verici değil mi? Her gün yapılan kitlesel infazlarla ölümün sıradanlaştığı bir ortamda intiharları caydırmaya çalışmak niçin? Anlamsız varoluş yüzde yüz kesin bir durumken, "anlamı onarma" çabası neden? "İntiharın zıttı, insanın ölüme mahkûm edilmesidir," der Camus. Frankl'ın kendi deneyimi de budur.

Kendinden Bilinçli Uzaklık

"... bir sabah kamptan çıkıp yürüdüm; artık açlığa, soğuğa ve açık ayakkabılar içinde su toplayıp şişmiş, donmuş ve iltihaplanmış ayaklarımın acısına neredeyse dayanamayacak haldeydim. Kendimi rahatın ya da umudun çok ötesinde bir durumda görüyordum. Sonra, kendimi bir kürsüde hayal ettim... 'Bir Toplama Kampında Grup Psikoterapisi Deneyimleri' başlıklı bir konferans vermek üzereydim... . *İnanın, bir gün bu fırsatın bana verileceğini o anda umut edemiyordum.*"

Gerçekten, "logoterapi" kamplardan sağ çıktı ve bugün de uygulanabilmektedir çünkü Frankl'ın dediği gibi, "toplama kampı, bir bütün olarak insan dünyasının mikrokozmik bir yansımasından başka bir şey değildi". Bu ders, "günümüz dünyasındaki koşullar" için de geçerlidir.

“Gece ve Sis” Gerçekten Dağılımı mıdır?

Frankl, tam da kampların üzerine çöken türden “bir psişik salgının boyutlarına kolayca ulaşabilen koşullu, kaderci, uyumcu ve bağnaz yaşam tavırlarının damga vurduğu” bir *şimdi*, *şu an* patolojisini tanımlıyor. Bununla birlikte Frankl’ın hayatta kalışıyla ilgili anlattıkları, varoluşsal bir sorun olan *isteyerek* kendini aldatma sorununu ortaya çıkarıyor.

Anlamanın onuru nihai öncelik taşır; başka bir deyişle, anlamdan fersah fersah uzakta olmaya katlanabiliriz ve hatta onu *gözden kaybetmeye* bile karşı durabiliriz. Frankl, akılselim ilkesini – *önce yaşa, sonra felsefe yap* – tersine çeviriyor.

Eninde sonunda başımıza gelecek olan, hayatta kalmamaktır. "İntiharın zıddı, insanın ölüme mahkûm edilmesidir"; oldukça doğru ama onların her birisi için, ölüm tavırlarında idame ettirilir. (Açıklama: *idame ettirmek*, sürmesine neden olmak, varlığını devam ettirmek, desteklemek ama aynı zamanda da doğruluğunu savunmak.)

Vincent Van Gogh'a (1853-1890) ait bir ayakkabı tablosu hakkında Heidegger'in ettiği ünlü sözleri okuyunca, Frankl'in ayakkabılarını *idame ettirmek* isterim.

"Ayakkabıların aşınmış sayılarının kapkara ağızlarından, işçinin yorgun ayak basışı boş gözlerle dışarıya bakıyor. Sert bir rüzgârın yaladığı tarlada açtığı upuzun oyuklar boyunca işçinin ağır adımlarla güç bela yürüyüşünün birikmiş azmi var. Derinin üzerini toprağın ıslaklığı ve zenginliği kaplamış. Akşam inerken tarla patikasının yapayalnızlığı tabanların altında boylu boyunca uzanıyor. Ayakkabılarda, yeryüzünün sessiz çağrısı, kimseye duyurmadan armağan ettiği olgunlaşan ürünler, kasvetli tarlanın nadas ısırlığı titreşiyor."

Doğal Kendini Koruma Tavrı ...

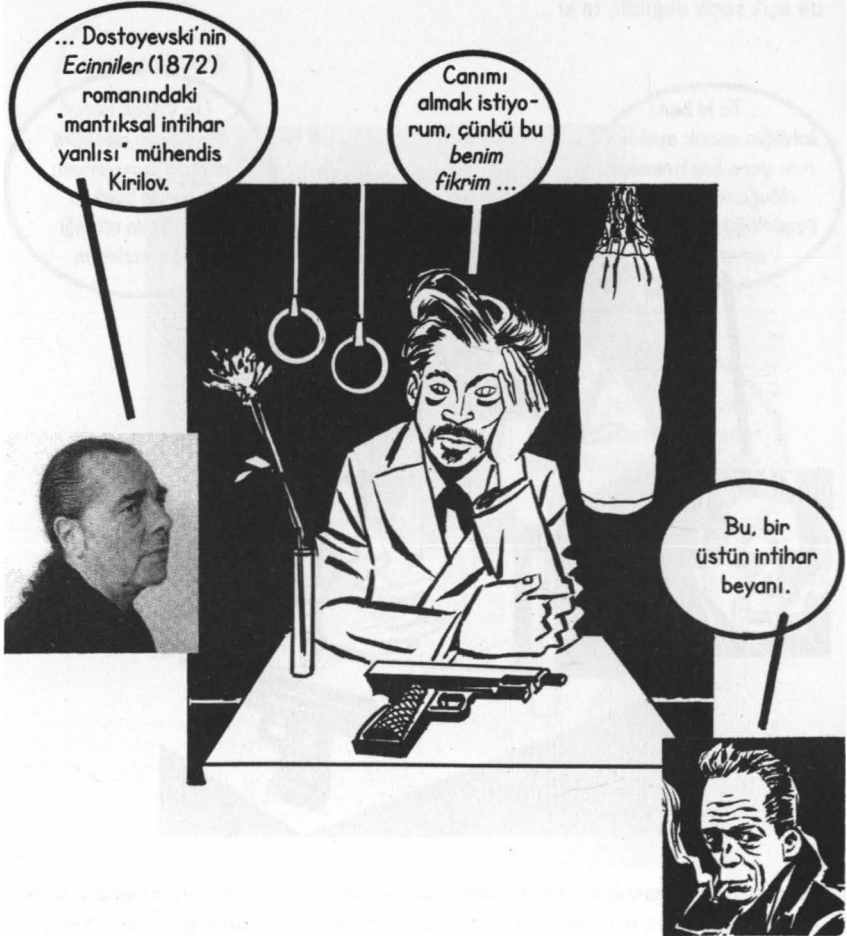
... ya da şu kötü alışkanlık: yaşama alışkanlığı. Camus'nün yanıtı elbette felsefi *olmayan* sorusuyla baş başa kaldım. Çoğu kişinin yaptığı gibi yapıp intiharı çürütebilirim ve öylesine yaşayıp gidebilirim. Ne de olsa bu sadece bir "zaman meselesi". *Şimdilik* diye geçiştirebilirim ya da fenomenolog **Edmund Husserl**'in (1859-1938) "doğal tavrı" olarak ele aldığı ve felsefeye sorular sağlayan ama hiç çözüm önermeyen şeye sığınabilirim. Ama bu zaten haddinden çok şeyi, haddinden erken öngörür, en iyisi yine Camus'yle başlamak.

İntihar için iki faktör gereklidir: 1. yaşamın anlamsız saçmalığını kavramak ve sonra 2. yaşama tutunmanın üstesinden gelmek ("... vücut yok olmaktan çekinir"). İntihar, çoğunlukla kendini korumaya baskın çıkacak kadar "hayati" bir nedene; hastalık, utanç, umarsızlığa dayanır.

Metafizik ya da "Bakir" İntihar

Camus'nün gözlemine bakılırsa, "enine boyuna düşünülerek intihara kalkışıldığına seyrek rastlanır". Eksikliklere (hastalık, utanç vb. gibi) bağlı nedenlerin bulaşmadığı bir intihar, depresyona bağlı olumsuzlukların, hatta paradoksal olarak ölüm korkusunun güdülemediği, deyim yerindeyse "mantıksal yatkinlik içeren" bir intihar olabilir mi? Kısacası, bütünüyle *bakir* bir intihar? Evet, bencilce, protesto niteliğinde, metafizik bir intihar? Bu son derecede ender rastlanan bir durum olduğu için, Camus edebiyattan bir örneğe sığınır ...

Peki, ama "bir fikir" için intihar beyan etmek, bir tür güdünün varlığını gerektirmez mi? Kirilov'un fikri nedir?

Saçma Bir Kıyas (Tasım)

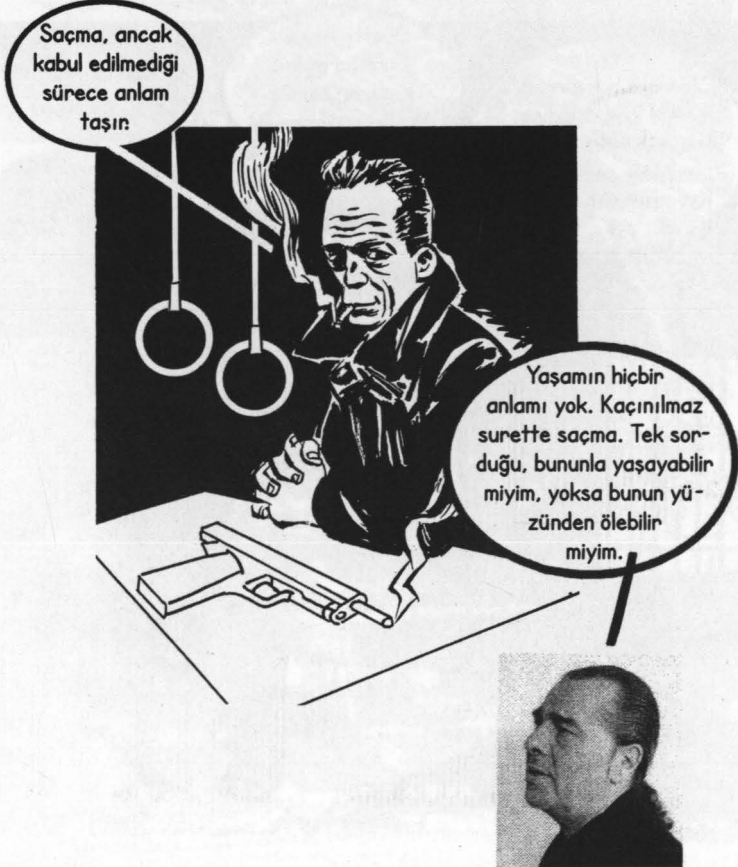
Kirilov'u ölüm düşüncesine sürükleyen saçma akıl yürütmedir. "Tanrı'nın gerekli olduğunu ve var olması gerektiğini biliyorum. Ama var olmadığını ve olmayacağını da biliyorum." Tek başına bu kavrayış, insanın kendini öldürmesi için yeterli bir nedendir. Peki, ama Tanrı'nın var olmayışı niçin *mantıksal* intihar sonucunu doğursun ki? Kirilov'un saçma tasımının öncülü şudur: "Tanrı yoksa Tanrı benim." Ama sırf birisinin kendini Tanrı *sayması* kesin sonuç vermez. Tanrı *olmak*, kendimi öldürmemi gerektirir. Saçma mantık açısından bile, bu yine de açık seçik değildir, ta ki ...

Ölümsüzlüğe uşaklığını sona erdirmek, onun yerine "fikrimi" koymak ama aynı zamanda da o bağımsızlığın nihai sonuçlarını çıkarmak demektir. "İnsan kendini öldürmemek için düpedüz Tanrı'yı icat etti" diye belirtir Kirilov. "Evrensel tarihin bu ana kadarki özeti bundan ibarettir."

Saçma, İntiharı Yasaklar

Öyleyse Kirilov, insanlık sevgisinden dolayı, başkalarına “kral yolunu” göstermek için kendisini öldürmelidir. Bu *pedagojik* bir intihardır. Elbette öyledir çünkü ilkin Dostoyevski’nin, ardından da Camus’nün bir kitabında verilmiş bir derstir. Onların verdikleri ders nedir? Dostoyevski’nin Hıristiyanlığı intiharı yasaklar, Camus’nünki de katıksız ateistçe gerekçelerle öyle yapar. Camus, saçmalığı yadsıyarak ya da herhangi bir metafizik kaçamağa izin vererek değil, saçmalığı *idame ettirerek* bu noktaya ulaşır.

İntihar, saçmalığı kabul ederek onu *halleder*. Yaşamak, bunu enikonu ama *uzlaşmaya varmadan* deneyimlemektir. Camus’nün belirttiği de budur. Saçmayla uzlaşmaya varmamak, beni ondan kurtarmaz ama sahiden saçma bir deneyim olan yaşamdaki intiharı eler.

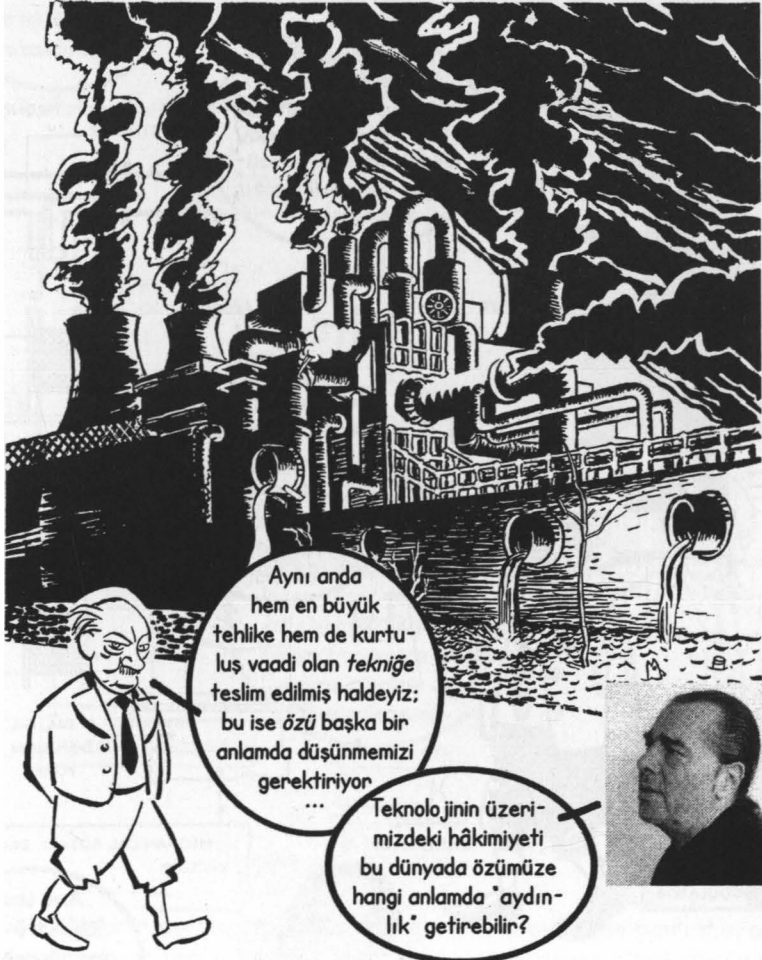
Mahkûmun Hükûmünün Ertelenmesi

Camus, benim "intihardan uzak" yaşamamı istemekle kalmaz, "temyize gitmeden", yani örnek verdiği mahkûma benzer şekilde yaşamamı da isterdi. Güzel ama kendisi Kirilov'un davranışına aykırı bir şey ortaya koyar: *Sağlığını korumak için her sabah kültürlük hareketleri yapar.* Onun ölüm düşüncesine belki aykırı ama ölüm kuyruğunda formunu korumakla bağdaşmaz değil. Ölümüne mahkûm edilenler dişlerini fırçalamayı bırakmazlar, hatta daha az şaşırtıcı olarak, hükûm ertelenmesi için temyiz çabalarına girişirler.

Ölüm Gerekli midir?

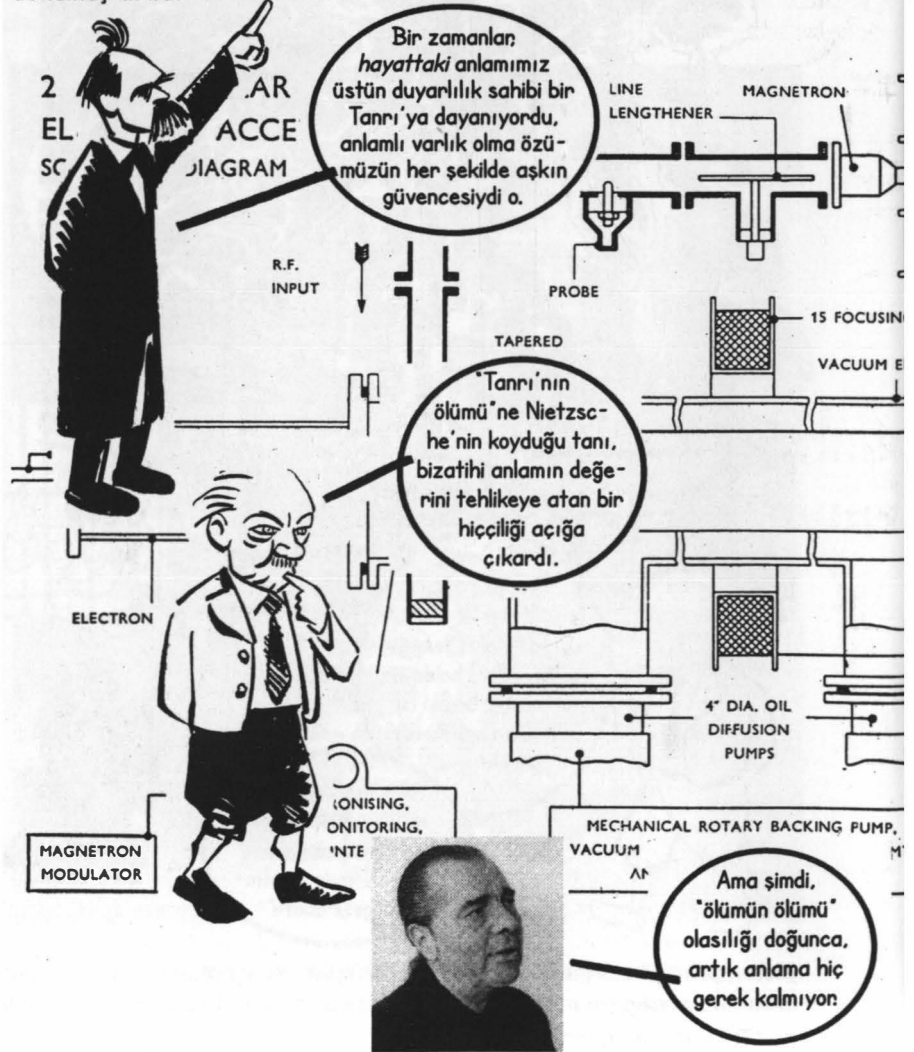
Yaşam, anlamıyla alakalı değildir ya da ancak nadiren, onunla yüz yüze geldiğimizde öyledir; ama *süresiz* yaşamakla alakalıdır. Bu sözcüğün muğlaklığına dikkat edin: “belirsiz”, “tanımlanmamış”; ama aynı zamanda da “*sınırsız zaman süresince*”. Bu hüküm ertelemesini, Heidegger’in ön izlemesini yaptığı üzere bizim şimdiki 21. yüzyılımıza, bilimin ve teknolojinin ışığı altına getirelim.

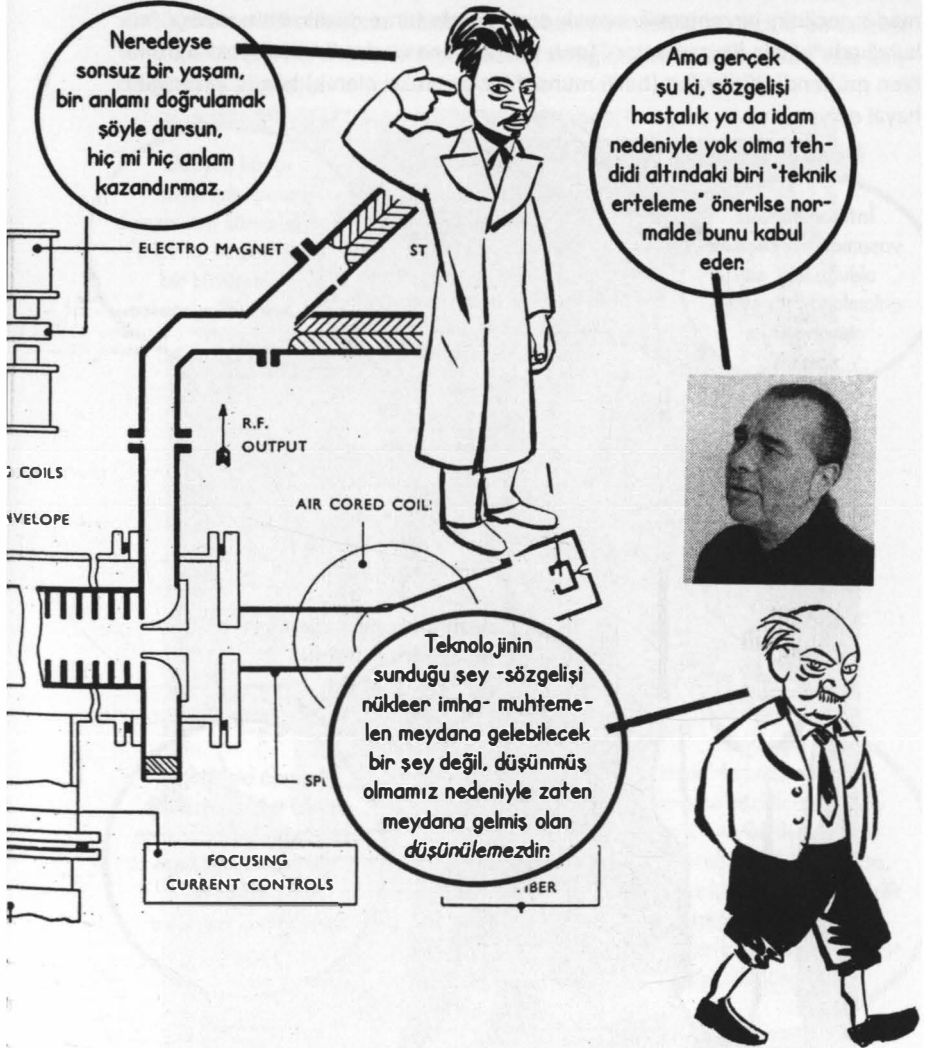
Olası *replikasyon* öngören bir “teknogenetikçilik” ile şimdi özellikle sarılıp sarmalanmış durumdayız. Bunun “özünde” taşıdığı anlam, *şimdiliği* noktası konulmuş bir geleceğe genetik olarak uzatmaktır.

Teknoloji, Sonuna Gelmiş Bir Metafiziktir

Bahis konusu olan nedir? Ölüm, özünde *artık gerekli* olmayan bir erktir. Yaşamın manası, bu nedenle ilave bir anlama artık gerek duymaz. Teknoloji anlamımıza bir son vererek, bizi en sonunda anlamımıza kavuşturmuştur. Heidegger, geriye dönüp yeniden düşünmemizi ister; yanlışla düştüğümüz yere değil, tehlikeli şekilde doğru yaptığımız yere, aşağıdaki gibi basitleştirilebilecek bir "dönemeç"tir bu.

Birileri haklı olarak şöyle itiraz edebilir: Ölümün ortadan kalkması mümkün olsaydı bile bu, saçmalığı yok etmezdi.

Heidegger'in parmak bastığı nokta, normalde teknolojinin sundukları olarak aldıklarımızın (onun teknik "çareler"inin), bizi bekleyen *olayın tümünü*, söz gelişin *fiilen* nükleer Holokost'u ya da *fiilen* ölümün yok oluşunu gerektirmediğidir. Onun ifadesiyle, teknolojik kalıcılığın "uçsuz bucaksız vesaire"sine zaten terk edilmiş durumdayız.

Antigenetikçi Kirilov

Teknikleşmiş hüküm ertelemenin sonrasında, anlam bu nedenle geriye bırakmadır, tecildir; bir entropik aynılık durumunda biraz düzelmenin daima "eli kulağında"lığıdır. Bir zamanlar "Tanrı yok" uğruna ve şimdi "ölüm yok" uğruna ölen mühendis Kirilov'un (belki muhalif bir genetikçi olarak) bugün yaşadığını hayal ediyorum ...

Ölümden doğal olarak ürkmemize ve kaçmamıza rağmen vade olmadan, süresiz uzun ömür fikrinden dolayı hepimizin içinde bir "günahkârlık" duygusu vardır.

Anlaman Sınır ya da Limit Durumu

Sınır ya da limit olmadan yaşamak nedir? Latince, limen (eşik), limitis (sınır) sözcüğünden türetilmiştir. Heidegger'in tanımlamasıyla, sahicilik olmaksızın var olmaktır. Varlık, ancak "ölüme yönelik varlığın ilksel sınır durumu"nda kendisini açığa vurabilir.

Dasein, kaygı nedeniyle, sınır durumunun süresizliğine fırlatılır ve böylelikle, bir bütün olma potansiyelini kazanır.

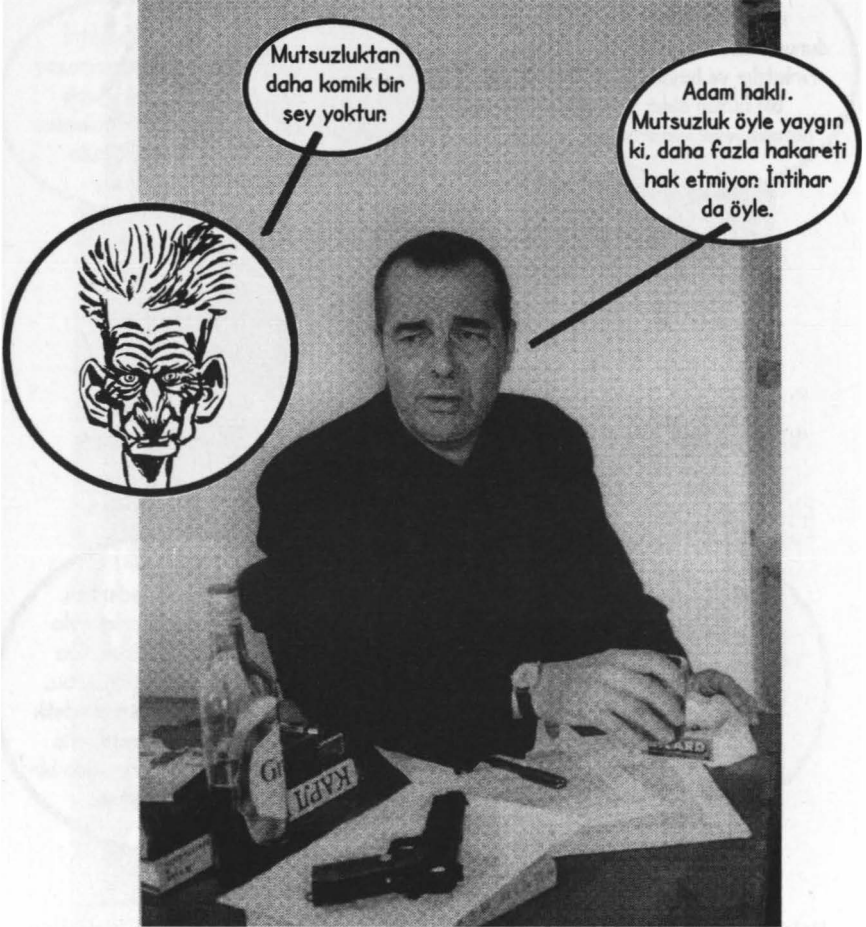

Heidegger "insan"dan söz ederken, Almanca sözlük anlamıyla orada-varlık demek olan Dasein sözünü kullanır; bu, "sırf varlık" olmanın gündelik aşinalığında kolayca yitip giden, var olma karşısında bir şaşkınlık öngörür.

Heidegger'in hedeflediği şey, en yalın ifadeyle "sınırdan" olmanın (bunun ne söylediğini dikkatle düşünün) gelecekselden başka türlü olamayacağıdır ve bu, "kişinin ölümü bugününe getirmesi" anlamına gelir. Bu nedenle anlam, yüz yüze olduğum "hiçliğe" ilişkin kestirimimin apaçık önüme serdiği olabilir sınırır.

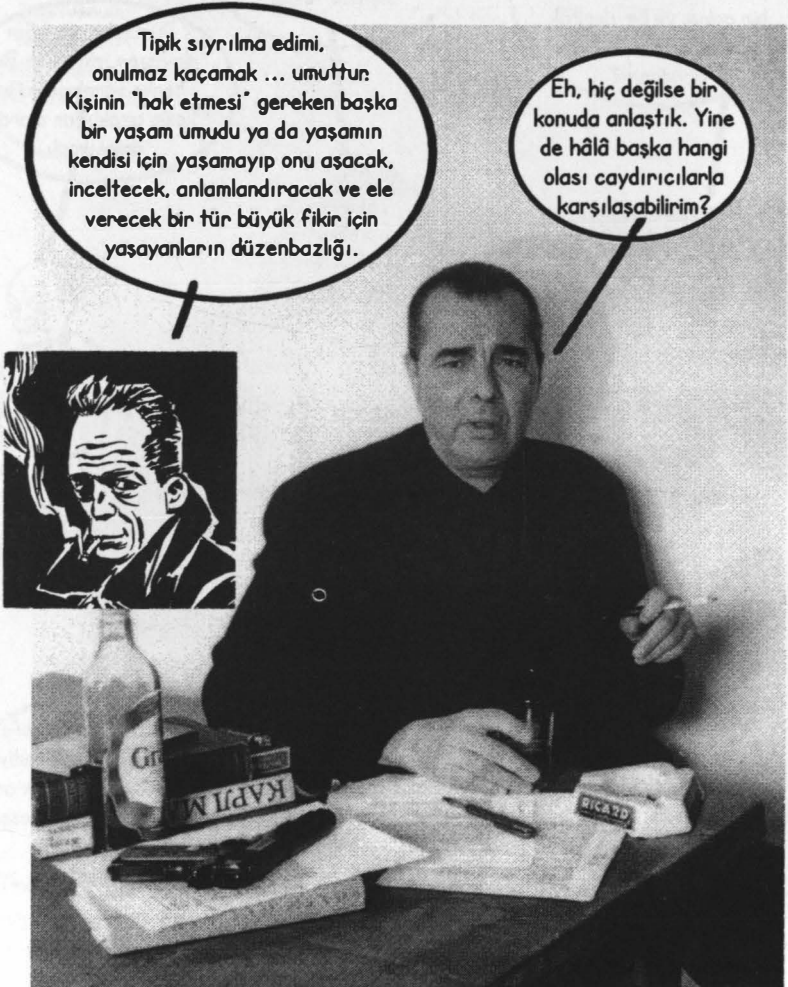
Varoluşçuluk Ne Değildir?

Anlamı bana veren benim hiçliğim midir? Bu ne demek olabilir? Henüz varoluşçuluğu tanımlamış bile değilken, onun "katı teknik ayrıntılarına" girmiş bulunuyorum. Açıklık kazanan bir şey var. İntihar sorununa yanıt olarak gerek Heidegger'de, gerek Sartre'da gerekse Camus'de *iyice yerleşip oturmuş* herhangi bir anlam bulamayacağım. "Hristiyan varoluşçulara git," diye öğüt verecek birileri. Belki daha sonra; şu an için Beckett'in metafizik nükteleriyle idare ediyorum.

Varoluşçuluğun ne olduğunu saptama çabasından insanı caydıran başka şeylerle karşılaşacağım. Ne *olmadığını* keşfetmek, belki de benim için daha iyi bir yol olur.

"Keder" gibi allı pullu terimlerin beni yanlış yöne sevk etmemesi konusunda zaten karara varmıştım. Edebiyatı reddetme, Heidegger'in konferans salonu aşırıcılığından alacağım türden azimle bu "ağırbaşlı öğretiyi" incelemeyi sürdürme konusunda da karara vardım. Hatta iyice yerleşip oturmuş anlamın kendisini bir kaçamak sayıp reddetmekte bir mantık pırlıtsı görmeye bile başladım. Varoluşçuluk esasında belki yardımcı olarak "anlama yönelik kaçamakların" incelenmesinden başka bir şey değildir. Kararlı şekilde teknik olmayan Mozartvari bir açıklıkla yazan tek kişi olarak Camus'nün kendisi de tamamen aynı şeyi söylüyor.

Tipik sıyrılma edimi,

onulmaz kaçamak ... umuttun

Kişinin "hak etmesi" gereken başka bir yaşam umudu ya da yaşamın kendisi için yaşamayıp onu aşacak, inceltecek, anlamlandıracak ve ele verecek bir tür büyük fikir için yaşayanların düzenbazlığı.

Eh, hiç değilse bir konuda anlaştık. Yine de hâlâ başka hangi olası caydırıcılarla karşılaşabilirim?

Hiç Kimse Varoluşçu Değil midir?

Gerçekten, sonuçta çıkmaza giren bir caydırıcı daha vardır. Varoluşçu olarak sınıflandırılmaya hiç kimse rıza göstermez.

Varoluşçu tutuma
felsefi intihar diyorum.
Dünyanın anlamsızlığından
yola çıkıp sonuçta onda
bir anlam ve bir derinlik
bulmak başka türlü nasıl
açıklanır?

Camus, kararlılıkla
saçmacı kalarak
kendisini varoluşçuluk
dışında tutar.

Düşünme, varlığın
olmasına izin verin. Bu,
benim varoluşçuluğa
kesin uzaklığım olarak
anlaşılmalı.

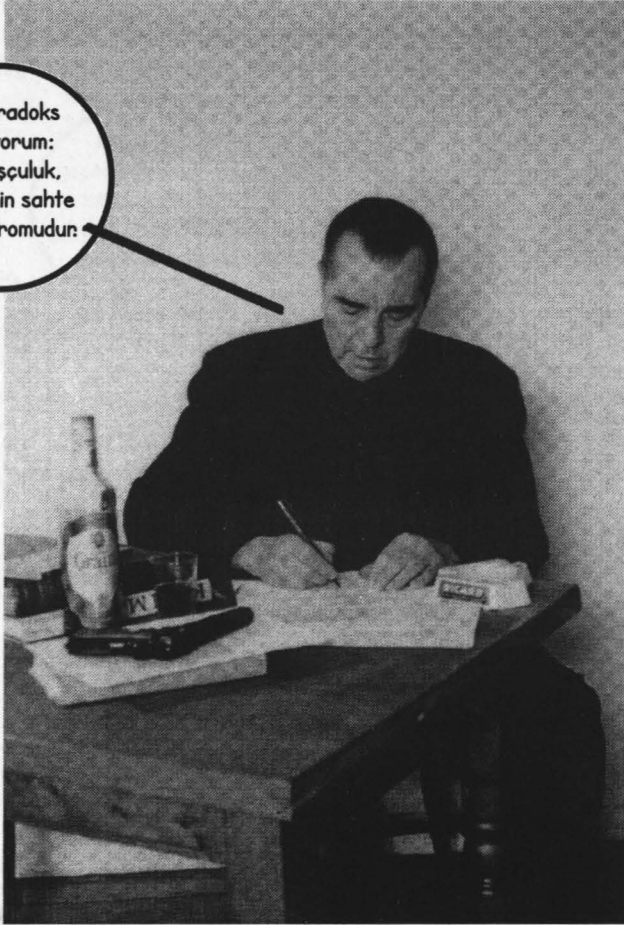

Bugün tek felsefe
Marksizm'dir. Şimdiye
kadar; varoluşçuluk onun
sınırında gezinen asalak
bir ideoloji
olmuştur.

Anının Nekahet Dönemi

Reddetmeler, dışlamalar, ertelemeler ... bu nerede son bulacak? Varoluşçuluğun özündeki bulanık bir "ihanetten" söz ettim. Onun mahiyeti açısından "yadsıma" daha doğru olabilirdi. Soru şudur: Neyin yadsınması?

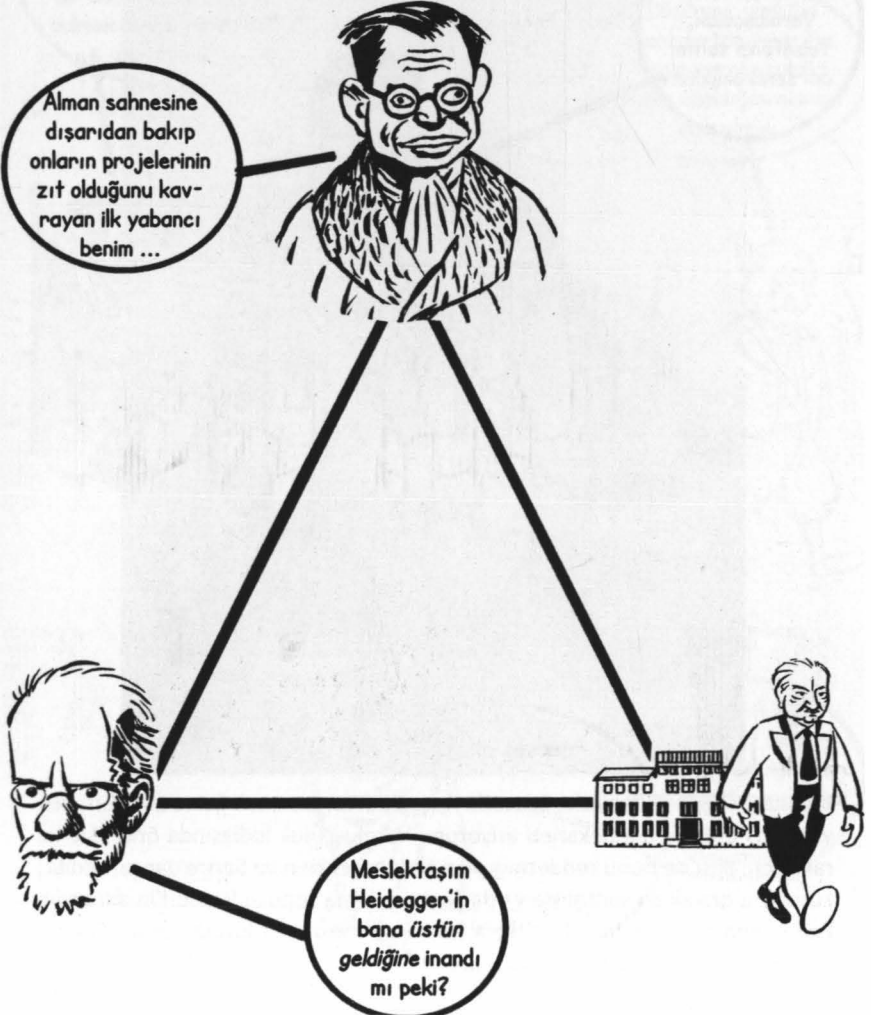
Bir paradoks
öneriyorum:
Varoluşçuluk,
felsefenin sahte
anı sendromudur.

Varoluşçuluğun kökeninde, Edmund Husserl'in fenomenolojisine *sadakatsizlik* vardır. O öyküde anı nekaheti arıyorum. Varoluşçuluk iddiasında öncelikle iki rakipten; ikisi de bunu reddetmiş olan Heidegger'den ve Sartre'dan söz edilir; kurucusu olarak da yanlışlıkla ya da yanlış anlama sonucu Husserl'in adı anılır. Fenomenoloji "bilimine" karşı kafa karışıklığı içinde sürdürülen otuz yıllık bir savaşa olacağı da budur.

Varoluşçuluğun Kökeni

Senaryomu, üç karşıt karaktere indirgiyorum. Varoluşçuluktan önceki bir zamana, yani varoluşçuluğun kökeninin, bu üçünün *nereye* yerleştirildiği sorununa dayandığı bir zamana dönüyorum. Çıktığı yolda varoluşçuluğun "keşfine" ulaşan 1933'teki Sartre'la başlıyorum. Sartre, derinlemesine Heidegger'i ve bir ölçüde Husserl'i inceleyerek o yılı Berlin'de geçirdi. Onlarda, "zıtlıkların, anlaşmaların, yanlış anlamaların, çarpıtmaların, yadsımların, üstün gelmelerin ..." oluşturduğu bir "alan tarihi" keşfetti.

Ya Heidegger Nerede?

Heidegger, 1919'dan 1923'e kadar Freiburg Üniversitesi'nde Husserl'in asistanlığını yapmıştı. Çok yakın çalışma arkadaşı olarak "Husserl'in özel belgelerine en serbestçe erişim olanağından" yararlandı. 1928'de Husserl'in Freiburg'daki felsefe kürsüsüne geçti ve 1933'te üniversitenin rektörü olarak görevlendirildi. Heidegger'in rektörlüğe başlama töreninde yaptığı konuşma, Hitler'in yeni seçilmiş hükûmetine verdiği o adı kötüye çıkmış destekle dikkati çekti.

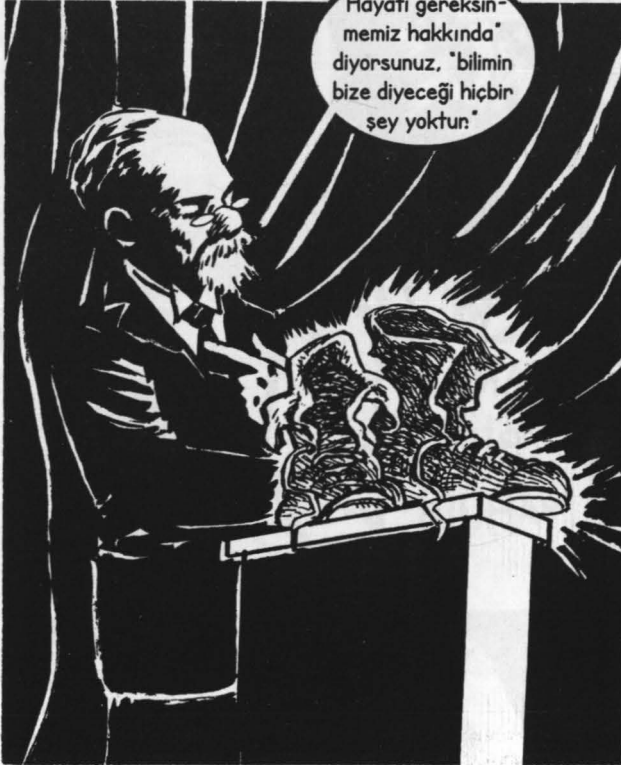
Gleichschaltung Husserl'i nasıl etkiledi? Husserl Yahudi olduğu için Almanya'daki kamusal platformlardan yasaklandı, öğretim izni kaldırıldı, ırkçı kararnameyle "kişilik ve yurttaşlık haklarından yoksun" kılındı. Hiç değilse 1935'te Prag'da, "Avrupa Bilimlerinin Bunalımı ve Aşkın Fenomenoloji" konulu konferans vermekte serbestti. "Gece ve Sis" in çökmesiyle, tıpkı Viktor Frankl'ın konferansı gibi o konferansın da nasıl neredeyse imkânsızlaştığını düşünmeden edemiyorum.

Burada,
"mantıksızlar" diye
adlandırdığı ilk
"varoluşçular"dan
söz eden:

Doğrudan
doğruya sözünü
ettiğiniz bunalımı
tanıyorum.

Hayati gereksin-
memiz hakkında
diyorsunuz, "bilimin
bize diyeceği hiçbir
şey yoktur."

Yaşamla İlgili Bir Felsefe

Husserl'in tanı koyduğu "bunalım" gerçekte "varoluşsal" bir bunalımdır ama kendisinin dediği üzere, yaşamla *felsefi olarak alakalı* bir bilime özgüdür. Öylelikle, Nazizm öncesine aittir ve 20. yüzyılın en belirleyici tekil sorunu olarak sürüp gidecektir. Heidegger'in ikrar ettiği Nazizm, onun daha önce Husserl'in fenomenolojisini terk etmesinin önemini gölgede bırakır. 1922'de fenomenolojiyi psikiyatriye uygulanan **Karl Jaspers** (1883-1969), ilk önce *Existenzphilosophie*'ye adım attı ama bunu Heidegger'in siyasal hatasına düşmeden yaptı.

Husserl'in 1913'te "katı bilim" çağırısı yapması, ondan uzaklaşmama yol açtı ...

... çünkü o sırada bir "varoluşçuluk" a sarılmış olan Kierkegaard'ı keşfetmişti.

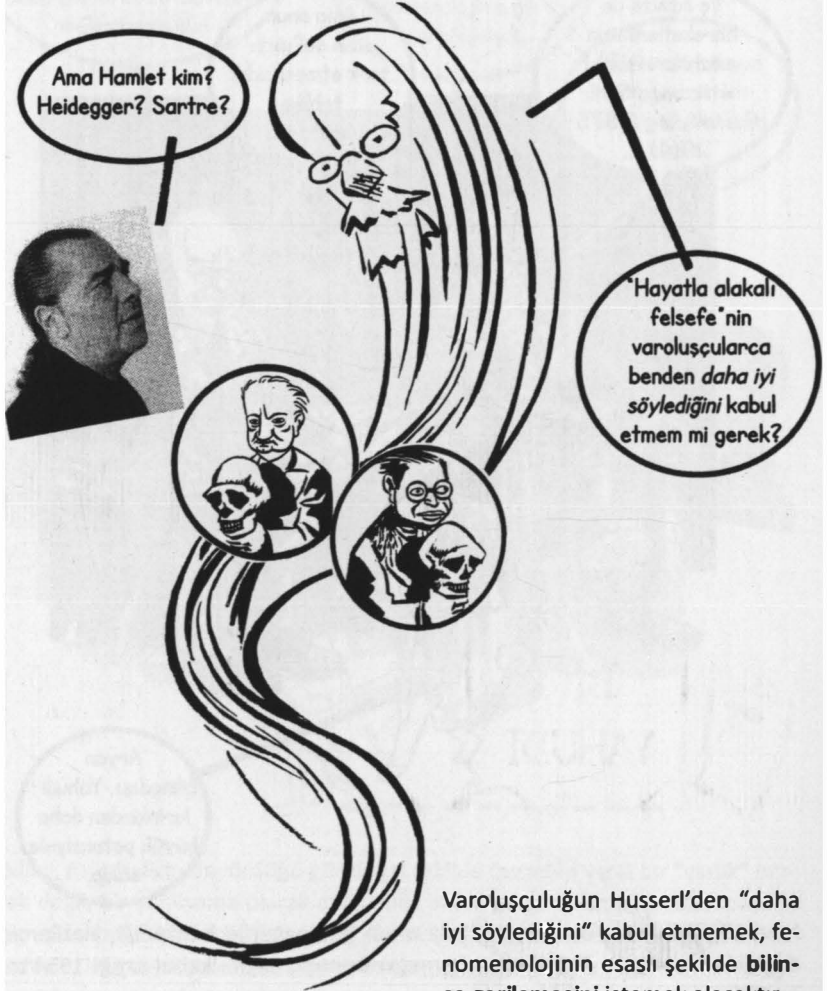

Jaspers'in *Existenzphilosophie*'sinin dostu olmayan ben bile, onun gözü pek Nazi karşıtlığına hayrandım.

Fenomenoloji Heyulası

Zıtlıkların çok yoğun olduğu bu "alan tarihi"yle 1930'larda ne yapardım? Sartre, yanlış bir kavrayışla Husserl'i varoluşçuluğun babası saymakla suçlanır. Ama fenomenolojisinin bir "aşkın öznel" bilimi olduğu konusunda haklı olarak ısrar etmenin bir yararı yok. Bir tür yeniçağa özgü "fizik Tao'su" hayal etmekle baş başayız. Husserl'i, dramı eyleme geçiren Hamlet'in babasının, ihanete uğrayıp katledilen kralın hayaleti olarak düşünmek daha iyi olur. Yoksa o, Hamlet'in vicdan azabının "sahte anı sendromu" mudur?

Ayna Rakipler

"Bilince gerileme" mi? O da ne? Tepetaklak psikanalizin içine mi düştüm? Bazı tuhaf benzerliklere parmak basıyorum. Aynı yıl, yani 1900'de Husserl *Mantık Araştırmaları*'nı, Sigmund Freud (1856-1939) ise *Rüyaların Yorumu*'nu – bilincin ve bilinçdışının uzlaşmaz iki bilimine ait yapıtları – yayınladı; ama benzer şekilde ikisi de Yahudidir, Moravya'da doğmuş, hemen hemen aynı süre yaşamışlardır. Hatta birbirlerine benzerler.

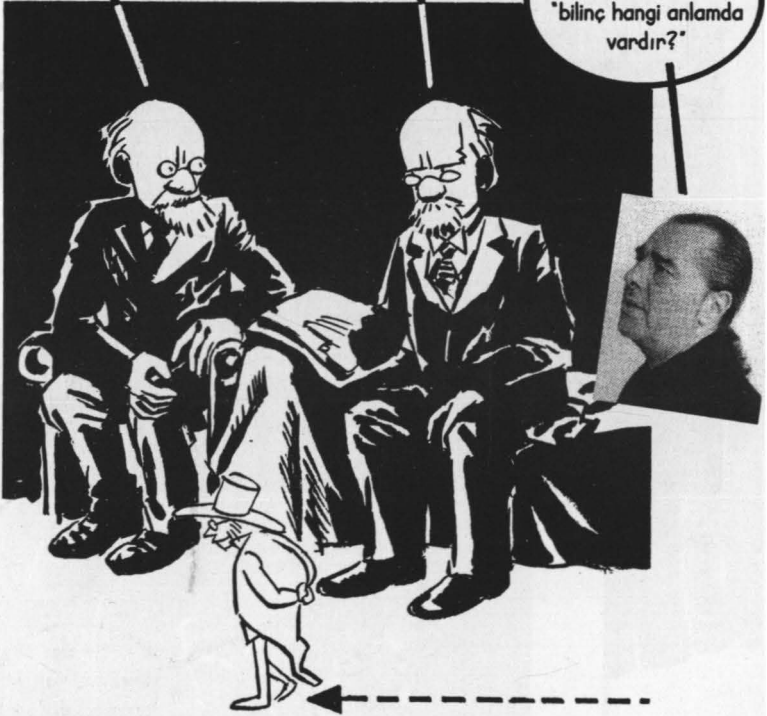
Jung 1913'te Freud'dan koptu; ama onun Heidegger'le benzerliği, Nazilerce desteklenen Alman Psikoterapi Derneği'nin başkanlığını kabul ettiği 1934'te öne çıkar.

Bu kadar benzerlik yeterlidir. Farklılık şuradadır ki, Husserl'in "bilince gerileme" kavramı, Freud'un gerilemeye yüklediği anlamla ve onun eşlikçisi kabul edilen bilinçdişıyla çok belirgin bir aykırılık gösterir.

Gerileme, önceki bebekçe davranış aşamalarına geri dönerek kaygıdan kaçınmak için bilinçdişi çaba gösteren bir savunma mekanizmasıdır.

Aslında, Heidegger'in "kayı" kavramını Kierkegaard'dan ithal etmesi fenomenolojinin görevini gölgeledi.

Görev, şu soruya yanıt vermektir: "bilinç hangi anlamda vardır?"

Bilinç, psikanalizin öngördüğü gibi doğal şekilde önceden verili bir "varlık" olarak değil, bir yanılsama olarak değil, biliş biliminin öne sürdüğü üzere beynin bir epifenomeni (ikincil görüngüsü) olarak değil, *mutlak olarak* hangi anlamda vardır? Önceden eşi benzeri görülmemiş hangi "bilim" tüm bu konumları araştırmalarının dışında tutar?

Husserl'in Uğraşı Manifestosu

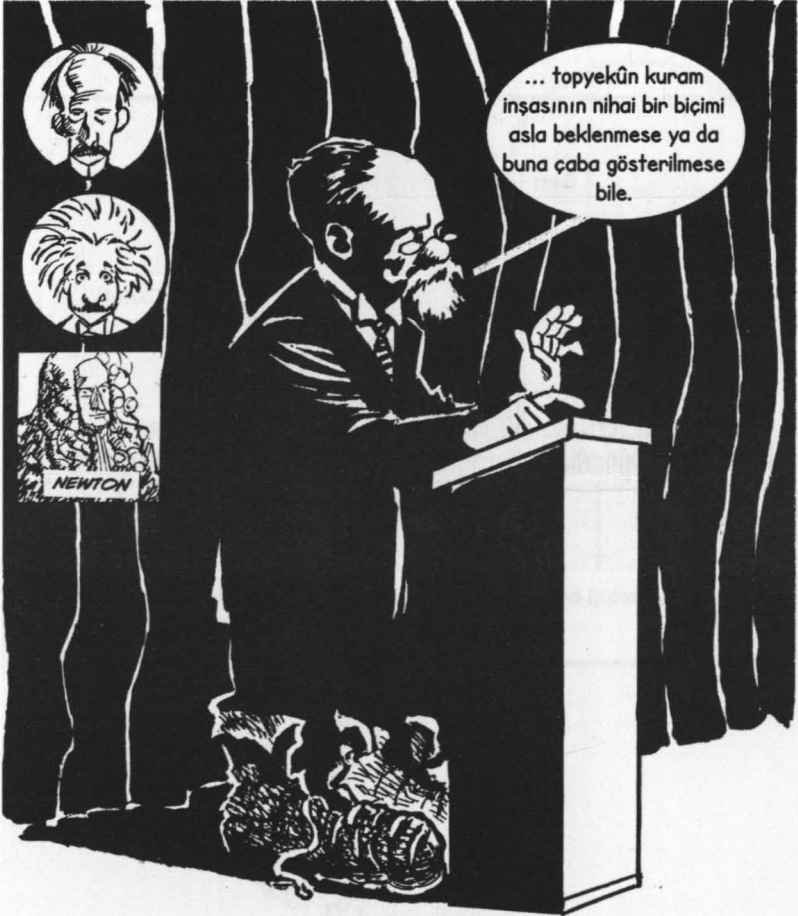
Normal olarak kabul edilmiş tüm görgül (deneyimsel) faraziyelere uymamakta Husserl'in ne kadar ileriye gittiğini en iyi ifade eden şey, onun fenomenoloji uğraşısının amentüsü olan kendi sözleridir.

*Bilimin kusurlarından ... faraziyesiz bir başlangıca, yeni bir bilgi yaşamına, hakikaten köktenci bir yaşama yönelik felsefi talep; mutlak bir gerekçeleme üzerine kurulu bir bilimi başlatan bir yaşama yönelik talep ortaya çıkar... . Ama sözcüğün o en sahici anlamında filozof olmayı arzulayan biri için bu mutlak köktencilik, yaşamını mutlak köklü bir şekilde yükümlülük altına sokacak olan buna denk düşen bir karara, yaşamını **mutlak olarak adanmış bir yaşam** yapacak bir karara teslim olmayı ima eder. Bu, öznenin kendi kendisinin belirleyici hale gelmesini, hatta kesin şekilde kişiliğinin ta derinliklerine kadar öyle olmasını, entelektüel değerlerin evrensel alanında başlı başına en iyi olana bağlanmasını ve tüm yaşamı boyunca, en üst iyilik fikrine bağlanmasını sağlayan bir karardır... . Özne, hakiki "uğraşısı" olarak [en üst bilgiyi] seçer, bunun için ilk ve son kez karar verir ve karar verilir, özne pratik bir ega olarak buna mutlak şekilde kendisini adar.*

Kartezyen Meditasyonlar'dan (1929-1931)

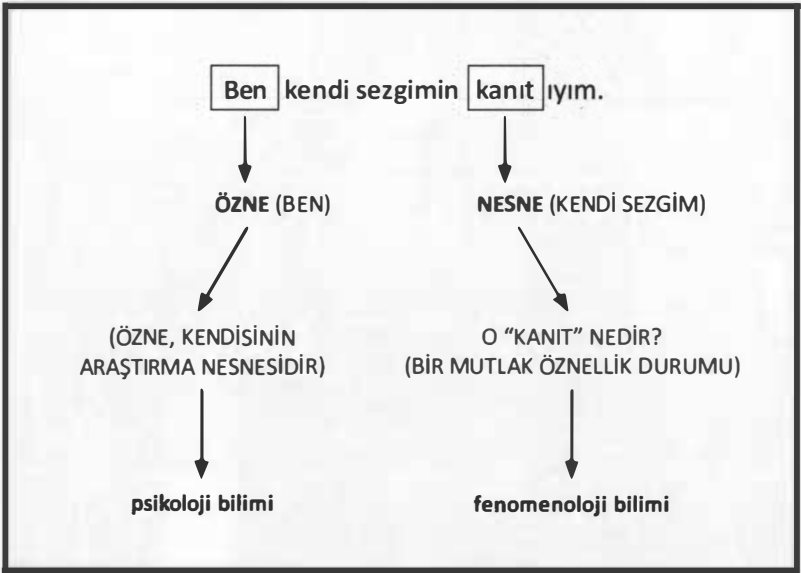
Husserl'in çok şey isteyen bilimine ihanet etmek onu izlemekten kolaydır ve onun istediği takipçilerinin olması değildi, sonsuza kadar bitirilemeyecek felsefe işini yürütmeye elbirliğiyle uğraşan bir "arifler topluluğu"ydı. Varoluşçuluğu ta başından – Jaspers'in bu yöndeki en erken çıkışıyla – bilim konusunda sabırsızlık olarak anlayabiliriz. Öyleyse Husserl'in manifestosu niçin bilimin "kusurları"yla başlıyor? Husserl, 1935'te Prag'da verdiği konferansta açıkça söylüyor. Planck'ın kuantum "belirsizliği" ya da Einstein'ın "görelilik" denilen kuramı Newton'ın klasik fiziğinin temeline dinamit koyabilir ama fiziğin kendisi kesin bir bilim olarak kalır.

Husserl'in canını sıkan, kesin bilimin kesinliği değil, nesnelliğinin düpedüz peşinen kabul edilmişliğidir.

Özne-Nesne Ayrımı

“Kesinlik”in ve “nesnellik”in aynı olduğunu düşünürsünüz. Belki bir ölçüt olarak ama Husserl’e göre bu, basit ama sinir bozucu bir problem olan özne-nesne ayrımı problemini ortada bırakır. Şu cümledeki iki sözcüğü düşünün: “Şeyler, onlara getirilen **açıklama** sayesinde **var** olmazlar.” Yoksa olurlar mı? Bu **var** sözcüğü, bilinçsizce bir **açıklama** değilse nedir? Fenomenolojiyle daha da yakından ilgili bir cümle deneyelim.

Bilimin ve “hayatla alakalı bir felsefenin” trajik şekilde birbirinden uzaklaştığını söylemek, bir hastalığın belirtisidir. Bu muğlaktır. Analiz edilince bu ne anlama gelir? “Birbirinden uzaklaşan” şey, zaten **varoluşsal** ve **kuramsal** varlık olarak bölünen özneye içkindir. Varoluşsal demek, *benim bu dünyadaki kendi mevcudiyetim* demektir. Kuramsal demek ise kişisel olmayan *başka herhangi bir* kanıtın öznesi demektir.

Yaklaşan labirent için bir kılavuz ipi...

Zihnin indirgenebilir karmaşıklığı olmasaydı, indirgemecilik mümkün olmazdı.

Doğal ve Kuramsal Tutumlar

Tüm o apaçık önceden verilmişliğiyle bu dünya, benim de varoluşsal bir özne olarak verili bulunduğum bir dünyadır. Bütün o saydam açık seçikliğiyle “buradayım” der. “Her şey işte böyle, bundan kuşku yok.” Ama bu sorunlu *doğal tutum*, bilime yönelik *kuramsal* bir *tutumunun* doğduğu kaynak olan aynı nesne dünyasını paylaşır. Çünkü bilim, “oldukları haliyle şeyler”in nasıl olduklarını elbette sorgular. Bir tutumdan diğerine bu belirleyici psikolojik geçişi normalde gözden kaçırmız.

Öyle olur ki, bilim – kuramsal bir kesinlik – doğal tutumumuzun alanını bütünüyle işgal eder ve dolayısıyla tek dünya görüşü olarak “doğallaştırılmış” olur.

Bir dünyanın tartışma götürmez önceden verilmişliği, benim hem onun keşfini yöneten yasalarca *açıklanan* hem de onların *açıklayıcısı* olduğum bir durumdur. Benim de kuşkusuz içinde olduğum dünyaya böyle derli toplu yanıt verme sürecinde unutup atladığım bir şey var mı? Evet, *nasıl* onun içinde olduğumu unutuyorum. Herhangi bir dinsel anlamda değil, sadece ona nasıl *görünüş* verildiği.

Doğal tutum, normal olarak peşinen kabul edilmiş *olandır*. "Olandır" üzerine yaptığım vurguyla, onun peşinen kabul edilmişliği konusundaki belirsizliğimi uyandırırım. Bir kere, onun içine dünyanın benim için nasıl *halihazırda yerleştirildiğini* anlarım.

Kuşkuculuğa İlişkin Bir Olgu Öyküsü

Husserl, sorununu aydın kuşkucuların en amansız olan **David Hume'a** (1711-1776) borçlu olduğunu söyler; Hume ki *kimlik* de dahil olmak üzere el üstünde tuttuğumuz tüm doğal inançlarımızın, sonuçta psikolojik kurgudan ibaret olduğu kanısındaydı.

Ego Cogito, Ergo Sum

René Descartes (1596-1650) ile Husserl arasında ilgi çekici bir simetri vardır. İkisi de kendi zamanlarının öncü fiziği konusunda bilgi sahibi bir matematik kökeninden gelmektedir; Descartes, **Galileo**'nun (1565-1642) fiziği, Husserl ise kuantum kuramı konusunda bilgiliydi. İkisi de tüm önceki felsefeyi saran, *kesinliğin ne olduğu* şeklindeki yalın soruyla ilgilenir. Descartes kendi sorusuyla başlar: "Bilimin öne sürdüğü herhangi bir şeyin nesnel olarak doğruluğundan nasıl emin olurum?" Buna yanıt olarak, benzeri hiç görülmemiş bir adım atarak tüm kabul edilmiş kanıların geçerliliğinden kuşku duyar.

Descartes'ın Büyük Hatası

Descartes, şüphe götürmez tek gerçeği elde etmek için dünyanın en kökten indirgemesini uyguladı. Yalnızca *indirgemeyi düşünen* "ben" mutlak şekilde keşindir. *Ego cogitans* ("düşünen ben"), dünyaya ilişkin ortakalmış bir kanıt sağlayan ve diğer tüm şeylerin çıkarımına kaynak oluşturabilen bir özçıkırımsal belittir. Descartes, **güvenceli öznellik** gerekçesiyle nesnelliği izlemeye kendisini yetkili saydı.

"Düşünüyorum" a
yapılan indirgemeden
"varım" niçin
kurtulsun ki?

Niçin
olmasın,
anlamadım.

Şunu düşün:
Descartes, dünyadaki
varoluşsal varlığı ile ona
ilişkin bilincini birbirine
karıştırıyor. Bunlar
aynı değildir.

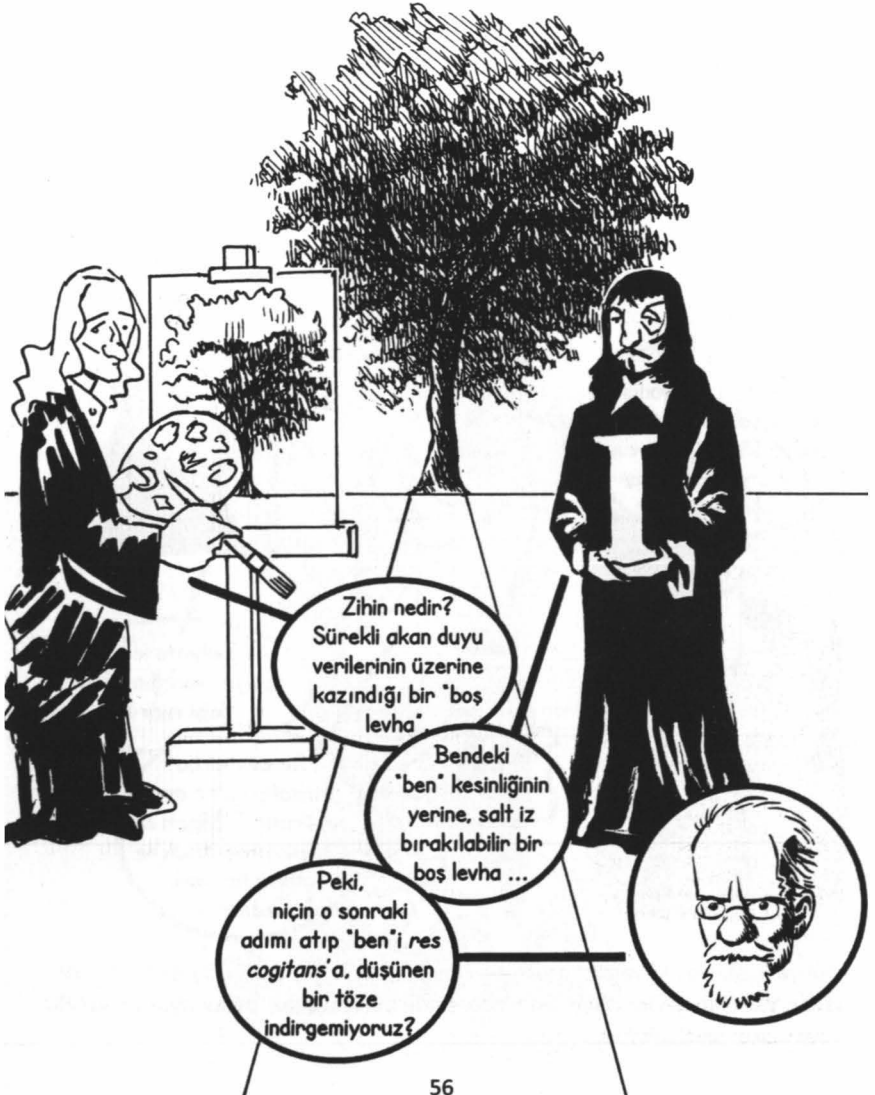
Ama elbette ki içsel
özeğisi varlığın kanıtı
değil midir?

Gerçekten bu
ruhsal kanıttır; ama
şeylik midir? Bilincin ne
olduğunu kavırsak ne
olmadığını fark
ederiz.

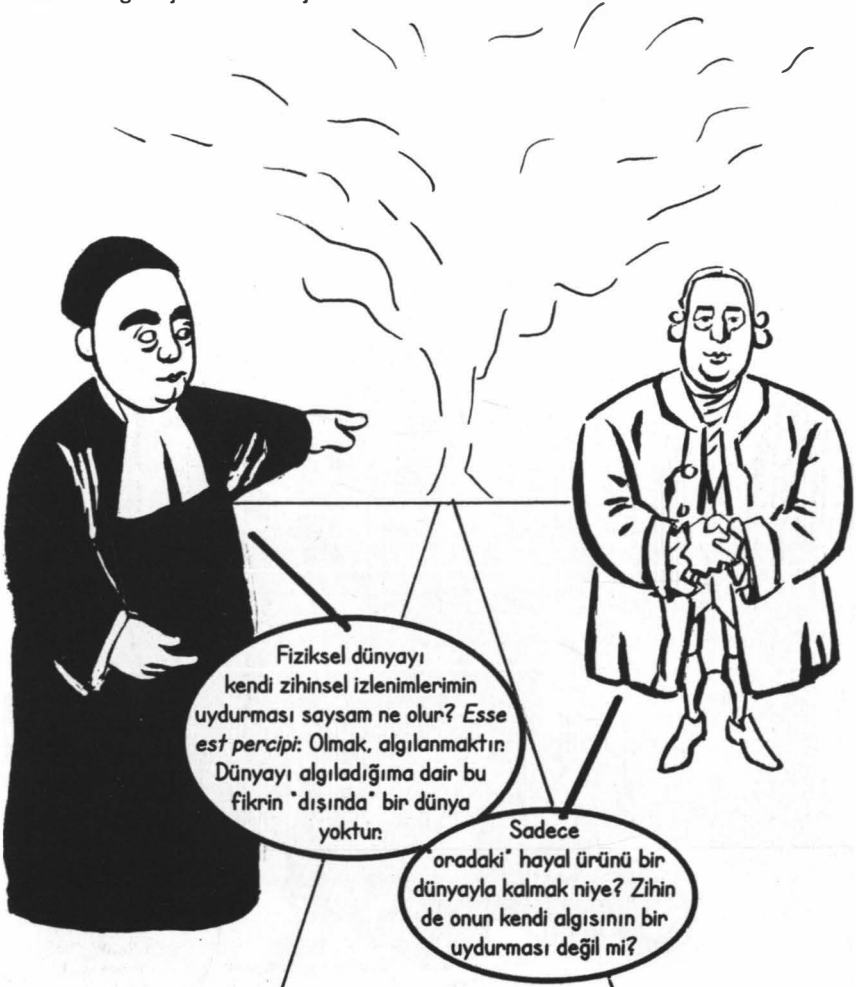
Dünya kuşkusuz ki vardır; ama onu düşünen ben'im, o dünyadaki bir şey değildir. Var olan şeyler dünyasının neresinde bulacaksınız "düşünüyorum"u? Bir şeye ilişkin bilinç, *ruhsal var olmayıştır*.

Res Cogitans: Düşünen Şey

Descartes'a göre zihin, ancak iç gözlemlle anlaşılabilen benzersiz bir şeydir. Kuşkuculuğa koskocaman bir kapı açılır. Ya bu zihin "şey", büyüyle çıkarılıp kovulabilen bir "makinedeki hayalet"tir ya da nesnel bilimin, bu durumda deneyimsel psikolojinin geçerli bir konusu olmalıdır. **John Locke** (1632-1704) ile bu ikinci duruma geçeriz.

Duyu verilerinin oluşturduğu maddi bileşenlere indirgenmiş bir düşünen tözün hiç değilse kesin görünme özelliği vardır. Öyle mi acaba? Zihinde duyu verilerinin yadsınamaz kalıcılığının, *yalnızca duyumların var olduğunu* ima etmesi de mümkün değil midir? Bu, dünyanın *gerçekten var olduğuna* ilişkin hangi kesin kanıtı verir? Şeytanın avukatı, Cloyne Piskoposu **George Berkeley** (1685-1753), Locke'un görüşünü tersine çevirir.

Fiziksel dünyayı kendi zihinsel izlenimlerimin uydurması saysam ne olur? *Esse est percipi*: Olmak, algılanmaktır. Dünyayı algıladığıma dair bu fikrin "dışında" bir dünya yoktur.

Sadece "oradaki" hayal ürünü bir dünyayla kalmak niye? Zihin de onun kendi algısının bir uydurması değil mi?

Descartes'ın ben kesinliğinden Hume'un kimlik kurgusuna kadar uzanan kısır-döngünün izini sürdük.

Varoluşsal Özveri

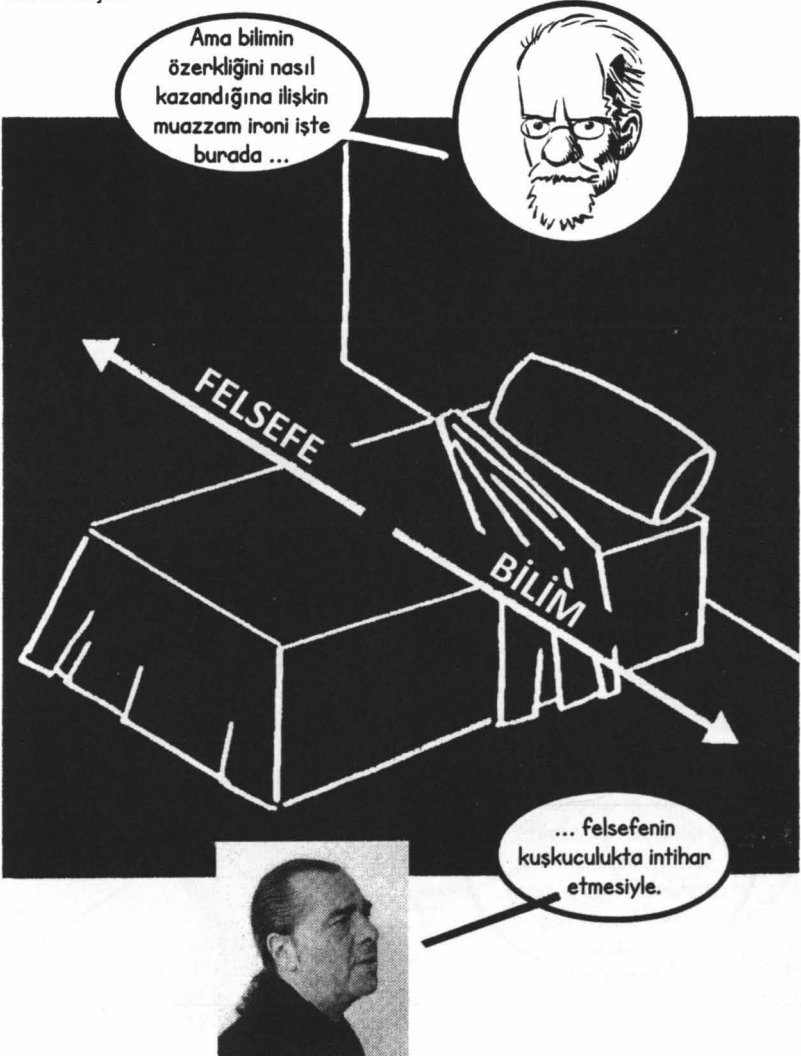
Kökten kuşkuculuk, nereye kadar giderse gitsin, doğal tutum ve onun kafa karıştırıcı önceden verilmişlik âlemi içinde kalır. Bunun döngüsünden kaçış yok mudur? Vardır; Hume'un "naif apaçıklık" sorununu görünüşte "aşan" bilim yoluyla. Bu, Husserl'in kavramamız için ısrar ettiği paradokstur.

Heidegger'in koyduğu koşuldan benim anladığım, varoluşçulukla burada – bilimin bunalımında, normalde bulmamın beklenmediği yerde – karşılaşıldığıdır.

Bu Kimin Bunalımıdır?

Heidegger'in haklı olarak anlatmak istediği, bilimin "bunalım"ının bilimin kendisine ait olmadığı, *dünyada olma* ufkumuzu bilimin bütünüyle kaplar hale gelmesine aldırış etmeyen bizlere ait olduğudur. Husserl'in tutumuna ilişkin sabırsız bir görüş. Onun gözünde, bilim şimdi felsefeden öyle kopmuştur ki, aslında ilk başta birlikte olduklarını fark edemeyiz. Gerçekten felsefe, hakiki "şaşmaz" bilimle kesinlikle hiç bağlantısı bulunmayan sağduyu hiççiliğine teslim olmuştur.

Düşünce Ekonomisiyle İntihar

Kuşkuculuk, "nedir" düşüncesinde gitgide daha çok "ekonomi yapan" Descartes'tan başlayarak bir dizi indirgeme yoluyla felsefeyi tasfiye eder. Ta ki en sonunda, ...'dan başka bir şey değil (örnek: "kırmızı, belirli bir dalga oyundaki ışıktan baka bir şey değil") şeklinde özcü tez olan bilimsel **indirgemecilikle** bir başına kalıncaya kadar.

Kuşkuculuk, yok olma noktasına kadar kendisinden ekonomi yaparak kesinliği halletmelidir ...

... ama kendi indirgeme sürecinde "nedir" in varoluşsal nitelikleri de azalır ve ekonomikleştirilmiş açıklamanın daha zayıf birer kanıtı olup çıkar.

Bilimin kusuru, dünyanın önceden verilmişliğini terk edip kuramsallaştırılmış nesnelliklerden oluşan bir postmortem (ölüm sonrası) dünyaya "iltica" etmesidir. Bu yüzden tam aksine, hiç de daha az "kesin" hale gelmez; ama Husserl bunu hiçbir zaman dert etmedi. Onun kusur içermeyen kendi bilimini, "şeylerin kendilerine geri dönüş" şeklindeki özdeyiş ifade eder; bununla anlatmak istediği, bilincin kendisinin özgün olarak önceden verilmiş verilerine gerilemedir.

Fenomenoloji, fenomen sözünden gelin Şeylerin bize görünmesi nasıl mümkün olur?

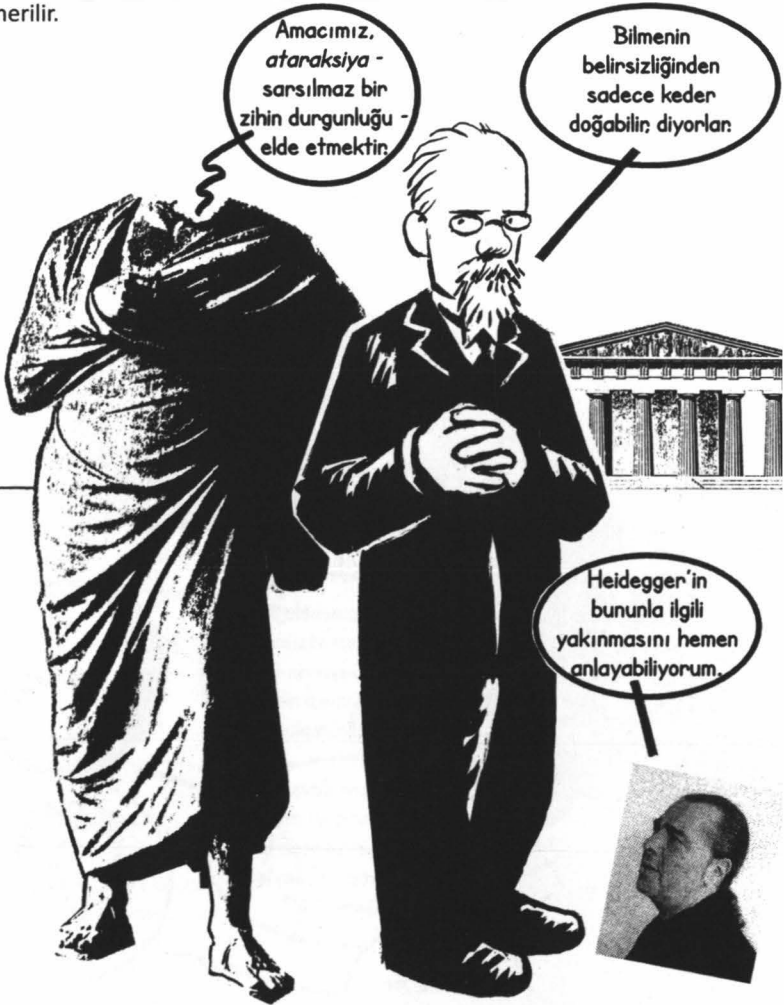
Şeylere ilave bir tün, "aura"yı mı ima ediyor? Niçin sadece bizim için "el altındaki" şeylerin kendileri değil?

Husserl'in idealizmiyle benim de bir sorunum var

Husserl'in idealizmi, varoluşçuluğun onun bilimini terk etme bahanesi olacaktır.

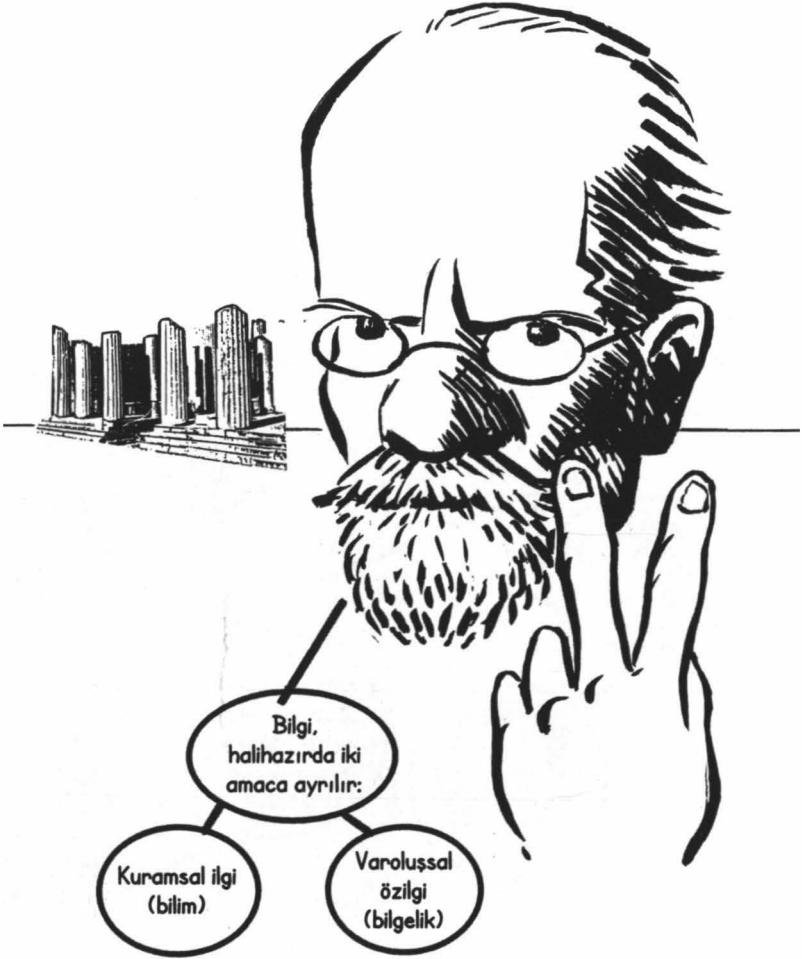
Yargısızlık (*Epokhe*) Üzerine Kartezyen Meditasyonlar

Husserl, her şeye Descartes'ın başladığı yerden yeniden başlar; evet, *indirgeme* konusunda. Bunu ifade eden Yunanca *epokhe* sözcüğüne, yani bizzat kuşkuculuğun kurucusu **Elisli Phyrrho**n'un (MÖ 360-272) türettiği sözcüğe geri dönmesi rastlantı değildir. Bu hem "niyet etmek" hem de "durdurmak" anlamına gelir; sabit bir duruş noktası, tüm felsefenin askıya alınması olarak önerilir.

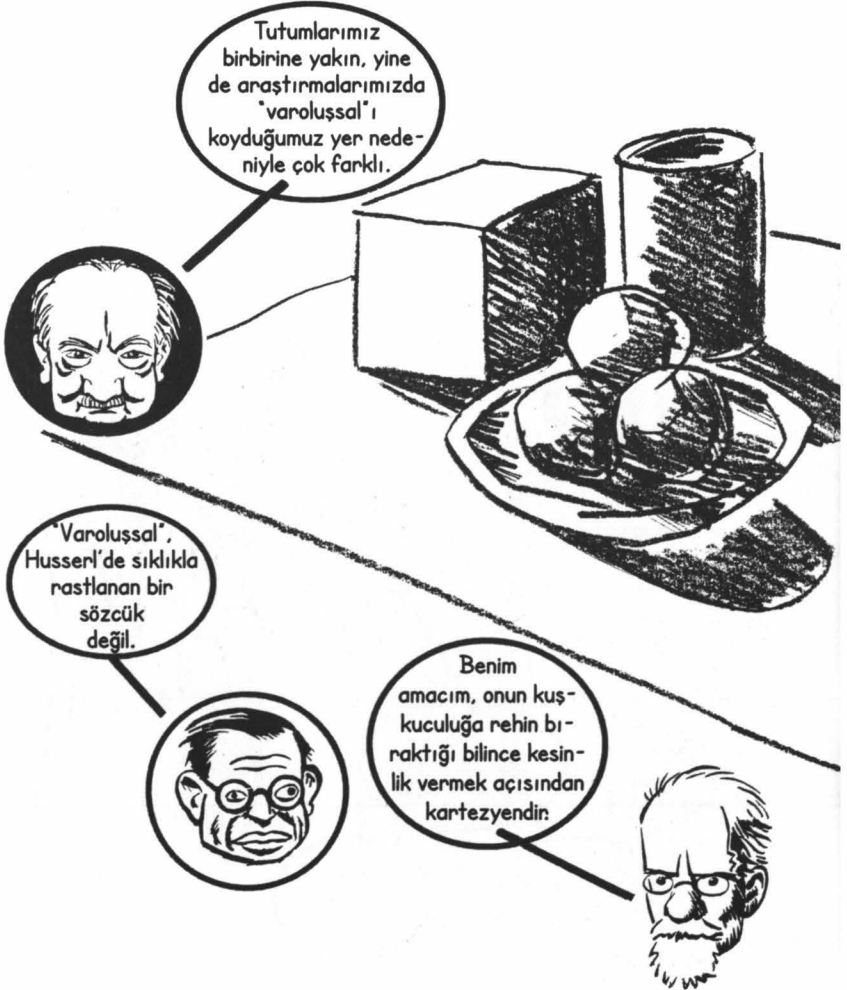
Heidegger'in erken Yunan "pre-Sokratik" felsefesine bağlılığı, bunun kuşkuculuktan kökenlenmiş olabileceği yolunda herhangi bir imaya izin vermez.

Heidegger'in "Nedir 'olan'?" şeklindeki ünlü sorusu, ilk kez **Eleali Parmenides**'in (MÖ 515-445) dile getirdiği kadim *varlığın doğruluğu* görüşünün, yani "**Nedir** denilen, olandır" görüşünün başka şekilde ifade edilmesidir. Buna yanıt olarak Husserl, bir diğer pre-Sokratik öğretmen olan ve "İnsan tüm şeylerin ölçüsüdür" diyen **Protagoras**'a (MÖ 485-455) işaret edecektir. Bu hiç de kibirli bir bilgi iddiası değil, bir *indirgeyici sınır* ifadesidir. Kuramsal bir tutum; Yunanların varlık dünyası konusunda kabul etmekte başı çıktıkları tutum bir anda kendisini "nedir" in zenginliği için doğal olandan daha azı olarak tanır.

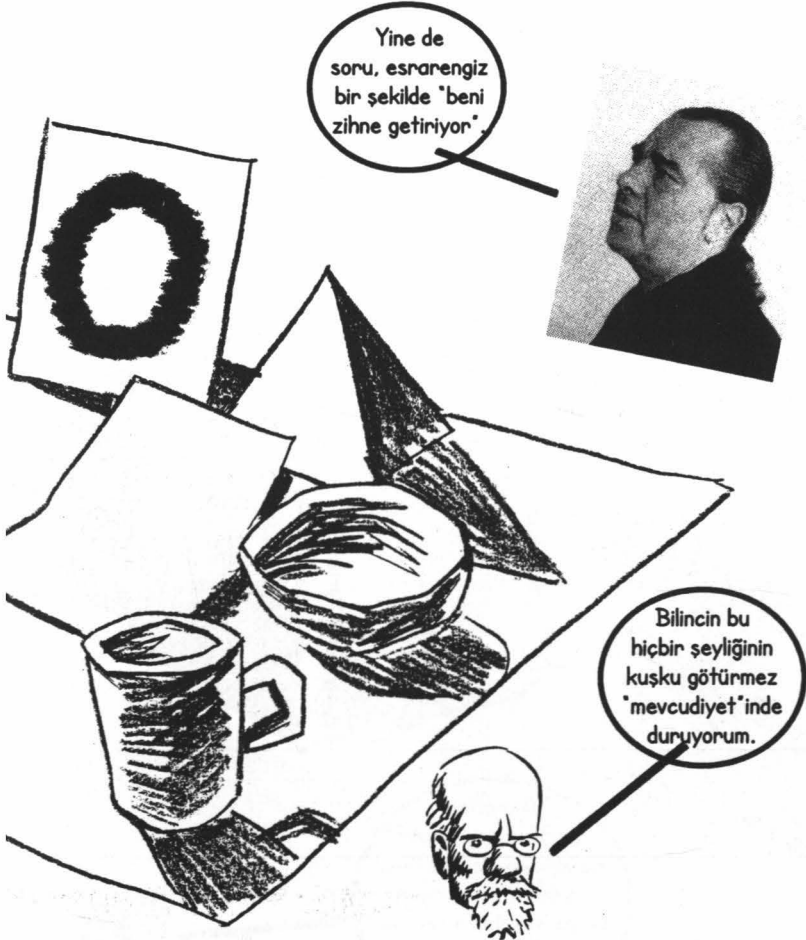
Husserlci Epokhe

Husserl'e göre *epokhe* (yargısızlık), kuşkuculuğun gerçekleşmemiş vaadidir. Kuşkuculuğun tüm istediği nedir? Kuşkusuzluk, hatta kendisinin intiharı demek olan indirgeme pahasına olsa bile. Bilimsel (uğruna varoluşsal kuşkusuzluğun feda edildiği) kesinlik yönündeki bu ciddi ilerlemede kaybedilen nedir? Bilincin varlığı saf dışı edilir. Heidegger, bunun yerine kendisini hiç ilgilendirmeyen bilincin değil, "varlığın tarihinin" unutulduğunu söyleyecektir.

Bilinç, Hangi Anlamda "Olan"dır?

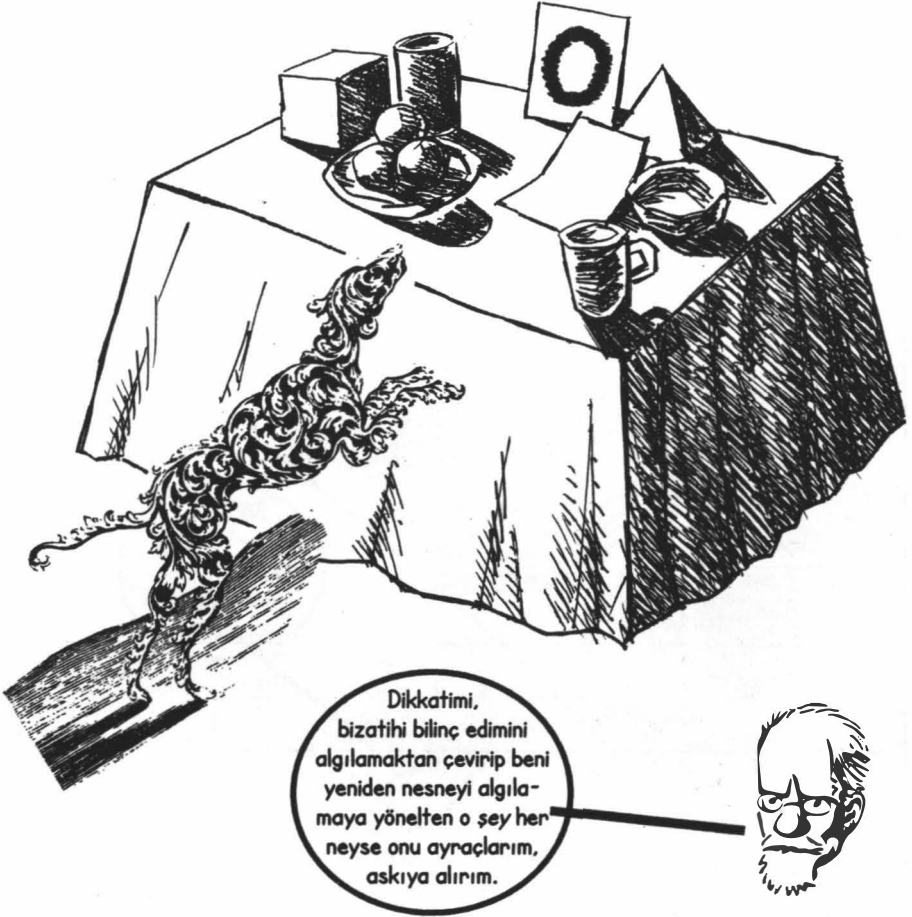
Husserl'e göre bilincin kesin varlığı, onun *bir şey* olmadığı gerçeğiyle başlamalıdır. Umut vaat etmeyen bir başlangıç gibi görünüyor. Olmayan, nasıl olabilir? Daha kötüsü, nasıl *kesin* olabilir? Soru Heidegger'inkine açıkça taban tabana zıttır.

Dünyanın mevcudiyetinde bilincin "öne çıktığını" söylemek daha iyi olurdu; çünkü durum şudur ki, *başka her şey* benim için bir mevcudiyet olduğundan, ben öz algıma bir mevcudiyetim. Bizatihi *görünüş*, bilincin bu hiçbir şeyliğinin bir şekilde dışavurumudur.

Ayraç İçine Alınmış Bir Bakış

Benim için "grnr" olanın kökenine nasıl *gerileyebilirim*? Düřüncelerim, alışıldığı üzere sürekli akış içindedir. Dikkatimi "eken" bir şey, diyelim ki bir ağaç görürüm. *Epokhe*; ben "dururum", kendime ara veririm ve dikkatimi yeniden bilincin dışa vurucu ediminde dışa vurulan nesneye eviririm. Onun gözden kayboluşunu sabitleştiririm.

Orada olan, algısal etkinliğini terk eder ama hiçbir anlamda varlıksız farz edilmez. Aksine; onun varoluşu, benim *epokhe*'mi yutup başarısız kılma tehdidi içerir. Bilincin kendisini dışa vuruşunu yakalamak için şeylerin geçerliliğini etkisizleştirmeye çabalarım.

Bu bir oyun değil, "doğaya aykırı" olduğunu kabul ettiğim riskli bir dalıştın:

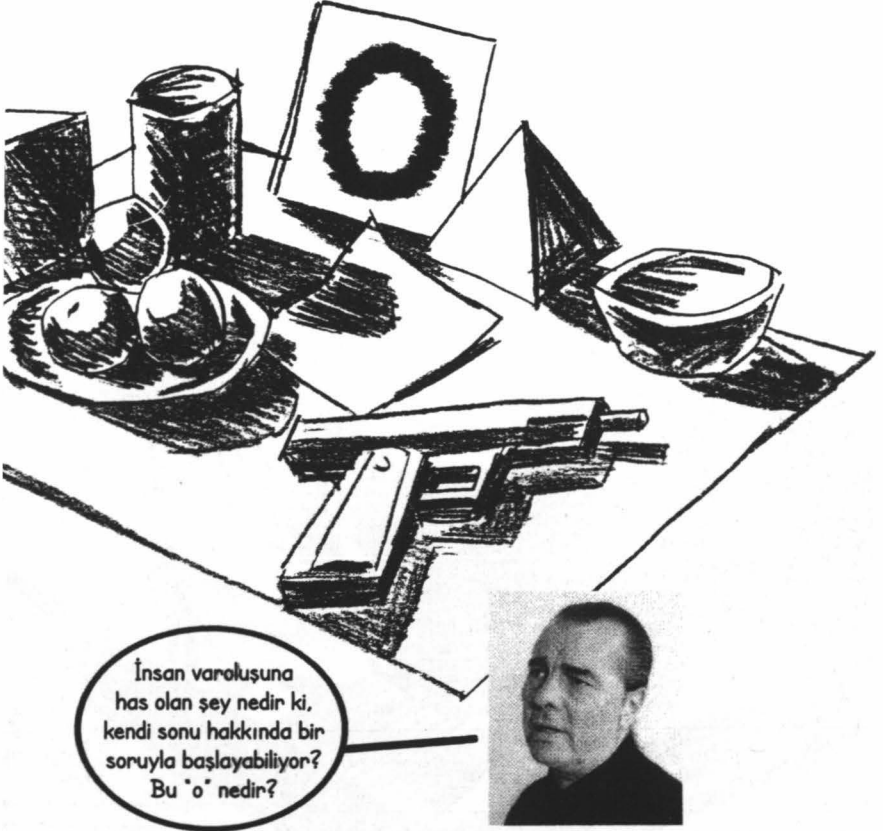
Dünyanın önceden verilmişliğini *Epokhe*'nin geçersiz kılması, daha önce değindiğim "metafizik intihar"a çok benzer:

Pratiğe dökülen *epokhe*, dünyadan açığa düşmeyi başaran bir baş dönmesidir. Ciddi ciddi intiharı düşünüyor gibi, gözlerimi dikip derin uçuruma bakarım.

Bir İntihar Şablonu

İntiharla benzerlik kurarak *epokhe*'yi aşırı mı yüklüyorum? Kuşkucuların en sonunda kimliği kurguya indirgemesi, gerçek intihara onun bir "şablon"una yaklaşabileceğim kadar yakındır. Husserl'in *epokhe*'si ona benzemez. Benzer mi yoksa? Kendi bilincine indirgenen egonun fiziki var olmayışını doğrulayan o değil mi? Camus'nün intihar sorusuna geri dönüp onu yeniden ifade ediyorum.

İnsan varoluşuna
has olan şey nedir ki,
kendi sonu hakkında bir
soruyla başlayabiliyor?
Bu "o" nedir?

"Bertaraf ettiğimin *kim* değil, *ne olduğu*"nu kavradığım zaman, soru varoluşsal olmaktan çıkıp fenomenolojik bir nitelik alır. "Bertaraf etmek" gebe bir muğlaklıktır. İntiharın sakladığı şeyi – sadece (kendini) öldürmenin uygulandığı "kişi"yi değil, geçersizleştirme için farz edilen özneyi – açığa çıkarmakta çok işe yarar. Daha kuvvetle ifade edelim: "Ben"im öldürdüğüm, bu önceden verilmiş özne mevcut değildir.

Husserl, *epokhe*'nin "ben kendim"i bertaraf etmesinde bir intihar şablonu olduğunun farkındaydı. Bir olay bunu açıklamaya yardımcı olur. Husserl, *Encyclopaedia Britannica*'nın 1927 basımı için fenomenoloji konulu bir madde yazmak üzere Heidegger'den yardım istedi. Husserl, taslak metnine şunları yazdı:

Heidegger'in "*epokhe*'ci" bilinçle ilgili tatminsizliği, *Varlık ve Zaman*'da onun yerine kullandığı ve yalnızca "orada varlık"ı belirtmekle kalmayıp "*kendiliği, insanın kendisini*" de betimleyen gizemli *Dasein* savsözüyle anlatımını buldu.

İntiharın Rengârenk Yabani Kadife Çiçeği

Husserl'in 1920'li yıllara ait elyazmalarında bulunan intiharla ilgili bir not, bu olayı karışık bir hale getirir. Heidegger, bu türden belgeye "en serbestçe erişim olanağına" sahip olduğunu kabul eder. Bu notta ne bulur?

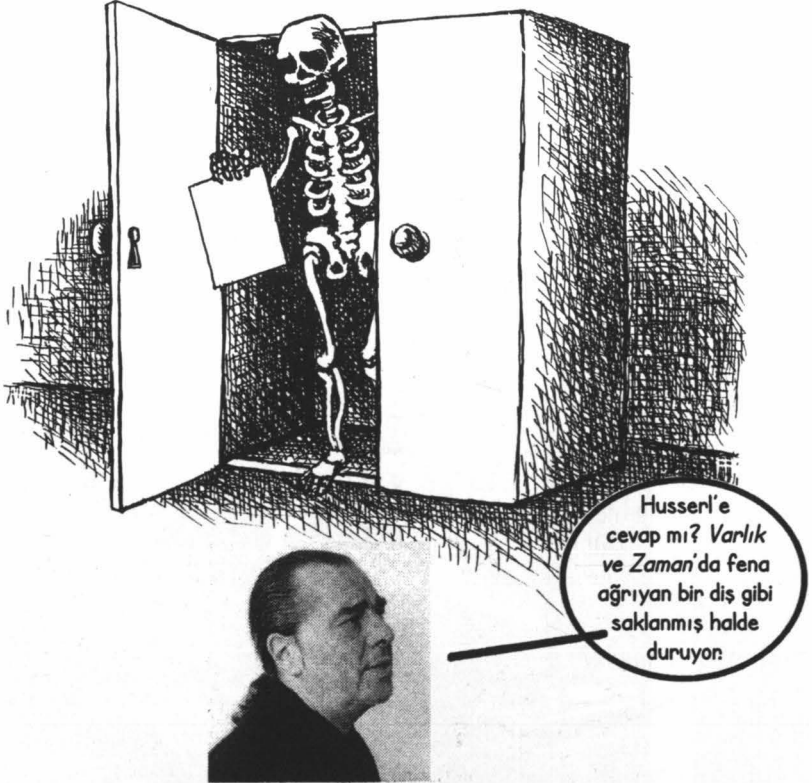
... benim, herhangi bir kişinin olması gerekli mi? "Ben" in kanıtında, varsayımsal bir dünyayla ilişkili olarak kişinin kanıtından fazlası yatar mı ve "çok renkli" bir benlik niçin mümkün olmasın ki? Zıt olan, aslında düşünülebilir değil mi; ben, bir bakıma deneyimlerin çağrışımsal yapısını söküp dağıtma yoluyla kişisel intihara kalkışamaz mıyım, bu arada da yaşamım nesnel olarak anlamlandırılmamış olsa bile, yine de bu intihar olasılığının temeli olarak kalmaz mı? ...

"Çok renkli benlik" mi? Bu yabani kadife çiçeği benliği "kişisel" intihardan yoksun kılarak ne demek istiyor?

Dolaptaki Kuşkucu İskelet

“... benim, herhangi bir kişinin olması gerekli mi?” sorusu, Heidegger’in 1929’daki bir konferansta deyim yerindeyse *teknikleştirdiği* bir sorudur. “Metafizik Nedir?” konulu bu konferansta Heidegger, metafizikçi **G. W. Leibniz**’den (1646-1716) aldığını söylediği şu ünü soruyu sorar: “Niçin hiçlik değil de şeyler var?”

*“Bir kuşkucuyu çürütmek için, gerçeğin varlığını kanıtlayabilmekten daha iyisi olamaz. Gerçeği inkâr eden türden herhangi bir kuşkucu fiilen **var** ise, onun çürütülmesi bile **gerekmez**. Öyle birisi **var** olduğu ve bu Varlıkta kendisini anladığı sürece, intihar çaresizliği içinde Dasein’i bozmuş olur; öyle yapmakla gerçekliği de bozmuş olur. Dasein, kendi payına, ilk önce kanıta tabi tutulmadığı için, gerçekliğin gerekliliği de kanıtlanamaz.”*

İntihar Konusunda Sartre

Sartre, *Varlık ve Hiçlik*'te, Husserlci bilincin ve Heideggerci varlığın insan dışı öğelerini tamamen insanileştirir. Onun gözünde varoluş, hayatı benim seçtiğim bir proje yapmam için bilincin "hiçliğinin" bana bahşettiği, sözlük anlamıyla özgürlüktür. Anlam, yalnızca geleceğin yaşama katabileceği şeydir.

Düpedüz, açık seçik hümanist bir yanıt; doğru ama yine tez canlı. Özgürlükte neyin anlaşılabilir olduğuna yanıt vermiyor.

“Kendinde” ve “Kendisi için”

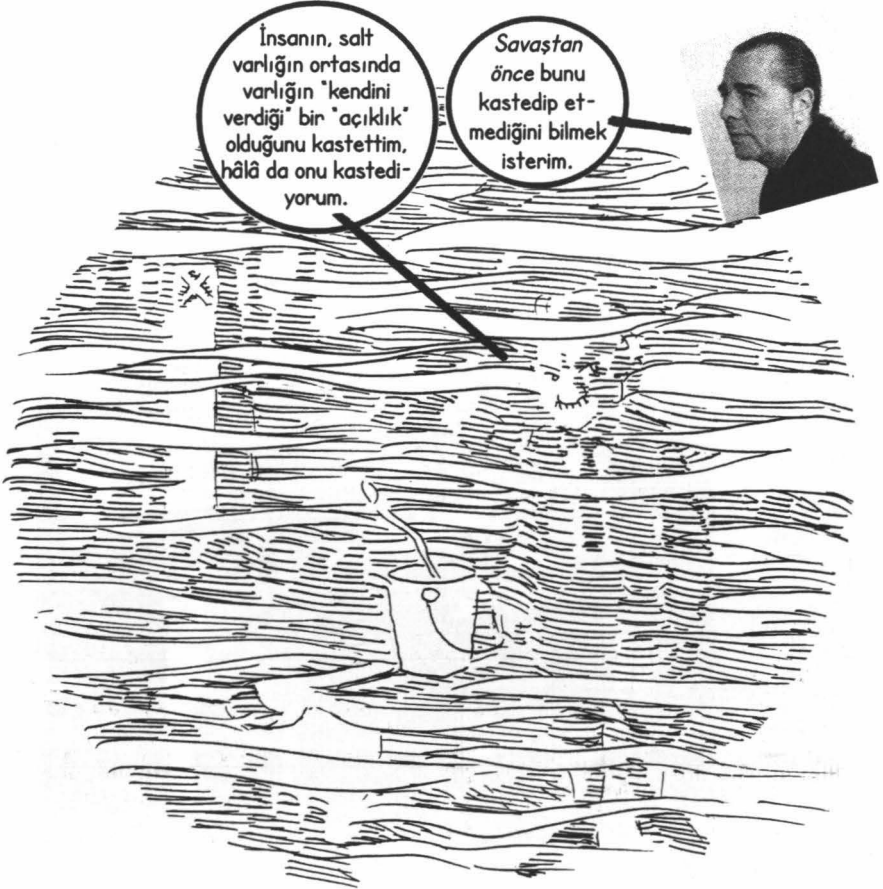
Özgürlük hangi temel üzerine kurulur? Sartre şöyle yanıt verir: Kendim ile bilinçsiz gerçekliğin dünyası arasında bir “ruhsal boşluk” – ve imgesel mesafe – oluşturan bilincin *hiçliği* üzerine. Orada, sadece bana karşı maddi direnci benim bilinç faaliyetimle şekil ve anlam kazanan kendi *içinde* varlığın farklılaşmamış çokluğu durur. Kişi, yalnızca bu kendisi *için* varlık edimidir, dehşet verici özgürlüğü de bundan dolayıdır.

Sartre'in bu anıtsal eserine koyduğu isim, Hiedegger'in *Varlık ve Zaman*'ıyla karşılaştırma yapmayı akla getiriyor; bu eserin “Bir Fenomenolojik Ontoloji Taslağı” olan alt başlığı, sanki Husserl'i çağırıştırıyor. Her ikisine ne kadar yakındır ya da değildir?

Ölmek için Özgür Olmak ...

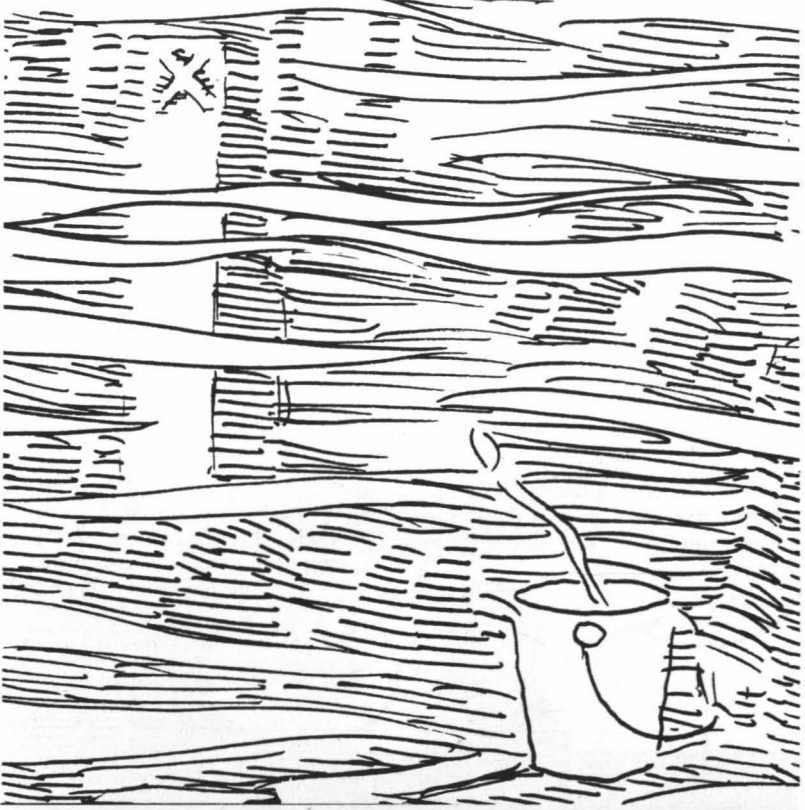
Sartre, varlığın bir şekilde *oluşturucu bileşeni* olarak zihnin özgür edimine ayrıcalık tanır, böylelikle Heidegger'in şu tezini yanlış anlayan bir hümanist yorum yapar: "Ancak insan var olduğu sürece, varlık diye bir şey vardır (*es gibt*).” Bu elbette kulağa “varoluşsal” gibi gelir: Varlık ancak *insan* için erişilebilirdir. Heidegger'in 1949 tarihli; yani savaştan sonra ve yine Sartre'in varoluşsal hümanizmine karşı yazdığı *Hümanizm Üzerine Mektup* adlı eseri, *es gibt*'in doğru anlamını “verir” olarak netleştirir.

Başka bir deyişle varlık, sırf bize “malum olan” değil, verilışinden vazgeçilebilen bir armağandır. İnsan, hiçbir şekilde varlığın “oluşturucu bileşeni” değildir.

... Tarih İçin Kararlılık

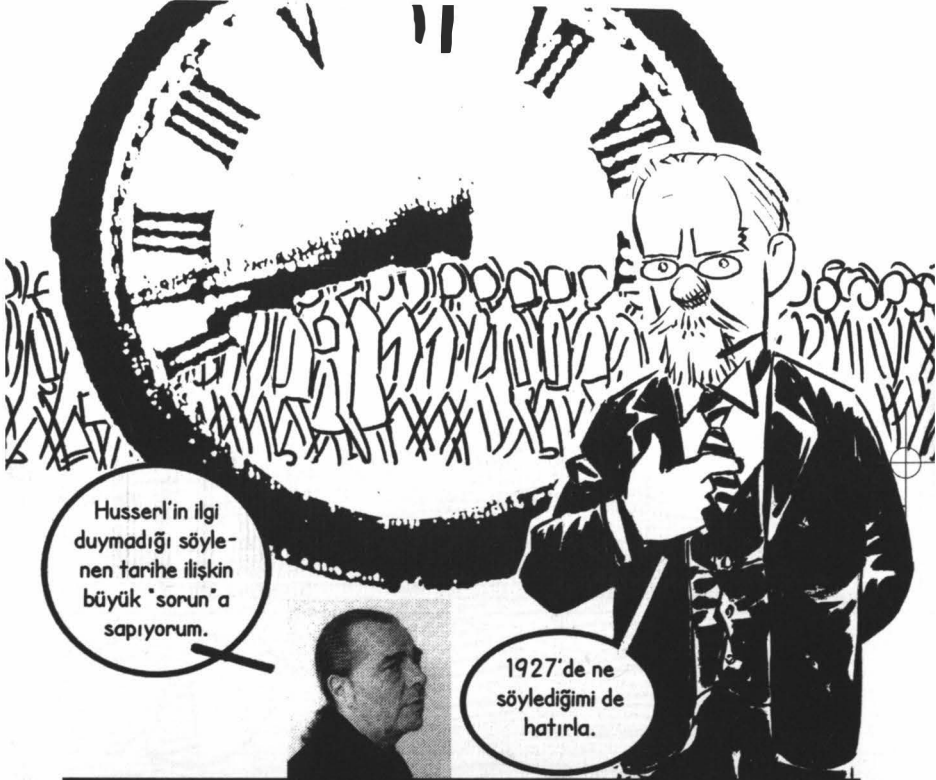
Heidegger için özgürlük nedir? Ya, *savaştan önce* nedir? 1927’de, *Varlık ve Zaman*’da Heidegger der ki, “*Dasein*’in apaçık ereği, ölmek için özgür olmaktır”; karşısında ancak *sahici tarihselleştirmenin* mümkün olduğu bir kararlılıktır. Felaket öngörüsünün ürpertisine kapılmadan bu sayfaları okuyamam; Heidegger’in 1949’da olaydan *sonra* fikrini değiştirmedeğini belirtmeden de edemem.

“Eğer *Dasein*, öngörü olarak ölümün kendi başına güçlü hale gelmesine izin verirse, o zaman ölmekte özgür olduğu için *Dasein* kendini kendi **üstün gücünde**, sonlu özgürlüğünün gücünde anlar; öyle ki yalnızca böyle bir seçim yapmayı seçmesiyle “olan” bu özgürlükte, öyle yapmaya terk edilmişliğinin **güçsüzlüğünü** alt edebilir ve dolayısıyla, ifşa edilmiş olan durumun tesadüflerine ilişkin açık seçik bir görüşe ulaşabilir.”

1927'de de ...

Heidegger'de fırsatçı güç istenci vardır, belki direnişin muhalif aklı olmasaydı Sartre'da da olabilirdi. Heidegger'in özgürlük fikri, insan olmadan "bırakın, varlık olsun" şeklinde bir fikirdir. Bu, dünyayı kendi akışına bırakmayla ilgili bir sorun mudur yoksa bizi bir *üstün* davaya terk eden, üstü örtülü bir "kararcılık" mıdır?

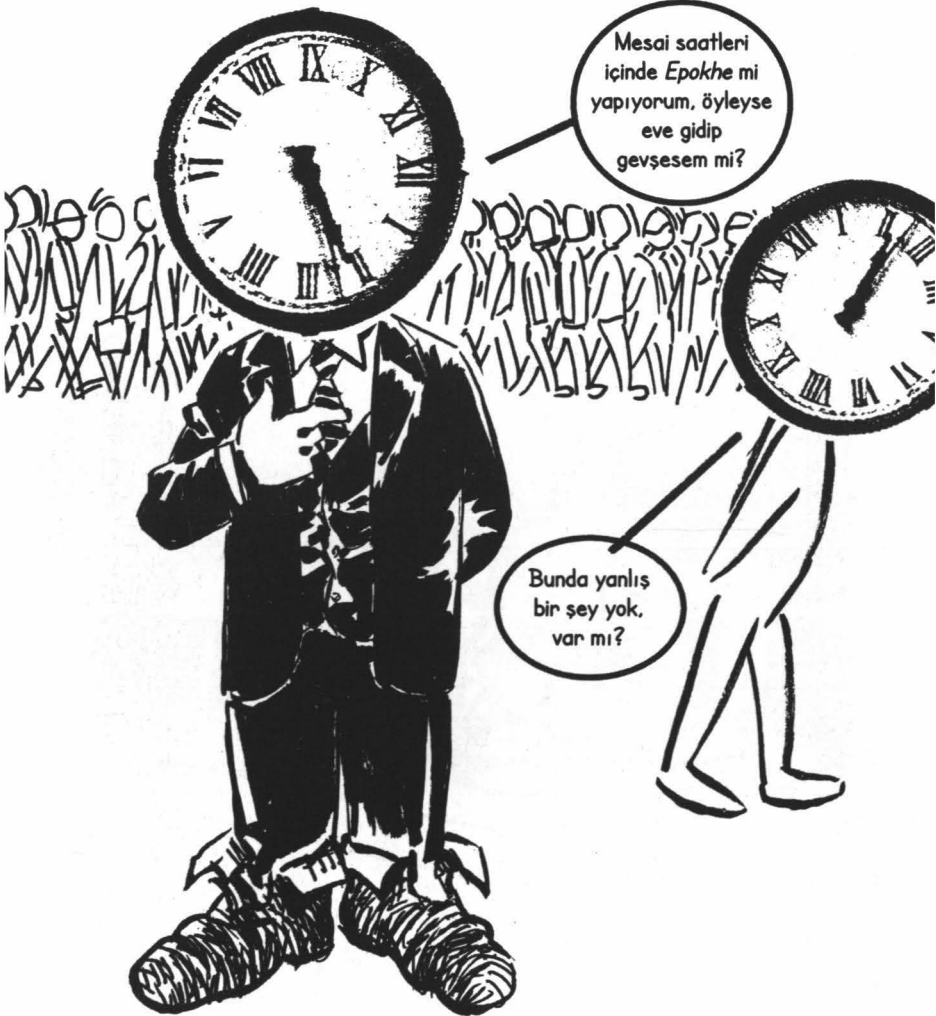

"... yaşam, arkasında olduğu kadar yanı başında da yaşamın bulunduğu bir yaşayıp gitmedir ama sırf doğal bir dışsallıkta değil, daha da çok bir **yönelimsel geleneğin** içedönüklüğünde. Yaşamın baştan başa tarihsel olduğunu da söyleyebiliriz; yaşayıp gitme, anlama ve varlığa dair kendi ön anlayışına sahip, yani tarihsel olduğu için kendi tarihsel soyunu yine sorgulamayla açığa çıkarılabilen, örtüsü kaldırılabilen, içinden çekilip alınabilen bir şey olarak kapatan bir ön anlayışa sahip bir yaşamdan ortaya çıkmadır."

("Doğa ve Ruh" Üzerine Konferanslar, 1927)

Felsefenin Mesai Saatleri Var mıdır?

Marksist filozof **T. W. Adorno**'nun (1903-1966) dediğine göre, Heidegger "ölümü yüceltir" ve "akademisyenlerin meslek sırrı"na dönüştürür. Yıkıcı bir işleme; ama öyleyse Adorno'nun kendisi de akademisyendi, Husserl de öyleydi, hatta seçkin üniversite Ecole Normale'in ürünü Sartre bile ayrıcalıklı "kursü"-sünü Café de Flore'ye taşıdı. Bir filozof komedisi mi? Husserl'e göre, 1935'te bu vahim bir *meslek* sorunuydu. Haklı olarak işaret ettiği gibi, varoluşsallar "profesyonel" düşünürlerin burjuvaca mesai saati ölçümünü mü taklit ederler?

Yanlı(sız) Yaşamak

Hepimiz, gündelik uğraşlarımızı bir yana koyup gevşemeyi umarız. Bunu nereye kadar götürmeli? İleri genetik araştırmalar yapanlara kadar mı? Ya da zor bir gün geçirip kan ter içinde kalan ve sonra gevşemeyi uman bir ölüm kampı komutanına mı, ne? Bu acayip derecede abartılı mı? Ben, biz, hepimiz bir normallik açmazı içinde, yaşam-karşısında-yaşam ikilemi içinde, yani bir şey için yaşamak ve bir şey ile geçinip yaşamak arasındaki çatışmayla yaşıyoruz.

Her iki şekilde de bir çeşit **yansız** halde ama daima “saatler içinde” kısmen yaşarız; bunların ikisi de gerek kaçamak yoluyla, gerekse öykünölmüş cehalet yoluyla öz farkındalığın askıya alınmasına aynı ölçüde olanak sağlar. Öyleyse “felsefi yaşam” denilen nedir?

Yaşam Sorunu Olarak Meslek ya da Uğraşı

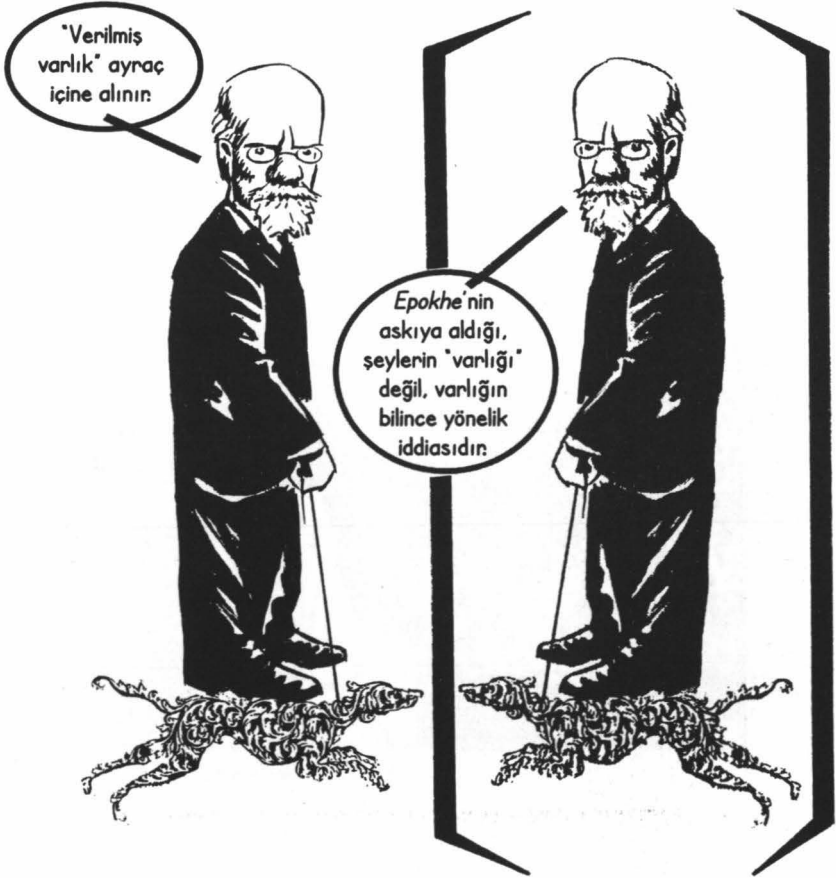
Husserl, felsefede bir yaşam sorunu olarak meslek ya da uğraşı üzerinde çok kafa yordu. Uğraşı nedir? Bu sözcük, bir mesleğe çağrışı ifade etmek için kullanılır. Filozof için bu basiretliliğe bir çağrıdır ama filozof *başkalarını* basiretliliğe çağırmadıkça dile getirilmez. Heidegger ve Sartre, bu “başkalarına çağrı”yı, olma davetine çevirirler.

Zihnin yansızlığı, kısmi olmaya bağlıdır. Kısmi, bölünmüş haldeki varoluşsal ve kuramsal öznenin taşıdığı yükün tümüdür. Bunu nasıl anlarım?

Ayraç İçinde Bütünlük

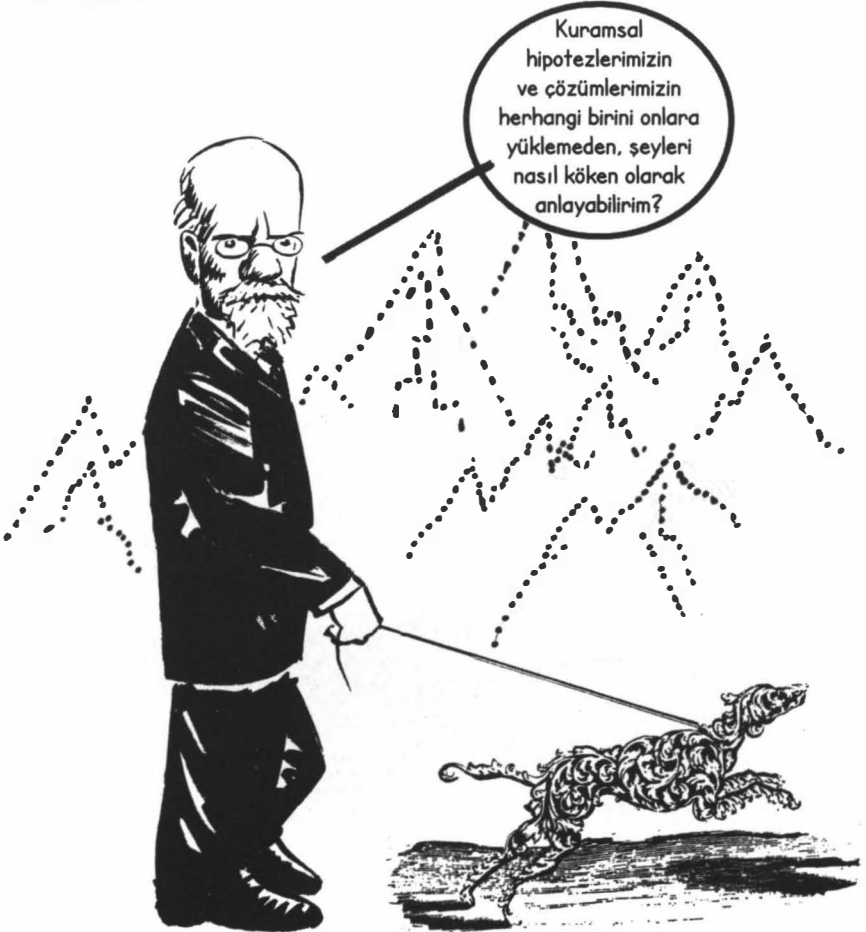
Tamamen parçası olduğum verili bir dünyada beni bekleyen şeylerin “ardına” ulaşip bakmak imkânsız görünür. Husserl’in *epokhe* edimi, bu yadsınamaz şekilde *gerçek* olan varlık durumunun “örtüsünü kaldırmayı” amaçlar. Öyleyse, burada belirleyici bir husus var: Kendisi olarak *bilincin*, herhangi bir olası *görünüşün* mutlak ilk başlangıcı *oluşuna* gerilemek için *epokhe*’nin askıya aldığı şey, verilmişliğin – hem bütünlüğü içinde nesnel dünyanın hem de “ben”imin doğallıkla onun içinde yer almasının – gerçekliği değil, *durumudur*.

Husserl’in *epokhe*’si, “benim”in verilmişlikle ilgili psikolojik ön kabulünü askıya (ayraç içine) alır. Şeyler gerçekten bulundukları yerde kalır ama artık **anlaşılmaz** haldedir.

Köken Olarak Anlamak

Anlaşılamaz mı? Evet, daha önce Sartre'ın özgürlük anlayışına yöneltilen soruda olduğu gibi. Hiçlikte "temellendirme" yoluyla mı örtü kaldırılır? Pek değil. Bu yüzden Husserl'e de serzenişte bulunulabilir: Sizin "mutlak ilk başlangıcınız" olabilirliği var mı? Apaçık görülen bir dünyaya ve benim ona ilişkin fikrime hangi "başka" başlangıç olabilir? Kendisini bana sunan şeyin, bilgimin *güvenli kökeni* olduğu, benim doğal tavrımda apaçıktır ama hiçbir şekilde kendiliğinden açık değildir.

Yolculuk, eğer bu düşünülebilirse, "ön kabulsüz" bir duruma gerileme yolculuğudur.

Yönelimsellik Sorunu

“Nedir”in sonu gelmez: Bu yüzden, *epokhe* “durmak” ister. Olanaksız değilse de zor, çünkü bilinç her zaman bir şey *hakkındadır*. Öyle ki, kendim bile farkındalığım *hakkında* bir şeyimdir. Düşünmenin yönelimsel olarak bir şey *üzerine* *yöneltiltiğini* kavramak elbette önemsiz değilse apaçıktır. Husserl, iki yanının olduğunu düşündüğü bu safça, önemsiz yönelimsellik olgusu konusunda acele etmez.

Yönelim sırf bir şey
üzerine yöneltilmiş bir
kavrayış değildir; bir nes-
ne üzerine yöneltilmişlik
de bir şekilde o nesnenin
oluşturucusudur.

Bu ikinci *oluşturucu* yanın sezinlenmesiyle, gerçeklik anlaşılamaz hale gelir.

Göbek Bağının Kesilmesi

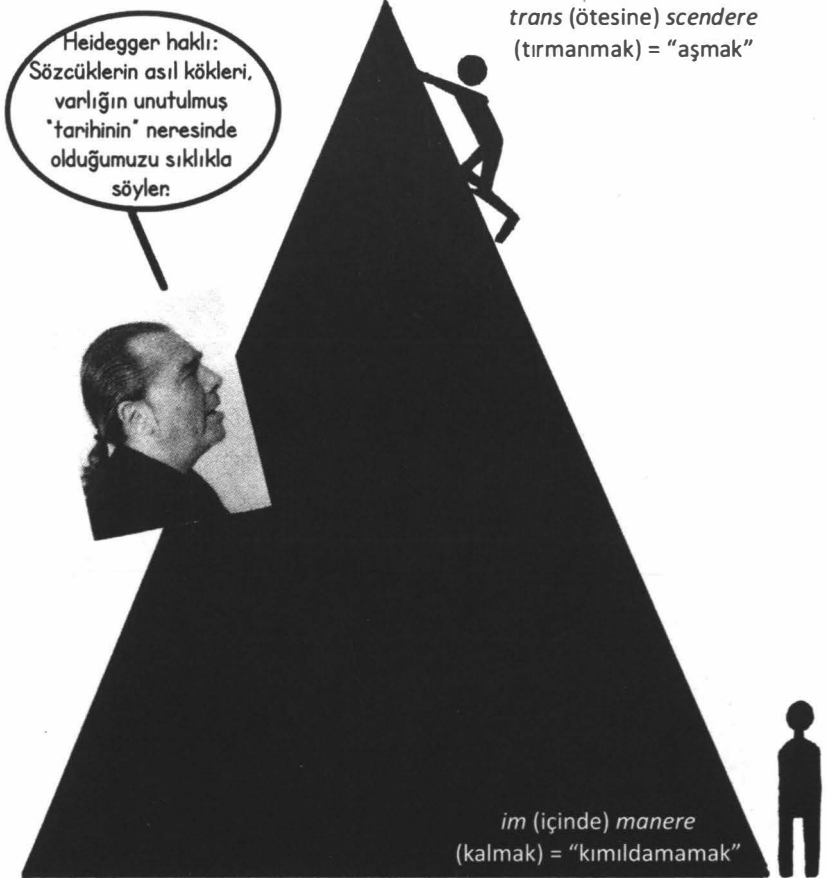
Bütünlüğü içinde dünyanın *olduğunu* ve ancak bilinçte böyle bir *görünüş* alabildiğini birdenbire şaşkınlıkla fark ettiğim zaman, bilincin varsayılan bir tür "yaşamının" bu mucizeyi nasıl başarabildiği konusunda kesinlikle hiçbir açıklamam yok. Varoluş, kendisini nasıl deneyimle özgünlük doğrulaması *bekleyen* bir şey olarak dışa vurur? Bu anda varlığın gerçekliği esrarengiz, kavranamaz bir hal alır.

"Üstesinden gelemiyorum", tam da gerçekliğin bize ifade ettiği şeydir. O doğal bağla oynamak, "denizde olmaya" davetiye çıkarır.

Sadece Bir Sözcük Meselesi

Yönelimselliğin tartışma götürür yanı; şeyleri gizemli bir şekilde bilincimde "oluşturmamı" sağlayan yanı "transandantal olarak bön" bir duruma düşme yol açar. İşte, filozofların sıklıkla kullandıkları *transcendence* (aşkınlık) ve aynı derecede soğuk olan *immanence* (içkinlik) sözcükleri. Basitçe, ne anlama geliyorlar? Bunların Latince köklerine bakalım.

İçkinlik, farz edilen varlığın zeminidir: Doğal tavrıyla verilmiş olarak "kımıldamadan durur".

Aşkınlık, varlığa yönelik olası herhangi bir iddianın geçerliliğini sorgular: Verilmişte kımıldamadan durmaz, daha çok netlik için "aşma" tehdidinde bulunur.

Dilden Ötesi Yok

Yoksa Heidegger yanılıyor mu ve "varlık" sadece bir sözcük meselesi mi? *Il n'y pas de hors-texte*, der **Jacques Derrida** (d. 1930), anlamı da şudur: Dil dışında, doğrudan gönderme yapabileceğimiz hiçbir şey yoktur; çünkü tüm dil *yalnızca kendisinin göstergesidir*.

Dil, kendisinin dışında hiçbir göstergenin olmadığını nasıl doğrular? Bunu "anlamış" olmak için, kendi içkinliğini aşmalıdır. Dil (Derrida'nın kastettiği üzere "metni" küre gibi kuşatma anlamında), *kısmi* olmalıdır; aksi halde herhangi bir şey "için" ne söylediğini nasıl kavrar? Kuşkuculuk, şüphesinin ortağı olarak dile yönelttiği suçlamanın nihai postmodern kamuflajına ulaşır.

Abschattungen – Profil Algısı

Paradoks şudur: Dil kısmen kendisinin bütünüdür. Algıladığımız başka her şey de öyledir. Fenomenoloji için kritik nitelikteki bir gerçek, yani aslında hiçbir zaman *herhangi bir şeyi bütün olarak* görmediğiniz gerçeği, şeylerin bütünlüğüne olan inancımızı sarsar. Şeyler bize yalnızca *Abschattungen*, yani art arda açılıp görülmesi gereken “profiller” olarak görünüşünü verir. Bu fincanın önünü görebilirim ama *aynı anda* arkasını göremem. Bir küpün yüzlerini görebilirim ama *aynı anda* tüm yüzlerini göremem. Bu çoğul perspektifler nasıl olur da “bir ve aynı” nesne olarak yeniden oluşturulur?

Bir nesnenin
profillerini, sezgisel
beklentimiz
ilişkilendirin:

Yüzümü önden
görürüm ve yandan
profillerini “beklerim”.
Kafamın arkasını ayna
kullanmadan “bilmem” hiç
mümkün olur mu?

Fenomenoloji, tam da zamansallıkta asılı duran şeylerin özlerini “görmek” için, zihnin doğal algılama temposunun son derecede *yavaşlatılmasını* gerektirir.

Belleği Kuvvetli Funes

Bize yardımcı olabilecek bir öyküm var. Arjantinli yazar **Jorge Luis Borges**'in (1899-1986) bu öyküsü, beyin hasarı nedeniyle "sonsuz bellek" derdi çeken Funes hakkındadır; *adam hiçbir şeyi unutamaz*. Ayrıntılar eksiksiz ve baş döndürücüdür: "Canını sıkan şey, saat 3.14'teki (yandan gördüğü) köpek ile saat 3.15'teki (önden gördüğü) köpeğin aynı adı taşımak zorunda olmasıydı." Adam, sonsuz şekilde "bellediği" kısımlarından bütünü zihninde tekrar oluşturmayı başaramaz.

Aslında, Funes'in her şeyi hatırlamasından çekilip alınan şey *zamandır* ve bu nedenle de öğretici kurgudur.

Bölünmemiş Dikkat Mümkün müdür?

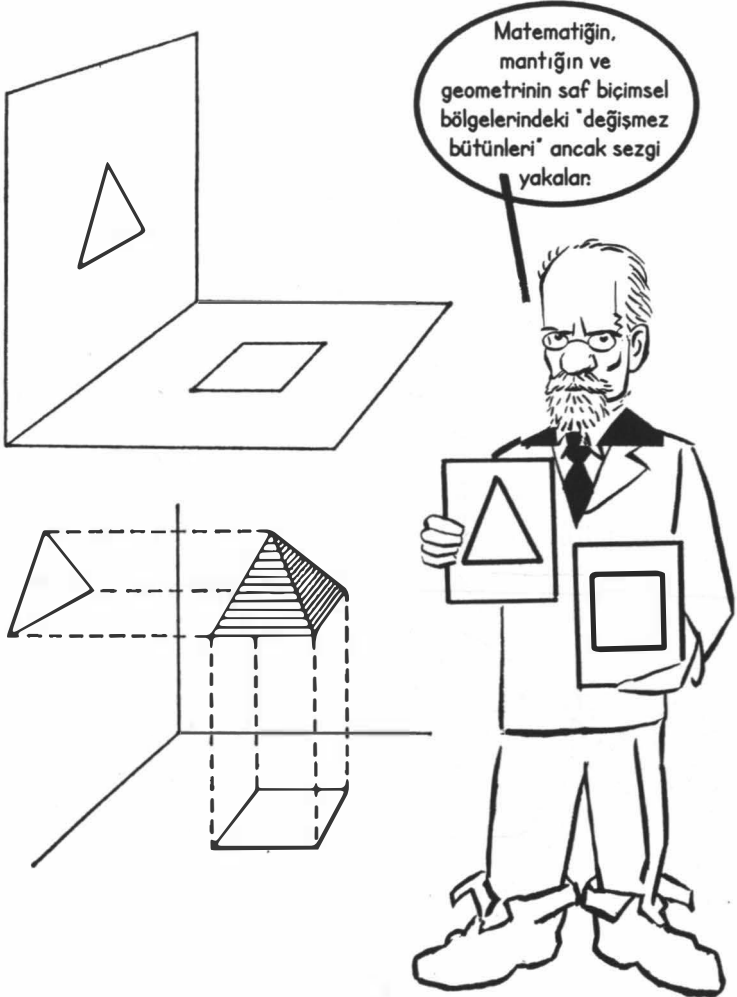
Mozart'ın *Jüpiter* senfonisini dinliyorum; daha doğrusu kendi dinleyişimi dinlemeye çalışıyorum. Şimdi işittiğim notaya, henüz ben onu dinlerken ne olmaktadır?

Müzik bir *zamansal nesnedir*. İltitili “geçmiş” notanın ve tasarlanan “gelecek” notanın yanı sıra “şimdiki” notayı devam ettirebilen bir bilinçakışı içinde bir şekilde “var” olmasaydı, müzik *işitilemez* olurdu. Peki ya benim özel çabayla gösterdiğim dikkat? Müziğe ya da kendime *dikkatsizlik* arasında seçim yapmalı mıdır? Gündelik dilde “aylak düşünceler”den, “unutkanlık”tan, “düşünceye gark olmak”tan, yani daima *zamansal olarak kısmi* olmaktan söz edilir.

Değişmezlik Nerede?

Varoluş, zamansallığı açısından deyim yerindeyse film gibidir. Durmaksızın zihnimden kayıp giden bir *şimdiyi yaşıyorum*. Kısmi görüşler ortasında halimden memnun, nesnel bir şekilde yaşayıp giderim. Değişmelerin bu akışı içinde *değişmeyen* hiçbir şey yok mudur? Sezgiyle verilen nevi şahsına münhasır "biçimsel gerçeklikleri" belki yalnızca bir matematikçi; değişkenler hesabı alanında eğitim görmüş Husserl gibi birisi fark ederdi.

Bu iki uyumsuz şekil, bir piramidin düzlemleri olarak bağdaştırılır.

Platon'un Mağarasındaki Gölge

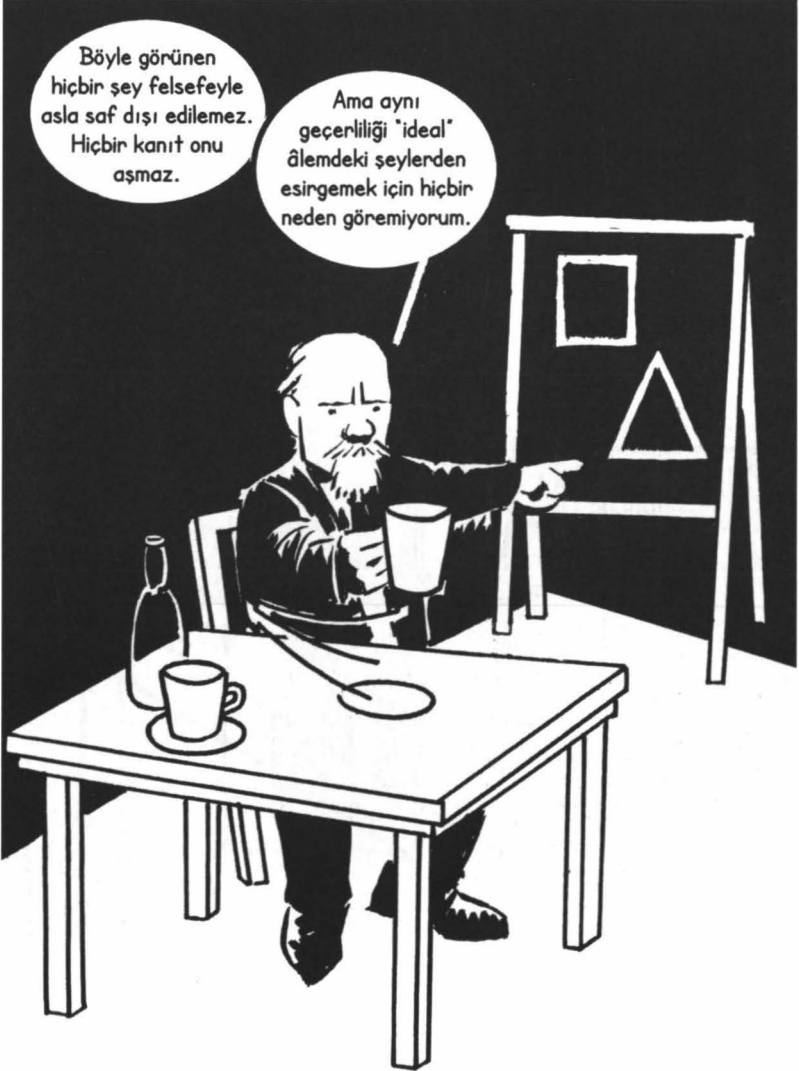
Husserl'in *Abschattungen* terimi, sözlük anlamıyla "anıştırmalar" demektir ve her iki terim de "gölgemsi ana hatlarıyla temsil etme" anlamını içerir. Bu da insanın aklına, Platon'un *Devlet*'inde, bir mağarada tutulan ve gerçekliğe dair tek görüşü, gardiyanların duvara yansıttıkları profil halindeki şeylerin gölgelelerinden ibaret olan mahkûmlarla ilgili anlattığı öyküyü getirir.

Platon (MÖ 427-347), yalnızca saf *değişmez* "ideal biçimlerin" gerçek olduklarını ama gündelik algıların meydana getirdiği aydınlanmamış "mağaramızda" bizim bunların bizim için ulaşılmaz olduğunu kabul eder.

Fikirler “Gerçek” midir?

Husserl, *fikirlerin gerçekliğine* ilişkin Platoncu bir görüşe sahip olmakla suçlanmıştır. Platon’un idealizmi ile Husserl’in biçimci sezgi değişmezleri arasında benzerlik var mıdır? Gerçeklikte bağdaştırılan piramit düzlemleri gibi hiçbir şey yoktur, diyemeyiz. Ama böyle bir biçim hangi anlamda “gerçek”tir? Husserl, sağduyulu bir şekilde, ikimizin de görebildiği bir nesneyle başlar.

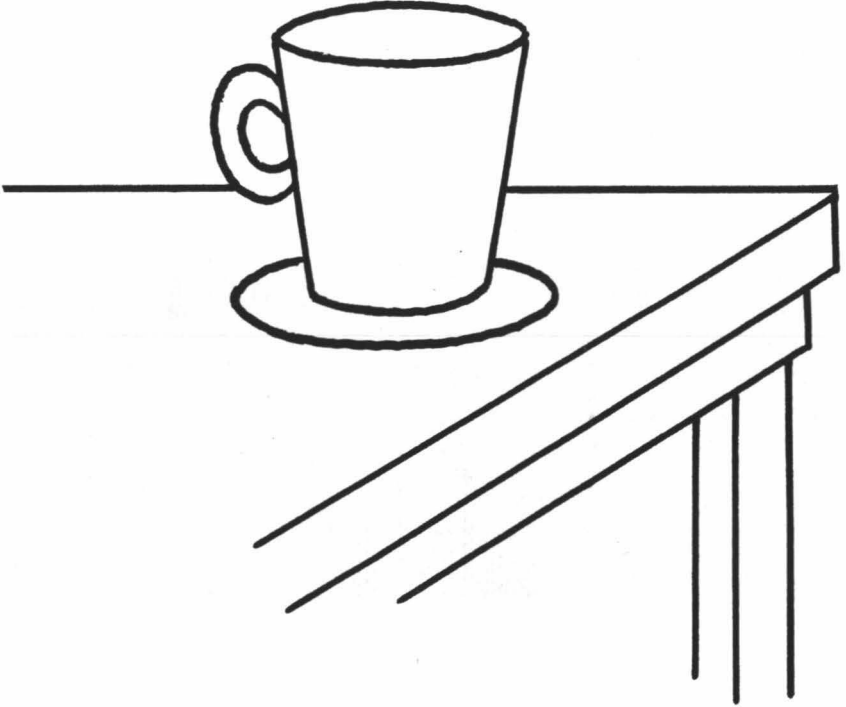

Husserl'in Uyumcu Olmayan Platonculuğu

Husserl'in uyumcu olmayan Platonculuğu, ister *deneyimsel* ister *sezgisel* olsun tüm şeylerin eşit derecede verişmiş olduğunu savunmaktır. Onun görüşü, şöyle ifade edilebilir:

İçinizden nasıl geliyorsa, ister "ideal" deyin ister demeyin, saf anlamıyla belirli bir nesne olan bir geometri teoremi hakkında sahip olduğum doğrudan verili bir sezgiyi hiçbir kanıt geçersiz kılamaz.

"Nesne" kavramı bir nesne olarak sayılmasaydı, tüm mantık ve bilim son bulurdu. Anlıyor musunuz?

Husserl'in sözüm ona "idealizmi", sezginin özgün olarak sunulan verilmişlerinin yanlış açıklanarak saf dışı edilemeyeceğini doğrulamaktan ibarettir, o kadar.

Kanıt Nedir?

Husserl'in içgörüsünün alışılmamışlığı budur. Sezgi, kendi inkâr edilemezliğini arayan şeyin nihai inkâr edilemez kanıtıdır. Kanıt sözcüğü için, Husserl hem "açık seçik göstermek" hem de "tam olarak geri almak" anlamına gelen daha kuvvetli Yunanca *apodeixis* sözcüğünü kullanır. Husserl'in *Kartezyen Meditasyonlar*'daki kendi sözleriyle:

*Bir apodeiktik kanıt ... yalnızca onda apaçık görülen keyfiyetin ya da gidişatin kesinliği değildir; daha çok **var olmamasının aynı zamanda mutlak hayal edilemezliğinin** apaçık kendine haslığı olarak kendisini eleştirel düşünceye ifşa eder ve böylelikle her kuşkuyu peşinen "nesnesiz", boş kılarak bertaraf eder.*

Duvarlar Terlediğinde

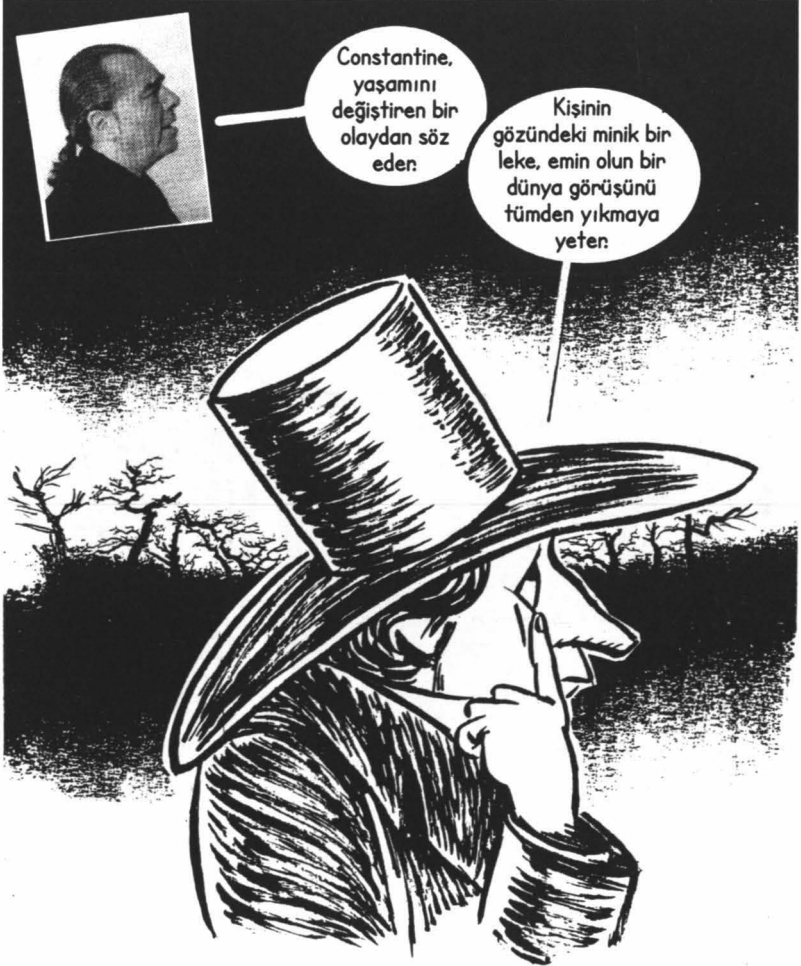
Hakikat, kendine karşı tuhaf bir tiksinti duyuyor olmalıdır. Her zaman olmak üzeredir ama asla kendisiyle çakışmaz. Kişinin kendisinin seçtiği ıssız, mutsuz bir yere, bakımsızlıktan harap durumdaki "felsefe devletine" geliyorum. Gördüğüm, bizatihi duvarlar terleyinceye kadar dünyayı grileştiren, kıraçlaştıran düşüncenin kendisinin çektiği derin acı. Benimle ödeşmek isteyen hayat, yenden içeriye sızıveriyor.

Dostoyevski'nin betimlediği hınç dolu yeraltı adamının öncülü olan alaycı **Søren Kierkegaard'a** (1813-1855) kulak misafiri oluyorum.

Kierkegaard'ın *Dramatis Personae*'si

Danimarkalı filozof Kierkegaard tek yazar değil, acayip takma adlarla yazılarını kaleme alan bir sürü yazardan biridir: *Constantine Constantius*, *Johannes de Silentio*, *Victor Eremita* ve daha birçoğu. Estetiğin, etiğin ve metafiziğin canlı muğlaklıkları, onlar aracılığıyla ayrıksı edebiyat olarak dile getirilir. Onun övgüye değer yanı, felsefeyi bir *yazma sorununa* çevirmiş olmasıdır. Varoluşçuluk, içerdği renkli kategoriler, kaygı, korku, keder, saçmalık vb.; ha evet, bir de "ölüm" için ona enikonu minnet borçludur. Constantine Constantius'un *Teker-rür* (1843) başlıklı kitabından bir öykü dinliyorum.

Kierkegaard'ın Umacısı Hegel

Leke tam gözünü acıttığı anda, Constantine "derin keder uçurumuna yuvarlandı" ve *mutlak şekilde* kendimi hoşnut hissetme umudunu tümüyle yitirdi. O "gözdeki leke"nin anıstırdığı, İncil'deki Matta Kitabı 7, 3-5'tir; yıkılan "dünya görüşü" ise G. W. F. Hegel'in (1770-1821) görüşüdür.

Aufhebung, tarihte çelişkilerin aynı anda hem *alt edildiğini* hem de daha yüksek bir düzeye *yükselme yoluyla korunduğunu* açıklamak için İngilizcede *sublation* (yadsıyarak aşma) teriminin üretilmesini gerektirdi.

Aufhebung oldukça zararsız görünür. Kierkegaard niçin “tehlikeye düşmüştür”? Sartre, varoluşçuluğa girerken (ve çıkarken) tuttuğu yolu itiraf ettiği *Yöntem Arayışı* (1960) adlı denemesinde buna yanıt verir. Esaslı bir ifşa çünkü şimdi genellikle kabul ettiğimiz gibi, Kierkegaard varoluşçuluğun tartışmasız kurucusudur ve Sartre tam da o anlayışı söküp dağıtır. Temel bir *varoluşsal* düzeyde Kierkegaard’ın görüşüne katılır.

Varlığın Rahatlamayan Vicdanı

Kierkegaard'ın erdemi, özgül şekilde gerçek olanın düşünceden öncelikli olduğunu ısrarla vurgulamasındadır. Gerçek olan, düşünceye indirgenemez. "Kişinin gözündeki minik leke", varoluşsal *duygu durumundaki renklenmeyi*, bireysel üstü aşkın sistemin karşısına koyar. Öznel yaşam, hiçbir zaman biçimsel soyut bilginin nesnesi yapılamaz.

İnanca Düşmek

Kierkegaard'ın aşkınlığıyla ilgili sorun nedir? Bu, onun gözünde Tanrı'ya varan *gizemli* bir aşmadır. Ne var ki, herhangi bir geleneksel dinsel anlamda Tanrı'ya "yukarı" bir sıçrama değil, "aşağıya", sınırsız derinliğin öznel içe yönelikliğine bir serbest düşmedir. Kierkegaard'ın, düşmekten *başka hiçbir ihtimalin* olmayışının en uç noktasına, saçmalığın dipsiz uçurumunun kenarına getirilmiş insanı koyduğu yer işte burasıdır.

İnanç Rezaleti

Kierkegaard'ın saçma inanca düşmüşlüğü – yarı yarıya intihar demek olan aşkınlık – onun sistematikleştirilmiş Hegelci tarihe karşı umarsızca kullandığı silahtır. Hegel'in felsefeyi "deneyim"den öncelikli sayan sıkıntısız görüşü, onu çıldirtircasına sinirlendirir.

Kierkegaard, sözde Hristiyan ama gerçekte Hristiyan olmaya ilişkin kendi nedenini kurumsallaştırarak ateist olan bir topluma "Hristiyanlık" adını verir. Hegel feci halde haklıdır: Sahici inanç deneyimi, tarihsel "devlete özgü nedenlerle" baypas edilmiştir. Kişinin kendi kendine seçtiği saçmalık dışında, inançtan kurtuluş yolu yoktur.

Karanlık Dönemde Bir Adam

Kierkegaard'ın "kesinlikle bir filozof olmadığı" ve Hegel'in yeğleneceği konusunda Sartre en ufak bir kuşku duymaz ama bunda haklı değildir. Kierkegaard bizi özelliğin derinliklerine çeker ama bunu yalnızca Tanrı'sız insanın mutsuzluğunu orada keşfetmemiz için yapar; bu ise artık Sartre'in varoluşçuluğu suçlamasına yol açan "aşkını diriltmeye yönelik gizli kapaklı bir arzu"dur. Kendisinininkini değil, Kierkegaard'ın Alman yandaşı Karl Jaspers'inkini. Jaspers, Almanya'da savaş yılları öncesinde ve esnasında Nazizme karşı yüreklilikle direndi.

Kötümserlik Stratejisi

Jaspers'in eski öğrencisi, Yahudi filozof **Hannah Arendt** (1906-1975), ona "kutsal dokunulmazlık" payesi verir. Sartre buna katılır ama Jaspers'in *Existenzphilosophie*'sinde saklambaç oynayan Kierkegaardcı gizemsel aşkınlığa düşüşe acımasızca saldırır.

... ve kötümserlik bizi neye *eğilimli* kılabilir? "Onun adını anmaya cesaret edemeyen bir teolojik iyimserliğe." Jaspers, bunun yerine herkese sevgiyle el uzatmayı göze alması gereken "iletişim kurabilirlik"ten söz eder; yani üstü örtülü bir İncil mesajı.

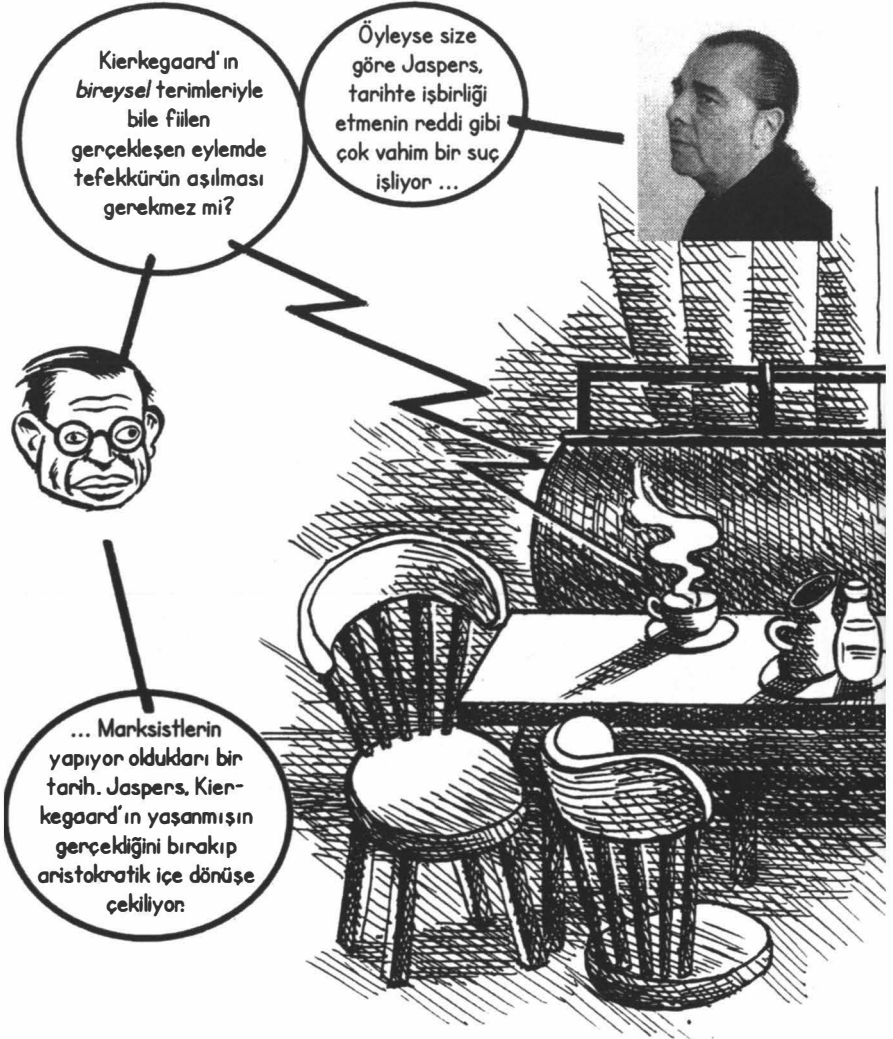
Bilimin Fiyaskosu

Jaspers, vahiy edilmiş din konusunda duvar gibi sessiz kalan bir Katoliktir. Her zaman eşimizden kaçıracağımız olası bir aşkınlık yakalamakla görevli bir kötümserliğe emanet eder. Jaspers, *gerçek tarihi fiyaskoyu*; geçmişteki inancına nostalji duyan, kısmen Hristiyanlıktan çıkmış bir burjuvaziye, Sartre'ın tahminine göre mükemmel ölçüde uygun bir fiyaskoyu karartmak için Kierkegaard'dın aşkın inancın saçmalığını *tarihselleştirir*. Peki, bu niçin uygun?

Marx'ın Hayaleti

Sartre'ın Jaspers'la ilgili sorunu, Husserl'e özgü bir sorun olan bilim sorunu değil, daha belirgin olarak *tarih* sorunudur. Hegel'in mutlaklığının ezici gücüne karşı Kierkegaard'ın varoluşsal özneyi savunmasında makul bir geçerlilik vardır. Hegel'in su katılmamış idealist görüşünde tarih, eylemle yapılan ama ancak tefekkürle *gerçekleştirilen/kavranan* edilen – iki anlamı bir sözcük – *felsefedir*.

Bu nedenle fildişi kulenin kötümserliğine sığınmak, geleceğini görmeye istek duymayan, kaderine terk edilmiş bir Avrupa burjuvazisine çok uygundur. Dünya işlerinin kördüğüne dönüştüğü Soğuk Savaş ve özellikle Fransız sömürge boyunduruğundan kurtulma mücadelesi içindeki Cezayir’de süren sıcak savaş (1954-1962) zamanında, 1960’a geldiğinde Sartre, açıkça ve tamamen varoluşçuluktan uzaklaşarak Marksizm’le birlikte saf tutar.

Sartre'in ortağı, romancı ve filozof **Simone de Beauvoir** (1908-1986), 1945'te o dergiyi çıkarmak için onunla birlikte çalıştı.

Varoluşçu Bir Sömürgecilik Karşıtlığı

Sartre'ın yönünü Marksizm'e dönmesinde bir tür dikkatsizlik sezmekle yanılıyor muyum? Sartre, şimdi kendisini Kierkegaard'a benzeten bir şeyi gözden kaçırmış görünüyor. "Mevcut haliyle" Hristiyanlığı Evanjelik ülkünün bir karikatürü sayan, Hristiyanlığın verilmiş bir "inanç" olmadığını, içerdiği imanla doğrulanmadıkça *namevcut* olduğunu düşünen Kierkegaard'ın ilk "post" Hristiyan olduğu eğer gerçekten söylenebilirse ...

O zaman siz de eleştirel olarak *namevcut* bir Marksizm'e tanıklık eden ilk "post" Marksist olursunuz.

Olabilir. Ama ben Marksizm'e inancımı, ayaklanan sömürgelerin yanına koyuyorum. Fanon'un "varoluşçuluğu"nu onaylıyorum.

Yerliler için, yaşam ancak sonradan yerleşenlerin çürüyen cesetlerinden tekrar fişkinabilir.

Cezayir'de görev yapan militan ruh hekimi **Frantz Fanon**'un (1925-1961) kaleme aldığı *Yeryüzünün Lanetlileri*'ne (1961), Sartre şu önsözü yazmıştır: "Bir Avrupalıyı vurmak, bir taşla iki kuş vuraktır, bir zalimi ve zulmettiği insanı aynı anda ortadan kaldırmaktır: Geriye kalanlar, bir ölü ve bir özgür insandır; sağ kalan, ilk kez ayaklarının altında *ulusal* toprağı hisseder."

Sartre ve Camus artık can düşmanı olmuşlardı, hem de iki kez. Birincisi, Camus'nün *Başkaldıran İnsan* (1952) adlı kitabında Marksizm'e ve tüm "devrimci terör"e alerjisini açıkça ifade etmesiyle; sonra Cezayir'in bağımsızlığı konusunda, *pied-noir* yerleşimciler ile yerli Cezayirlilerin federal bir "ortak ülke"de birlikte yaşamalarını söyleyerek takındığı uzlaşmacı – ne Marksistlerin, ne sömürgecilerin ne de Cezayirlilerin hoşuna giden – tutum nedeniyle. Bugün varılan sonuç hakkında acaba ne derlerdi?

Cezayir'in bağımsızlıktan ne kazancı oldu? Bunca kan döküldükten sonra başa geçen, yolsuzluğu meslek edinmiş hükümetler ve İslami köktendincilerin dökükleri daha fazla kan ...

Sömürgeciliğin hiçbir bahanesi olamaz. "Olması muhtemel" ama hiç olmamış bir durumdan daha iyi bir sonuç çıkarımı yapılabileceğine inananlar ütopyacılar.

Asla Olmamış Varoluşçuluk

Sartre'ı ve Camus'yü "jetonu geç düşmüş" halde hayal ettim. Constantine Constantius'un kitabında sorguladığı gibi, gözdeki leke yüzünden özürli olun-
caya kadar "ileriye dönük hatırlanan" tekrara tarih olanak verir mi? Varoluş-
çuluğun *ne zaman*'ını saptama çabam körelip gidiyor ya da sanki çok farklı za-
manlarda çekilmiş fotoğraflar üst üste bindirilircesine bulanıklaşıyor.

Nostaljik Bir Varoluşçuluk

Varoluşçuluk bir zamanlar gerçekten nostaljik bir Brassai fotoğrafı kadar unutulmaz görünür. Varoluşçuluğa karşı olanlarca türetilen "varoluşçuluk" yaftasını Sartre 1944'te kabul etti ve bunun üzerine iki baş gerici, yani Fransız Komünist Partisi ve *Humani generis* (1950) başlıklı genelgesinde Papa XII. Pius tarafından kıskançlıkla "dehşet saçan hiççilik" olarak suçlandı. Varoluşçuluk bir anda, savaş sonrasının muhalif gençliği için tescilli doğru tutum olup çıktı; caz müziği çalınan koyu dumanlı mahzenlerinde siyah gözlükler, siyah giysiler, umutsuzluk ve hiçlik üzerine kara düşünceler ...

Şartlı Affedilen Heidegger

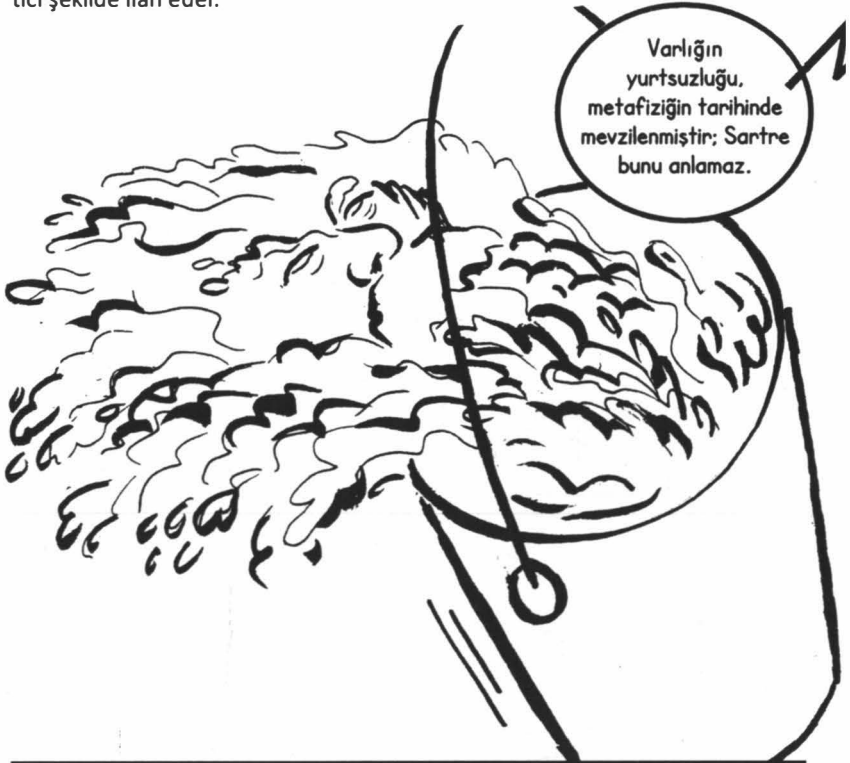
Talihin cilvesine bakın ki, Heidegger 1945'te Almanya'nın yenilgisinden sonra Fransız askeri işgal bölgesinde olacaktı; Nazizmden arındırma amaçlı *Lehrverbort* uygulamasına dahil edilen, ders vermesi 1951'e kadar yasaklanan bir şüpheliydi. Husserl'in 1935'teki yazgısını hatırlatan bir şey mi? Olanaksız. Heidegger'in "şartlı affı" ve rehabilitasyonu, 1944'te onu "yüreksiz" diye nitelendirmiş ve sonra Paris'e çağrılmasını sağlamak için aracılık ederek Fransız yetkililerle görüşmüş olan Sartre'la başlar. Bu arada Heidegger'in sığındığı yer, Svabya Kara Orman'ındaki Todtnauberg köyünde bulunan kulübesidir.

Heidegger'in *Hümanizm Üzerine'si* (1949) Sartre'ı över görünüp yerer.

Över Görünüp Yermek

Varoluşçuluğun kopardığı, çok revaçta olan skandal, Sartre'ın 1945'teki "Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir" konulu konferansında bu akımın katı teknik ayrıntılarını savunmasına vesile yarattı. Heidegger 1949 tarihli *Hümanizm Üzerine*'sinde buna iğneleyici bir üslupla yanıt verdi. Bu metin, Almanya'nın son filozofunun, yani **kendisinin**, sanki sihirle ortaya çıkardığı Almanya'nın felsefi kaderini geri kazanmak isteyen, sıkı sıkıya üstü örtülmüş, tövbe etmeyen bir yanıtıdır; bu arada da Sartre'ın *tarihten* ve *Marksizm*'den yoksun olduğu şaşırıcı şekilde ilan eder.

"Marx, yabancılaşmayı deneyimleyerek tarihin temel bir boyutuna ulaştığı için, Marksist tarih görüşü diğer tarihsel açıklamaların görüşünden üstündür. Ama gerek Husserl gerekse – şimdiye kadar gördüklerime dayanarak – Sartre, varlıktaki tarihselin temel önemini tanımadıkları için, Marksizm'le üretken bir diyalogu ilk kez mümkün kılan o boyuta ne fenomenoloji ne de varoluşçuluk girer."

Heidegger'in Sonsuz Şartlı Affı

Thor, Güney Fransa'nın Vaucluse bölgesindedir: Güneşli, huzurlu kır yaşamı, *pétanque* oynayan adamlar, bir kadeh *beaumes de Venise*. İşte, 1960'ların ortasında, şair ve eski direniş partizanı **René Char**'ın (1907-1988) konuğu olarak Heidegger oradadır. Fransız, Heidegger'in Nazi geçmişinden rahatsız görünmez. Yunan felsefesi üzerinde rahat söyleşilerden sonra, Sorgue Irmağı kenarında gezintiye çıkarlar.

Heidegger'in muammalı gülümsemesi ciltler doldurur: *Bitti mi?*

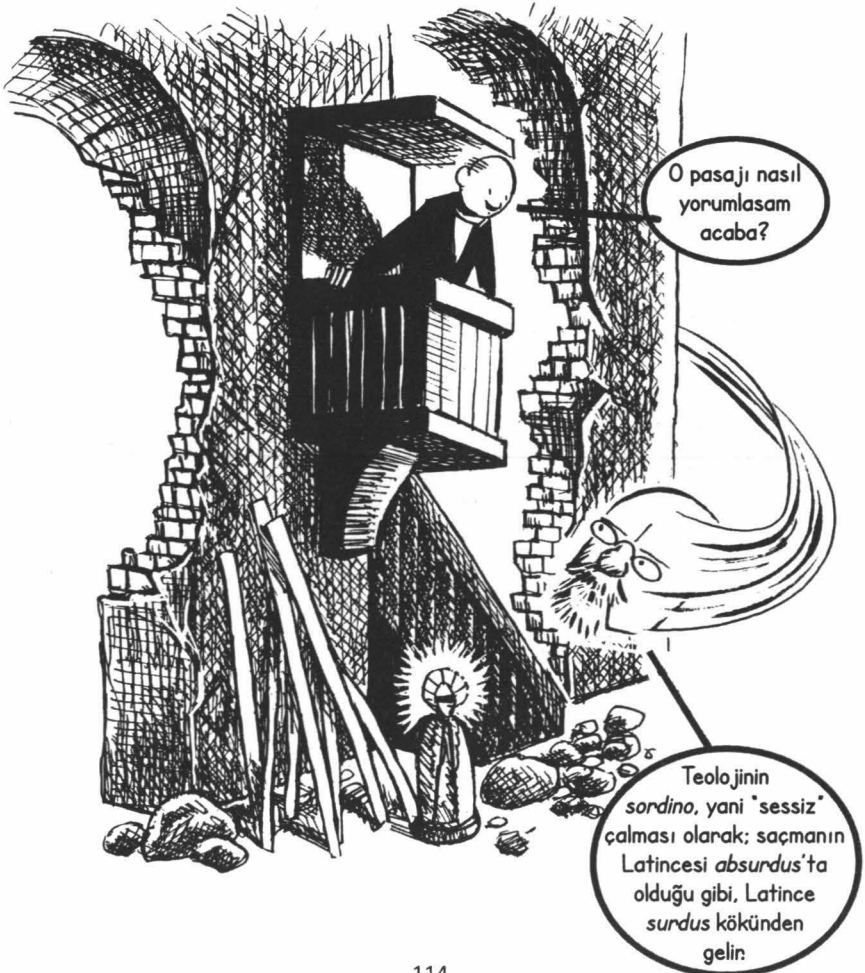
Husserl'le Her Şey Bitti mi?

Taşıdığı Nazi lekesi bir Fransız entelektüel seçkin tarafından temizlenen Heidegger, *entelektüel bakımdan*, fenomenolojinin ve varoluşçuluğun kendilerine özgü (kon)füzyonu olarak açıklanabilir. Gerçekte bu hiçbir şey açıklamaz. O – eskiden öğrencilik yıllarında Heidegger'in sevgilisi olan Hannah Arendt'in yaşıttırdığı gibi – zamanımızda “düşüncenin gizli kralı” mıdır? Benim gözümde o, daha çok Wagner'in *Nibelung Yüzüğü*'ndeki kurnaz gaspçı Hagen'dir. O kısmını boş verin. Husserl pek de hortlağı bırakmamıştır.

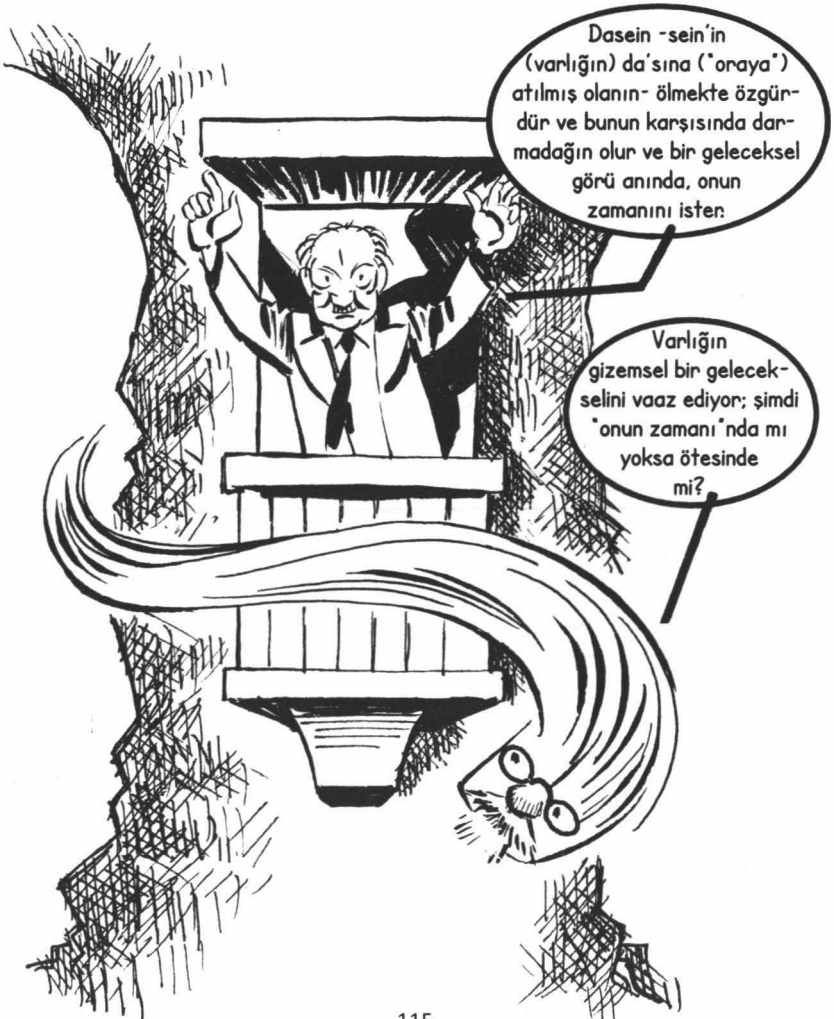
Bir Sordino Teoloji

Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'da kullandığı gizemli terminoloji; "düşmüşlük", "atılmışlık", "endişe" ve bu tür başka kafa karıştırıcı terimler, öyle yapıldığı kabul edilmese bile Kierkegaard'ın varoluşsal kategorilerinden devşirilen terimlerdir. Bunlar alçak perdeden bir müzik çalacak – **fenomenolojide** ayartıcı bir **teolojikleştirme** yapacak – şekilde Heidegger tarafından, deyim yerindeyse yeniden menevişlenmiştir. Söz gelişi: "Ancak ölüm, suçluluk, vicdan, özgürlük ve sonluluk, bir kendiliğin varlığında, özende olduğu gibi eşit ilksellikte hep birlikte yer alırsa, o kendilik, kader kipinde var olabilir; başka bir deyişle, ancak o zaman varoluşunun ta derinlerinde tarihsel olabilir."

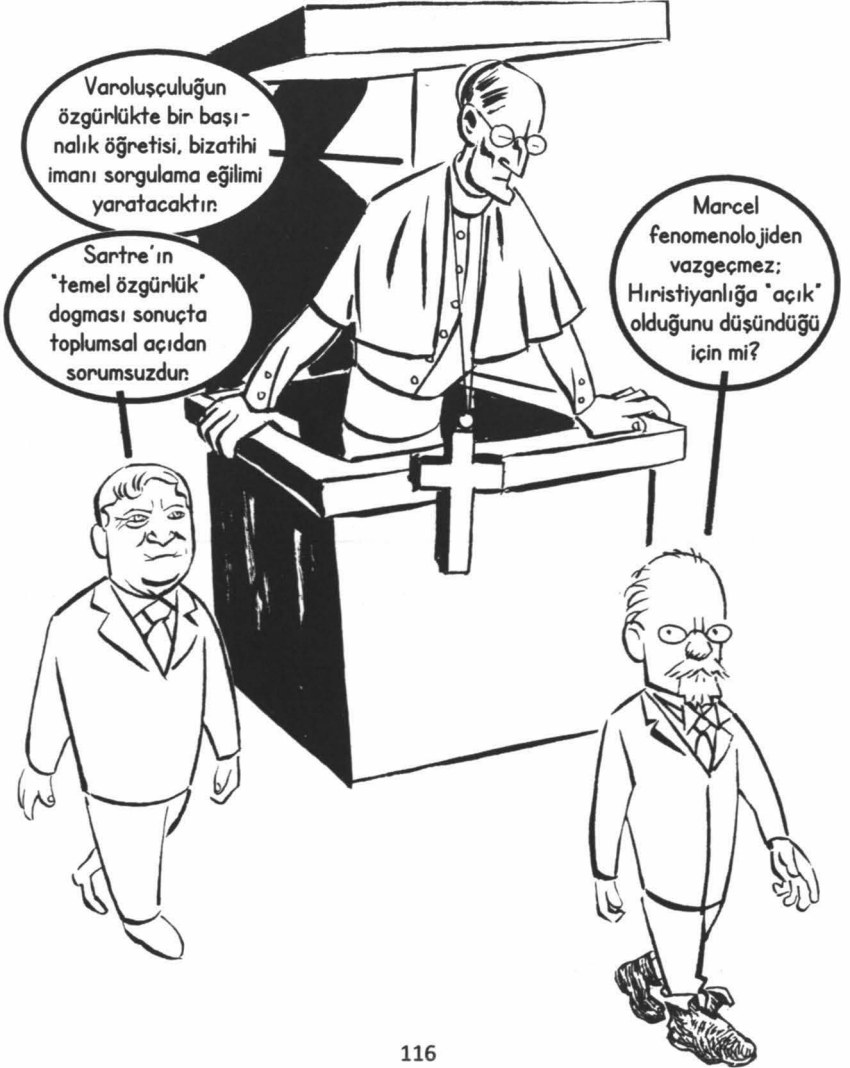

Gelecekseli Vaaz Etmek

Adını söylememe gereği duyan, kötümser teolojidir. Sartre'ın varoluşsal Hristiyanlığa kapıyı kapatmasına karşıt olarak, Heidegger varlıkta varoluşsal Hristiyanlığa "açık kapı" bırakır. *Varlık ve Zaman*'ın hiçbir yerinde "Tanrı'ya inanç" somut değildir ama saçma post-Hristiyan aşkınlığa ilişkin belli belirsiz bir okumayı, "Tanrı'nın ölümünün" sağırıştırdığı modern çağdakilere bir fısıltıyı, bir hisırtıyı davet eder. Heidegger, Dasein'in, yani insanın zamanının esasen geleceksel yazgısından mesihi bir coşkuyla dem vurur.

Paul Tillich (1886-1965) ve Rudolf Bultman (1884-1976) gibi Alman ekolüne mensup modernist teologların, Heidegger’de bu inançsızlık çağında “nihai kaygı”ya dönük varoluşsal bir inanç fark etmelerine şaşmamak gerek. Fransa’daki bir Katolik ekolü, Heideggercilikle harmanlanmış fenomenolojiiyi Ortodoks Tomacı teolojinin sertleşmiş damarlarına naklederek, yanaklarına geçici bir “varoluşsal” canlılığın gelmesini sağlamaya çalışmıştır. **Gabriel Marcel**’in (1889-1973) savunduğu haliyle Katolik varoluşçuluk, Papa XII. Pius’un suçlamaları karşısında direnememiştir.

Belki Tesadüfen ...

Bir Hristiyan varoluşçuluğu var mıdır? İspanyol gizemci Aziz **Juan dela Cruz**'un (1542-1591) şiirinde doğruca *noche obscura*'dan, yani "ruhun karanlık gece-sinden" söz eden bir deneyimi *yeğlemekle*, yalnızca kendim için yanıt veriyorum. Ya da doğaya bakışından iki şaşkınlık sözcüğü – *inscape*, yani şeylerin tasarımıdaki "teklik" duygusu ve varlıkta onu açık seçik ortaya çıkaran delici yalımıyla *instress* – kazanan Cizvit cüppesi giymiş o hasta, metruk varlığın, yani **Gerard Manley Hopkins**'in (1844-1889) şiirinde. Onun betimlediği, doğadaki içkin bir güç müdür yoksa Tanrı'nın deneyüstü bir üst kanıtı mıdır? Onun feyz almış gözleriyle görebildiğim sürece bunun bir önemi var mıdır?

Hopkins, güncesinin 18 Mayıs 1872 tarihli sayfasında, bir çançiçeğinin benzersiz (*inscaped*) tepesini şöyle betimler:

"Geminin omurga hattından kendini geriye çeken pruva gibi aşağıya doğru kavis yapmış. Çanın çizgileri buna değişiyor ve üstünü örtüyor, ışınlı ama simetrik değil, bazıları paralel."

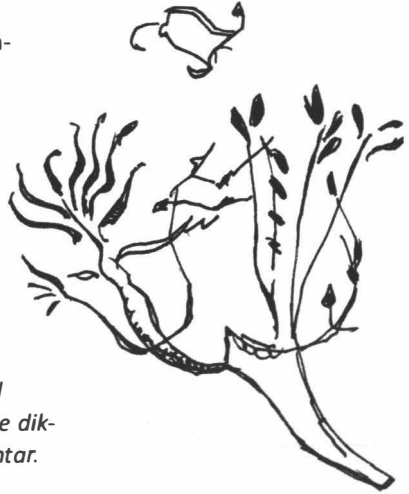
25 Ağustos 1872. O yaz Wimbledon'da kırdığım dişbudak dalının bu yapısal benzersizliği, küreyi andırması nedeniyle dik-kate değer: Soldan yaprak, sağdan anahtar.

8 Eylül 1872. Adak adadım.

Bence bu fenomenoloji. Hatta ya da özellikle şu veciz notta – "Adak adadım" – çömez bir Cizvitin sözleri. Varlığa tanıklık etmeye dönük yaşam boyu süren bir uğraşı.

Hopkins'in, daha yetkin bir teolog olan **Duns Scotus**'u (1266-1308), Cizvitlerin resmen Tomacı teoloğu **Aziz Thomas Aquinas**'a (1225-1274) *yeğlediğine* değinmenin başka ne yararı var? Hopkins'in, kendisinin *inscape* ve *instress* anlayışını doğrulayan "bireyleşme ilkesini", *haecceitas*'ı, "Bu'luk"u Scotus'ta bulduğuna değinmenin? Ya Cizvitlerce kurulmuş bir teoloji fakültesinin eseri olan Heidegger'in doktora tezini Duns Scotus üzerine yazdığına değinmenin?

Hristiyan varoluşçuluğunun olduğunu *tesadüfen* ifade eder mi?

Gerçekleşmiş Kuşkuculuğa Geri Dönüş

Husserl'in fenomenoloji *bilimi*, "Tanrı'nın yarattığı" bön bir dünyayla mutlu hoşnut yaşayamaz. Gerçek muamma, *içinde* ve *onun için* bir dünyanın bilinir hale geldiği bilinç muammasıdır. Dünya ve içindeki bizler, başka hiçbir yerden dolayı değil, ancak *bizim kastettiğimiz* şekilde anlam ve geçerlilik kazanır. Öyleyse, Sartre'ın sistemleştirilmiş Marksizm'e geçişiyle gözlerden saklanan – gerçekleşmiş olmaktan çok, *çözülmeden kalmış* – *kuşkuculuk*, hâlâ problem olarak durmaktadır; bu arada Heidegger'e göre kuşkuculuk, bilinmedik hakikat karşısında Dasein'in "intihar"ından ibarettir.

Akıl Yürütmenin Gri Soluğu

Berkeley, Hegel'in totaliter sistemiyle yüzleşmek zorunda kalmadı. Aydınlanmanın akılcı deneyimciliğinin tehdit ettiği inancın "varoluşsal" kötü haline tanıklık eden Kierkegaard'ın bu sorunuyla da cebelleşmedi. Dünya üzerine düşünmenin, dolaysızlığını "tüketip" soğuk griye – geleceksizle "atılmışlığını" Heidegger'e veren saçmacı "inanç problemine" (Yunancada pro-bollo, "ileri atmak") Kierkegaard'ın yüklediği bir *endişeye* – dönüştüğünü kabul etmeye de gerek duymadı.

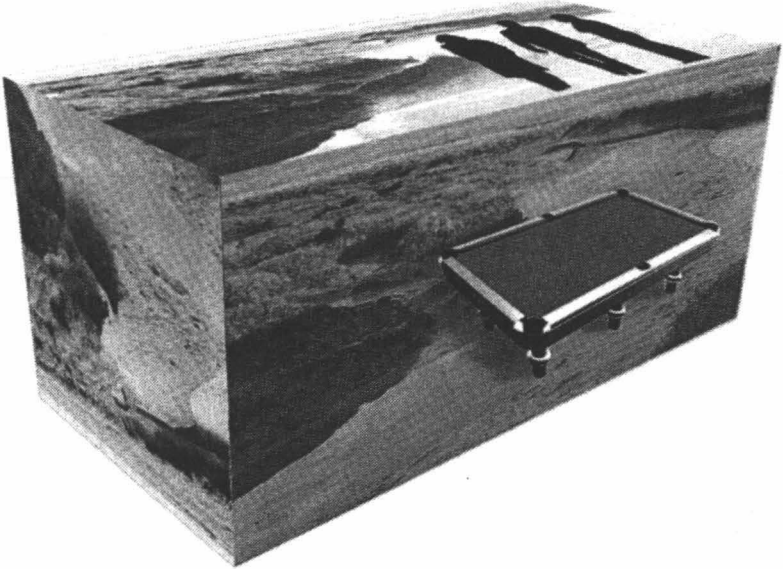

Tarihe İlişkin Nedenlerle

İdam bekleyen üç tutukluya, bir bulmacayı çözebilirlerse özgür kalacakları söylenir. Tutuklulara üçü beyaz, ikisi siyah olmak üzere beş disk gösterilir; her tutuklu, sırtına iğnelenmiş olarak rengi bilinmeyen bir disk alacaktır. Tutuklular, belirsiz bir süreyle sessizce birbirlerini seyretmek üzere boş bir odada bırakılırlar. Sırtındaki diskin ne renk olduğunu tahmin yaparak değil, mantık yürüterek her kim ilk önce söyleyebilirse derhal salıverilecektir.

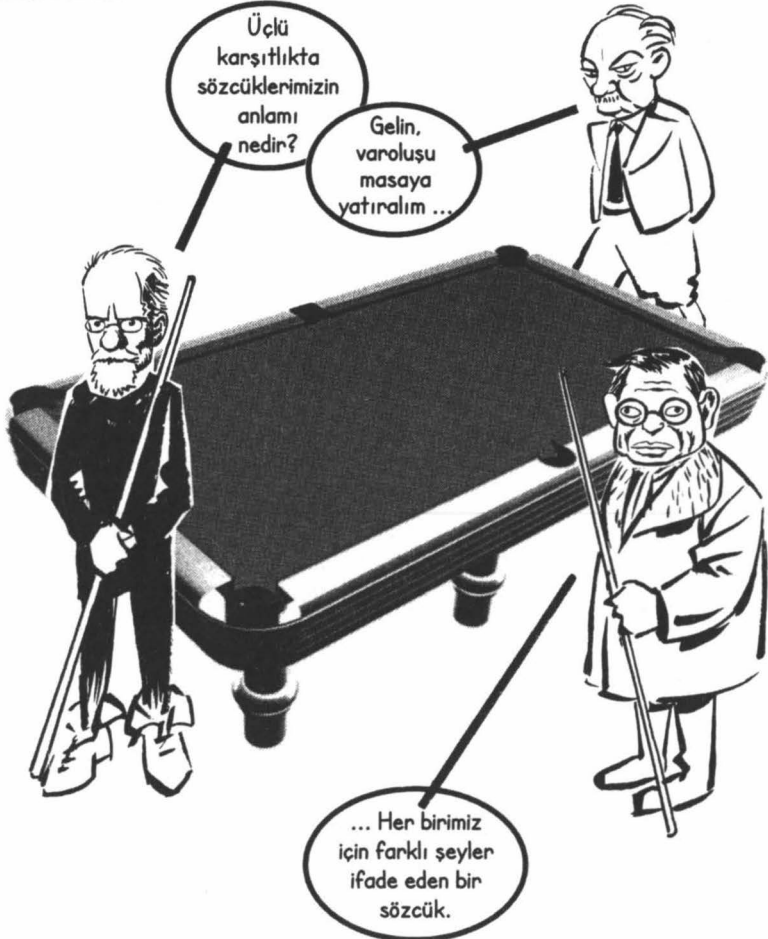
Yalnızca üç olası
birleşim var.

Bu şeytani bulmacanın gerçekten ilişkili olduğu şey, ele aldığım üç rakip için önem taşıyan bir sözcük *dağarcığı daralması*dır.

Hesaplaşma Sözcükleri

1933'e ve Husserl'den çıkıp Heidegger'e ulaşan, ondan da adı konulamamış bir varoluşçuluğa uzanan "etkiler, ihtilaflar, üstün gelmeler vb." konusunda Sartre'ın tezine geri gidiyorum. "Cehennem diğer insanlardır" sözünün edildiği Sartre'ın *Huis clos* (Çıkış Yok; 1944) adlı piyesinde olduğu gibi, dar bir alana kapatılan kişilerin bakışları, ancak sonsuzlukta gerçek ve uzatılabilir olan gerçektir. "şimdi"de bir diğerinin benzerlikleri ve farklılıkları üzerine odaklanır. Gerçek yaşamda, tamamen *tarihe ilişkin nedenlerle* birbirlerine tepki olarak konum alırlar.

Farklılıklarına kulak misafiri oluyorum ama benzerliklerini görüyorum.

Mutlak Varoluşa Bir İndirgeme

Gerçeklik kim için *anlam ifade eder*? Kasteden biz değilsek, başka kim? Kastedilmiş olmak, tek başına bilinçten *önce gelmez*, bilincin kendisi anlamın aslıdır. Husserl'in duruşu böyledir. Kuşku götürmezlik onun gözünde anlamdır; ama bunun *nasıl* böyle olduğunu belirlemek için mutlak bir şey – arı özüne indirgenmiş benlik – gereklidir. "Ancak öznellik, sahici ve mutlak bir surette 'kendisi için' olabilir."

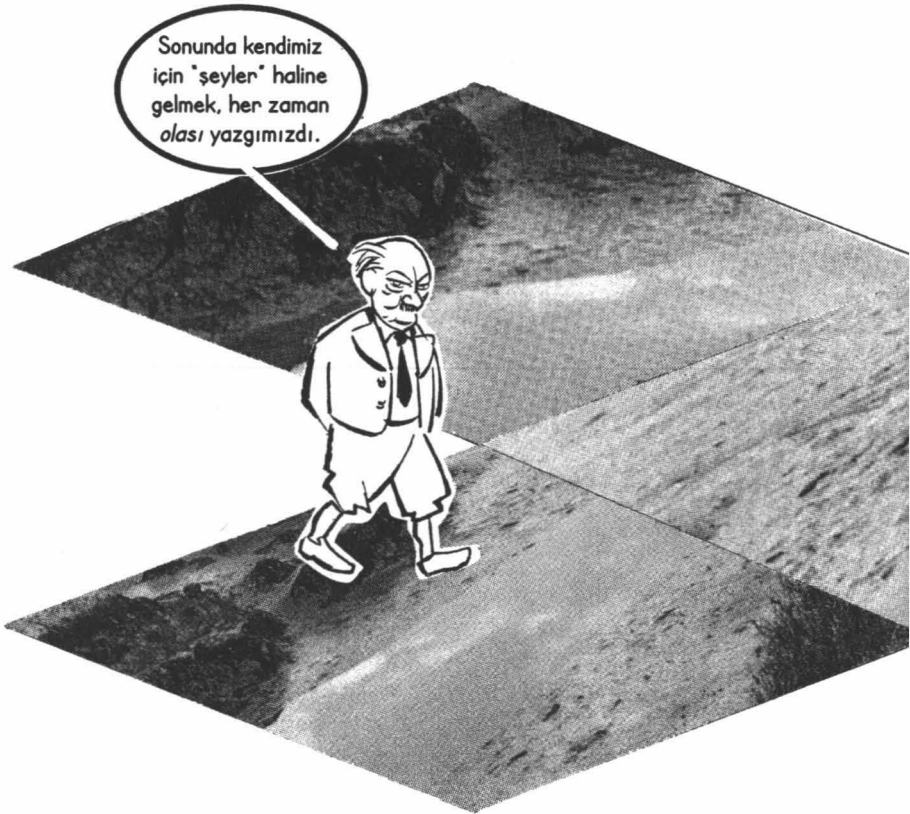
Varoluşun Olması Gerekmez

Bilinç, Heidegger'in Dasein'la, yani sıradan insani orada varlıkla içine düştüğü gerçeksizliktir. Gerçeksizlik, yine de özgün olmanın ya da olmamanın bir kipi – *yalnızca* bir olasılık – olarak Dasein'ın varoluşuna Heidegger'in yüklediği anlamda Dasein'ın peşinden gider. Kip, varoluşun esasen alabileceği ya da almayabileceği bir biçimi – "başka türlü olabilir"liği ya da kısaca olumsuzluğu – ifade eder. Özgünlük (sıklıkla sanıldığı gibi) Heidegger'in etik hükmü değil, Dasein'ın tarihsel yazgısıyla ilgili bir sorundur. Nedir o yazgı?

Varlık Tarihtir

Varlık *başımıza gelendir*. “Var-olan-şeyler”de esas olarak kavranabildiğini farz edebileceğimiz edilgin bir “şey” değildir. Onun yerine varlık, insandan başka varlıkların arasından “başka bir şey” olarak bizim, deyim yerindeyse öne çıkmamızı sağlayan kendi kendini belirleyici etkin kanıttır. Varlığı terk etmekte ve kendi eserimiz meseleler olarak “var-olan-şeylere” yaslanmakta, sorumluluğu kendimize ait olmak üzere özgürüz. Bunun üzerine, *varolmayış kendisi için tanınamaz* hale geldiği için özgünlük şekillenecektir.

İnsanın Hâlâ “Varlık” Olma Umudu Nedir?

Varlık, ebedi değildir, *zamanla sınırlanmış olarak* bize verilen bir armağandır. Biz değil, varlığın kendisi teknikleşmiş ilerleme tarihimizden çekip giderken “şeylerin yazgısını” belirleyecektir. İnsanoğlunun temel tarihi olarak *metafizik*-ten başka bir şey olmayan o tarihe – hayret verici tarih anlayışıyla – Heidegger’in verdiği ad unutulup gitmedir, nisyandır. Husserl’in zihnini çok meşgul eden bilimde “bunalım” sorununu Heidegger de işlemeyi sürdürür; ama metafizik = bilim = teknoloji şeklindeki kaçınılmaz bir üçlemeyi tarihin engellemesi olarak. Metafizik, teknolojiyle buharlaşıp gitmez, başat olay olarak nihai biçimini kazanır.

Platon’un
zamanından beri,
felsefenin kendisinde
“bilimsel doğru”nun
varlığı el koymasıyla
başlayan Varlık’ın
unutulmuşluğu.

Varlık ve Hiççiliğe Gerileyiş

Birbiri ardına başarılar elde ediyoruz: derin uzayın keşfi, genetik şifrenin tam hızla kırılarak *her* şeye dair hakikatlerin açığa çıkarılması... İnsan *varlığın* özü, bilimsel açıklamasından mı ibarettir? Evet demeye, bu arada da hiççiliğe teslim olmaya eğilimliyiz. Hiççilik, hayret verici bir şekilde, biricik geçerliliği şeyler üzerindeki egemenliğimize havale eden *pozitif değer*de yatmaktadır. Buna karşı çıkış, düşünce sayılmamaktadır. (Tekno-) Lojik (mantık), doğrudan doğruya düşünceye giriliyor yanılgısını doğurmaktadır, oysaki aslında düşünce inkâr edilmektedir. Bilime karşı "saldırı" asla düşünülemez, çünkü bilimin gücü, felsefenin bütünüyle *içinde* eriyip gittiği olgudur.

Şeyden Kurtuluş

Husserl, 1910'da bir elyazmasına düştüğü notta, görgülcülüğün kronik bir hastasından dert yanar: "Bilinç ... ruhsal bir deneyim değildir, ruhsal deneyimlerin oluşturduğu bir ağ değildir, bir şey değildir, doğal bir nesnenin bir eklentisi (durum, eylem) değildir. Bilincin *şeyleştirilmesinden* kim kurtaracak bizi? O kişi, felsefenin kurtarıcısı olurdu." Şeyleştirme, şey olmayana "şey" muamelesi yapmaktır: Soyut bir kendiliğin nesneye dönüştürülmesidir. Heidegger, *Varlık ve Zaman*'da Husserl'in bu kaygısıyla alay eder ve bilincin *şeyleştirilmesinin* niçin hep geri dönüp egemenliğini kurduğunu sorgular.

Bulantı Nedeniyle Temizlik

Sartre, şeylerin yapışkan şişkinliği karşısında marazi bir tiksinti gösterir. Onun *Bulantı* (1938) romanının karşı kahramanı Roquentin, ıslak çakıla dokununca hasta olur; *Varlık ve Zaman*'da, bilinçdışı gerçekliğin kendinde-varlığının saydamsızlığı denilen durumdur bu. Husserl'in kendisi-için bilinç kavramı, yoğun kendi-içindelik gibi görünen ve insan olmak ile şey olmak arasındaki tüm farkı oluşturan bir rahatlama – yarı saydam bir hiçlik açıklığı – olarak Sartre'ı etkiledi.

Husserl'in yönelimselliği "şeyleri" bilinçten boşaltır ve bilinci özgür kılar:

Eğer bu, kabızlık sonrası boşaltma gibi geliyorsa, öylesi daha iyi.

Yönelimsellik, kastedilen nesneyi oluşturan dır. Benim bundan anladığımı tümenden tersine çeviriyorsun.

Epokhe, doğal (içkin) tutumuyla verilmiş bilinçten saf bir aşkın "ben" damıtır. Bilinç, o "doğadıışı, insandıışı" mutlak benliğe ulaşmak için, bönce görgöl özde-neyimden kendini arıtmalıdır. Sartre, kritik nitelikteki bu Husserlci ilkeyi de ter- sine çevirir. *Epokhe*'yi tümüyle saf dışı eder, dolayısıyla benlik – bütün bilinçli edimlerimiz için Husserl'in özdeş kutbu olmak yerine – artık bilincin aşkın bir edimiyle oluşturulur. Maddi gerçekliğin için "kımıldamaksızın duruşundan" varoluşsal aşkınlık için yalnızca bilince izin verilir. Benliğin kendisi, şeylik şüp- hesi altındadır; aslında Sartre buna, bilincin berraklığını ölümlle tehdit eden bir "opak bıçak ağız"ı" der.

Hiçleme Edimleri

Hiçlik, indirgenmiş saf benliğin Husserlci “gerçeksizliği” değildir, Sartre’a göre, bilinç edimlerin yaptığı “gerçeksizleştirmeler”dir. Bununla demek istediği, kendinde-varlığın geçirimsiz katılığını bilincin delip geçmesini sağlayan ve şeyleri olduklarından başka türlü hayal etmemize olanak veren olumsuzlukların yokluklarıdır. Olumsuzluk, bizim değişim projelerimize bir “belki” boş alanı sağlar. Örnek: Sartre Café de Flore’da Simone’u bekliyor ama Simone çıkıp gelmiyorsa, o zaman orası *Simone’un olmadığı yer* haline gelir. *Oradaki her şey onun yokluğuna bir atıf işlevi görür.*

Bilinçli Bir Özgürlük Paktı

Sartre'ın kaygısı, ancak *neden olunan şeyler* dünyasından kurtarılmış bilinçte olabilen mutlak özgürlüğe dönüktür. Aksi halde, "Ben'im", nedensel sınırların bulunduğu o dünyada varoluşsal olarak başka türlü yerleşmiş durumdadır. Tek başına bilinç, saf özgür kendiliğindenliktir, *kişisel olmama* anlamında aşkındır: "Bilinçli yaşantımızdaki her an, hiçten yaratılmışlığı gözümüzün önüne serer." Bilinç, böyle "hiçten" yaratmaların sonu gelmez akışı içinde kendi ben-sahibini eritir. Bu nedenle, hiçbir ben, aynı kişisel olmayan bilinçakışının eşit derecede oluşturduğu diğer benlere göre öncelikli değildir.

Varlık Olmayış

Kendi kendime sorarım: “Şeylik”e karşı Sartre’daki bu paranoyak direniş niçin? İlk önce anlamam gerekir ki, “Ben” – “Ben’im” denilen o hayali şey – bilinçten varoluşa bir düşüştür. Varoluş, bilincin dünyadaki ben durumudur. Öyleyse, bilinç neyle yüz yüzedir? Gerçekte özgürlük anlamına gelen, kendisinin acı verici “değil” olasılığı – kendisinin şu ya da bu olmayı seçme özgürlüğü – maddi kendi-içindeliikle beslenmesi gereken varlık olmayıştır. Olmayış olarak bilinç, bıraklığı tehlikeye girince, durumumuzda bize *direnen* ama yine de bizi *yöneten* maddi çokluk içinde olmaya çalışacaktır.

“Varoluş Özden Önce Gelir”

Sartre’ın klasik varoluşçuluk düsturu budur. Onun şeylere karşı sıkı korunması-
nın apaçık kanıtıdır. Adımları izleyebilirim. Eğer bilinç, yalnızca saydam hiçleme
edimleriyle, *kişisel olmayan bir şekilde* oradaysa; eğer varoluş, varlık olmayışı-
yla dünyaya mahkûm edilen bilincin durumuysa o zaman öz, kendisi-içinin muh-
temelen kendinde bir şey olma isteğidir, aslında kendinde-kendisi-için olarak
“Tanrı olmayı isteme”nin mutlak oburluğuna kapılmazdır.

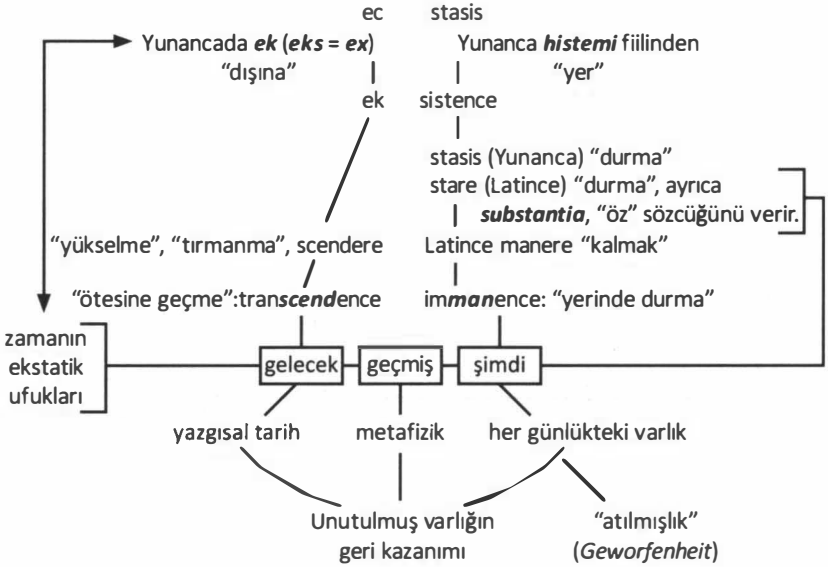
Özgürlük Tarihsizdir

Sartre'ın kötümserliğinin yerini, insanın "sınırsız" yönelik arzusunun yararsız bir tutku olmayıp tarihin bir koşulu olduğu kavrayışı alır. Kendinde-şeyin – "olduğu haliyle" maddenin – doluluğu, hiçbir zaman insani önemden yoksun şekilde karşımıza çıkmaz. Maddi olarak bizim için orada bulunanı, bizim üretici faaliyetimiz ve *kıtlık* koşullandırır. Sınıflı bir üretkenlik sisteminde herhangi bir insanın olabileceği sınırları, tam da bu – kıt kaynaklar için verilen Darwinvari bir mücadele – belirleyecektir. Çıkarıcı, baskıcı "şeylik"ten kurtuluş ister istemez Sartre'ı "tarihin kendisinin kendi bilincine varması" olan Marksizm'e götürür.

Zamanın Ekstazisi

Heidegger, Sartre'ın varoluş anlayışını hor görerek, daha çok metafiziğe bir geri dönüş sayar. "Varoluş özden önce gelir" tezi, Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'da ortaya attığı "Dasein'in özü, varoluşunda yatar" tezini Sartre'ın yanlış anlamasının sonucudur. Heidegger'in gözüyle vahim derecede yanlış. Varoluş, insani yapıda değil, varlığını belirleyen kaynağa yakınlığındadır; eksiztansın (varoluşun) "ekstazi"ye yakın bir durum olarak yeni baştan ifade edildiği *ek-sistence*'indedir. Heidegger'in türettiği "ek-sistence" (ek-sistans) terimiyle kazanılan nedir? Peki, Yunancada duyuların dışına "yerleşmiş" anlamına gelen "ekstazi" ile ne yakınlığı vardır?

"Dasein'in özü, varoluşunda yatar" tezi, Heidegger için "İnsanın 'töz'ü, ek-sistanstır" anlamına da gelir. Gördüğümüz gibi, "essence" (öz) sözcüğü, "substance" (töz) sözcüğünün kökü olan Latince *stare* sözcüğünden türemiştir. Yunancada töz, bir "keyfiyet" olarak *ousia*'dır. Heidegger, *ousia*'yla ilişkili isim *parousia*'nın, Hristiyan eskatolojisinde İsa'nın Dünyaya İkinci Gelişi anlamı verilen *ileriye dönük bekleyiş* (gelecek) olarak bugün anlamına geldiğini pekâlâ bilir. Öyleyse Heidegger şöyle mi diyor: Zaman, insanın ekstatik "töz"üdür?

Kuyudan Çekme

İnsan ne için "ekstazi"dedir? Yanıt, hayret verici ölçüde basittir: *zamandaki* özü için. Bu daha da basit olarak, insan özünün kendisine *bilinir olmadığını* söylemektir. Öz, askıdaki "henüz"dür. Özümüzü bilmek için "zaman"da olacak mıyız? Muğlaklık göze çarpıcıdır; yalnızca bizim için zamanın tükeniyor olması değil, bir şekilde *onun içinde* olmamak. Muğlaklık olmaksızın ek-statik olarak ek-sist olmak, Dasein'ın bir süre "varlığın bıraktığı açıklıkta durduğu"nu belirtir.

Dasein, zamansal
olarak "öne çıkar";
ama "açıklık" yalnızca
geçicidir:

Dünyaya Gelişin Kefareti

Bir kez daha öğreniyorum ki, varlığın kendisinin “yazgısal” açılıp gelişme tarihi vardır ve Dasein’ın “orada olması”, onun özünde belirlenir. Bu nedenle zaman, tözel olarak o tarihtir, *başkası değil*. Ama eğer bu böyleyse geçmişe, şimdiye ve geleceği ilişkin alışılmış zamansal “ufuklarımız”, bize sıklıkla göründükleri gibi – varlıktaki “şimdiler”in ardışık akışı – olmayabilir. Zaman elbette basitçe geçiyor gibi görünebilir. Ama doğru ekstatik durumumuzda zaman *geliştir*, bize gönderilen bir gelecektir.

Zaman Söyleşi ...

Zamanla ilgili olarak söylenecek bir şey yok. Ya da haddinden çok var. Sürekli zamandan söz ederiz –nasıl da “geçmek bilmediği” ya da “uçup gittiği”, “nereye gittiği”, ondan “kazanma” ya da onu “çarçur etme” hakkında konuşup dururuz; canımız sıkıldığında, endişeli olduğumuzda ya da gündelik akış içinde nasıl farklı farklı bizden uzaklaşır – *déjà vu*’da tekinsiz, tahminde güvenilmezdir ya da devresel olduğu hayal edilir – süresiz ama yine de kalıcıdır, daima “o”nun kölesiyizdir. Zaman nasıl *bir şekilde* bizi belirleyen bir *töz* olabilir?

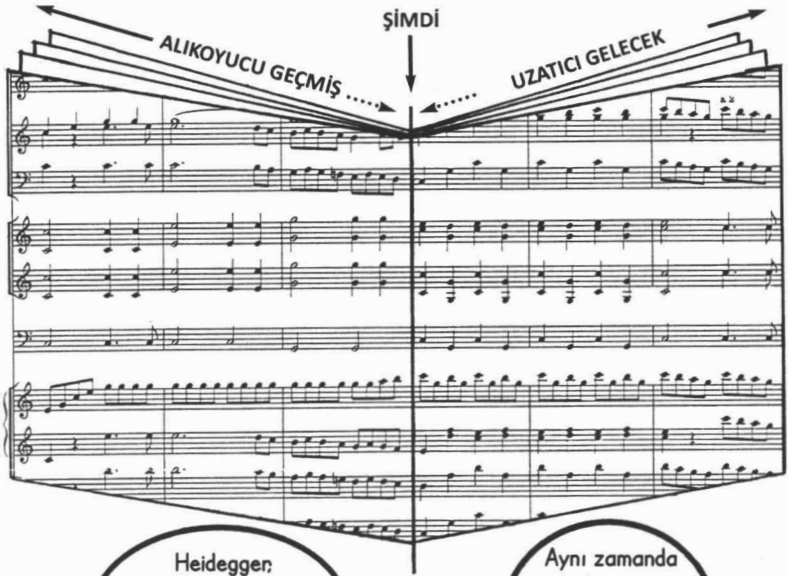
Bilincin Zaman-Kısımları

Zaman ancak ona dair bilinçle “vardır”. Zaman alanları, bizatihi kökensel mevcudiyeti bir zaman kipi olmayan mutlak bilinç tarafından oluşturulur. Husserl, zamanın bizim tarafımızdan “yapılmış” olduğunu söylemez, daha çok sezgisel surette mutlak olduğunu söyler; bilinç olmasaydı bile zaman *olurdu*. Bununla birlikte, zamanın kendisi *Abschattungen*, profiller ya da ufuklar tarafından kısımlaştırılır; bunların yalnızca birisi – “şimdi” – fiili olacaktı ve diğerleri geçmiş ya da gelecek olmandır. Problem şudur ki, “şimdinin bilincinin kendisi *şimdi* değildir”. Şimdi, kendisinden ortaya çıkamaz; hiçbir kavranabilir profile kendi içinde sahip değildir.

Kayıp Gidişin Alıkonulması

Ne diyor Husserl? Anlık olan hakkında, *öyle olmadığı halde* fiiliymiş gibi izlenim edinebildiğimi. Gerçekte öyle yapabilirim çünkü bilincin ayırt edici özelliği, benim (öz)algımın nesnesi haline gelmeden önce *zaten orada* bulunmasıdır. Hem benim *izlenimsel* “şimdilik”ime hem de geleceğe dönük *protansiyonuma* (Latince [pro]tendere kökünden); bütüne ilişkin sezgisel öngörümüne doğru “ileriye uzatma”ma olanak veren, bilinçteki bu özgün *alı koyucu* geçmiştir. Yönelimselliğin üç zaman-ufku bunlardır.

Heidegger:
“ekstatiko-horizantal”
zamansallık tezini işte
bunlardan türetti.

Aynı zamanda
da Dasein'in
“geleceksel
menzili” tezine
bunlarla ulaştı.

Toplumsal Açıdan Kısmi Ufuklar

Husserl, Heidegger'in ve Sartre'ın açışladıkları dünyada varlığın varoluşsal değışkenliklerine duyarsız kalmakla suçlanmıştır. O, kişiyi, kuramsal fizikteki cisimsiz "gözlemci"yle benzerliğe indirger.

Öyle
anlaşıyor ki,
Husserl'in bir
"ben"den tek
istediğı bir şeyleri
anlaması.

O, "ben"ın
tüm -yaş, cinsiyet,
etnik köken, çevre ve
tarih- niteliklerini budan:
Yaşamöyküsü olmayan
bir "ben".

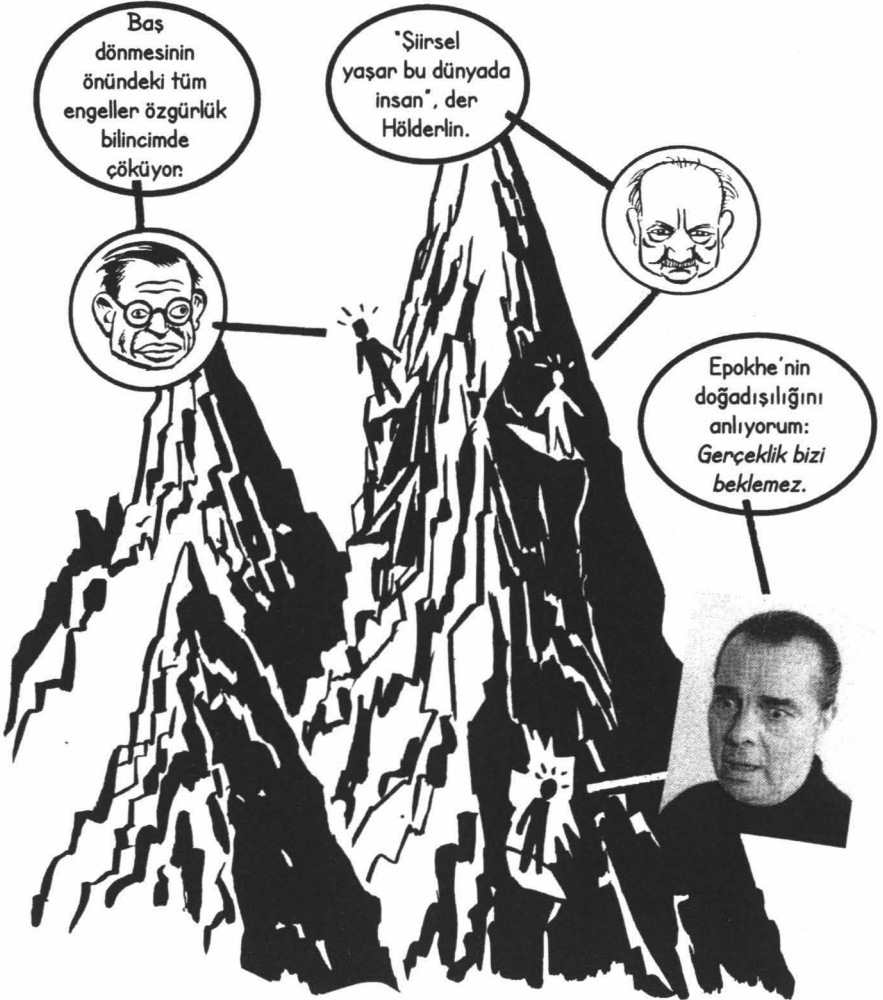
Husserl'in
kaygısı konusunda
yanlış bir görüş.

Öznenin varoluşsal
koşulları, "başka türlü
yapabilirim"i her zaman
bilmekle kazanılan bir
özgürlükle ilintilidir.

Ama biz çoğunlukla *toplumsal açıdan kısmi* ufukların – cinsiyet, ırk, çevre vb. ufuklarının – bunlara yönelik doğal tutumumuzun belirlediğı *Abschattungen*'in bihaber rehineriyiz.

Über allen Gipfeln ist Ruh'

J. W. von Goethe'nin (1749-1832) bir şiiri, "Zirveleri bir huzur kaplar" dizesiyle başlar. Bu sözcükler bir insan silueti çizer, tıpkı Fransız şair Jacques Dupin'in (d. 1927) şu sözcüklerinde de rastladığım gibi: "Korkularım olgunlaştığından beri, dağ bana ihtiyaç duymuştur. Uçurumlarıma, iplerime, adımına ihtiyaç duymuştur." Bana baş dönmesi "veren" uçurum değildir, sahip olmadığı "korkutucu derinlik"i ona kazandıran benim. Ne de ben onlara bunu bahşetmedikçe zirvelerin "huzur"u vardır.

Tarihin Anı

“Gerçekliğin beklemediği”, o bizim *tarihimiz* değil midir? Başka türlü olabilecek olan ama asla olmayan. Mutlak kötümserlik şöyle derdi: Başımıza gelen ve onunla ilgili hiçbir şey yapamayacağımız. Yine de kendiliğinden açık olarak *değişim* vardır. Ama *tam da aktığı gibi* akan saçma bir değişimdir bu. Bilinçli ya da bilinçsiz olarak kendimizin yaptığı değişimin tutsağıyız. Bunun çıkışı var mı; Sartre’in umduğu gibi özgürlüğe ya da Heidegger’e göre Dasein’in kefareti ödeyen “ekstazi”sine?

Gelecek olan, belirleyici
çaba anında zaten
tekerrür eden

Heidegger'in *Mein Kampf*'ı

Heidegger, Nazi hareketinin "içsel doğruluğu ve büyüklüğü" konusunda gizemli bir görünüm yalnızca kendisine bahşedilmiş olduğuna ilişkin derin inancından hiçbir zaman vazgeçmedi. Mütevazı bir kökenden geliyordu, Messkirch'ten bir zangocun oğluydu, Alman akademik aristokrasisinde en yüksek mevkiye ulaşmak için canla başla çaba gösterdi ve her zaman buna özlem duydu. Kendisinin ve Almanya'nın dünyadaki misyonunun iç içe örülmüş olduğunu hissettiği 1933'te onun günü doğdu; Freiburg Üniversitesi *Führer-Rektör*'ü olarak, Nazi *Gleichschaltung* programına balıklama daldı. Heidegger'in ihtirası – Nasyonal Sosyalizmin *manevi rehberliği* görevine atanma, Nazi "Hegel"i olma hevesi – konusunda hiç şüphe yoktur.

Rassengedanke: Irksal Düşünce

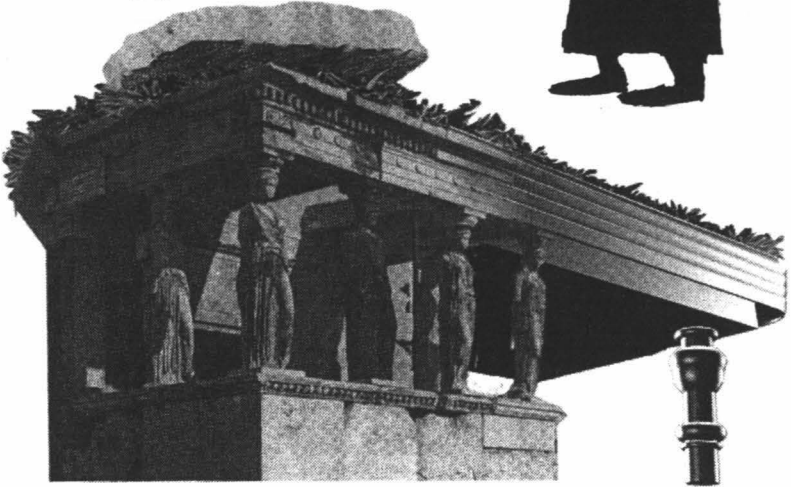
Heidegger'in çapraşık akademik – “Yunanca konuşan” – Nazizm anlayışı, alt kademedeki memurların gözünde onu kuşkululu hale getirdi. Parti casusları onun verdiği dersleri izlediler ve Nietzsche üzerine olan bir dizi dersinde (1936-1940) Heidegger, Nazizme *direnış* gösterdiğini öne sürdü. Topyekûn soykırımın arifesinde, öğrencileri için “ırk düşünmek” neyin direnişidir?

“Ancak güç istencinin mutlak özneliği, bir bütün olarak varlıkların hakikati olması durumunda, ırksal yetiştirmeye yönelik bir programın ilkesi, özbilinçli ırksal düşünce açısından ... mümkün olur. Başka bir söyleyişle, ilke metafizik olarak gereklidir. Nasıl ki Nietzsche'nin güç istenci düşüncesi biyolojik olmaktan çok ontolojik ise, onun ırksal düşüncesi daha da belirgin şekilde anlam olarak biyolojik olmaktan çok metafiziktir.”

Almanya'dan Bir Kehanet

Heidegger'in "kaba" Nazizmden "içsel bakımdan göç ettiği" anda muhalefet modeli olarak Nietzsche'yi seçmesi niye? Heidegger Almanya muammasından Nietzsche'yi, yani onun güç istencinin sahiplenicisi olarak Hitler'i *saf dışı etme*nin mümkün olmadığını çok iyi görür. Nietzsche, "sarışın hayvan"ı düşünür ve – Heidegger'in doğru söylediği üzere – Kartezyen benliği hayvanlığın hizmetine sokarak metafiziği "sona erdirir". *Güç hesabı yapan* tehlikeli bir düşünce, Hitler'in gudubet operası *İstencin Zaferi*'yle, tüm dünyanın gözü önünde sahneye konulur.

Modernlik Bunalımı

Karl Jaspers, Kierkegaard'la birlikte Nietzsche'yi varoluşçuluğun kurucu azizleri olarak kutsadı. Onun bir postmodernist olduğunu iddia etmekten çok az evla bir saçmalık. Nietzsche kesinlikle modernlik *bunalımı* – dekadancılık, nihilizm ve estetikleştirilmiş siyaset – ile aynı safa yerleştirilmelidir. Kierkegaard'ın gözünde olduğu gibi onun gözünde de "ateizm", Hristiyanlıktan arındırılmış bir toplumda sözde sofu ikiyüzlülüğün *fiili halidir*. Demokrasi – nihilizme nihai düşüş, kendi kitlesel soyutlamasından başka hiçbir değere sahip olmayan isimsiz istatistiksel adam düzeyine indirme – onun seküler dinidir.

Sanat Olarak Güç İstenci

Nietzsche onulmaz derecede antidemokratiktir, buna hiç kuşku yok ama gerçekten neyin peşindedir? O, Darwin sonrası felaketin filozofudur; rasgele mutasyon yoluyla evrimin, her şeyi nihilist bir durum olan *tasarısız akışkanlık* içinde bıraktığının farkındaydı. İnsan türü, ilke olarak *ikame edilmeye* elverişliyse ama yerine *neyin* konulacağı belli değilse ne değer taşır? "Tanrı öldü" sözünün gizli anlamı, insanın *Übermensch* tarafından, yani "üst insan" ya da "üstün insan" tarafından alaşağı edilmesi. Kör türlerin kitlesel varoluşu arasından yalnızca bir avuç kişiyi kurtaran – sanat olarak güç istenciyle – kendi kendini seçen nitelik için mücadele anlamına gelir.

Yükselen Yıldız

Heidegger'in hırslı, anti-semitizmle ya da ırkçı öjenikle sınırlı tutulamayacak kadar yüksektir. Onun Nietzsche'de aradığı, Nazizmin o programına karşı direniş değil, daha çok bilimdeki bunalımla ilgili Husserl'in düşüncesini ikame edecek bir şeydir. İlk önce rektörlük konuşmasında Heidegger, Nietzsche'yi modern insanın "var-olan-şeylerin ortasında terk edilmişlik" krizini düşünen, Almanya'nın "son filozofu" olarak selamlar. Heidegger, Nazizmin "içsel doğruluğunu ve büyüklüğünü" alıp kendi "iç göçüne" sığınmak ve sonra oradan, bu haliyle varlığın tarihsel açılıp geçilmesi yönünde çağrı yapmak için Nietzsche'yi araç olarak kullanır.

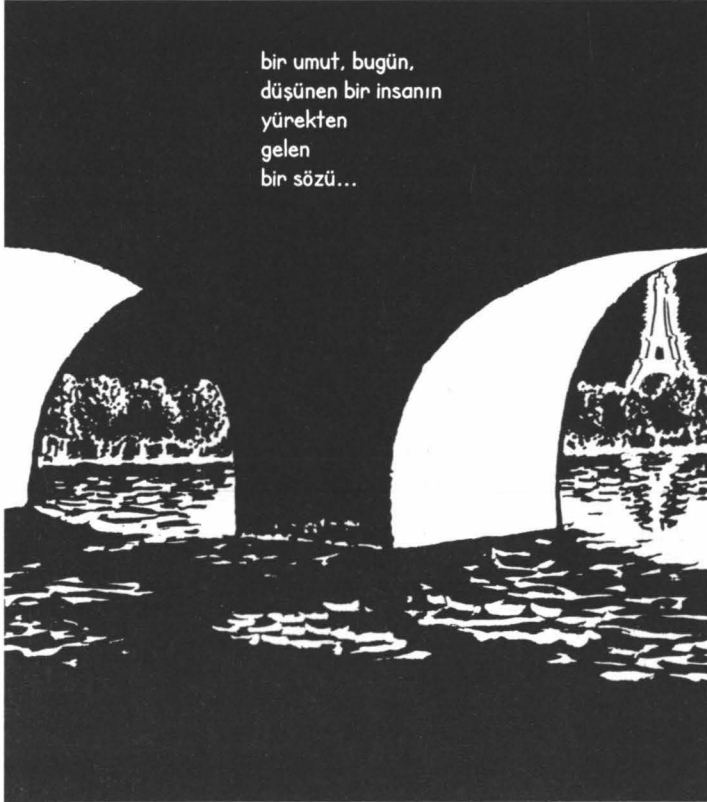
Pişmanlığın Sefaleti

Heidegger, Todtneuberg ormanındaki kulübesinden tövbekârlık çağrıları yayınlardı. Varlığın salt bakıcısı olarak Dasein, "özündeki çoban sefaletini" yeniden kazanmalıdır. Heidegger kendi tövbekârlığıyla ilgili hiçbir şey söylemez, Holokost konusunda tek bir söz bile etmez. Almanya'nın askerlerinin çektikleri acılar için alenen dövünecektir; gerçekten, 1949 tarihli *Mektup*'undaki ölçülü bir pataatsızlık bunu yeterince açık olarak gösterir. "Bu nedenle Hölderlin'i bilen genç Almanlar ölümle burun buruna geldikleri zaman, kamuoyunun tipik Alman tutumu olarak gördüğü şeyden farklı bir şeyler yaşadılar ve düşündüler."

Yürekte Bir Söz

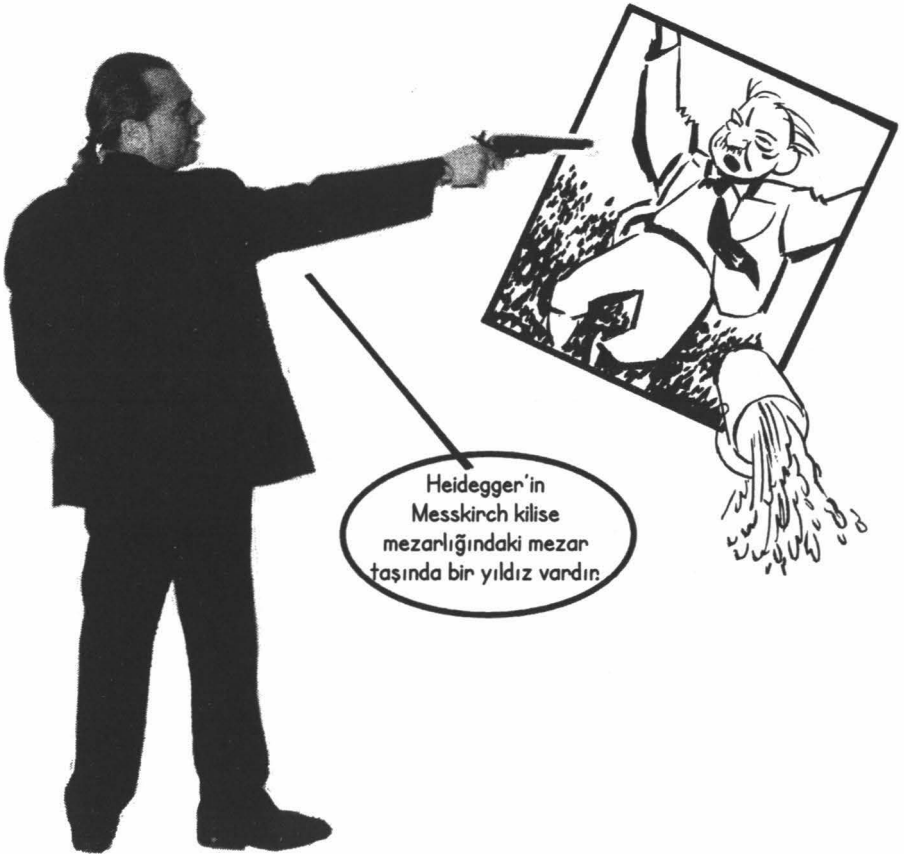
Karl Löwith'in 1936'da Roma'da uğradığı şaşkınlık, Holokost şairi **Paul Celan**'a (1920-1970) daha vahim şekilde yansır. Sağ kalmış olmasından derin acı çeken bir Yahudi olarak Celan'ın Heidegger'in düşüncesine derin muhabbet duyması bize akıl almaz gelebilir. Celan'ın "Todtneuberg" (1970) şiiri, 1967'de Heidegger'e yaptığı üç günlük bir ziyaretin anısına yazılmıştır. Celan, pınarın üstündeki yıldızlı damgaya dikkat eder, ziyaretçi defterine bir dize yazıp imzalar.

Hiçbir söz gelmedi elbette. Celan, Nisan 1920'de Paris'te Seine Irmağı'na atlayıp boğularak intihar etti.

Sessiz Kalma Hakkı

O hak, yalnızca Holokost'tan sağ kurtulup *ondan sonraki* yaşamı bizim için hayal bile edilemez olanlara aittir. Kelimenin gerçek anlamıyla konuşulamaz şeyler dönemini değil, ölümüne sınavdan sonrasını vurguluyorum. Celan'ın şiiri – hakikaten pişmanlık içinde cırılçıplak bir Almanca – sözcüklerde herhangi bir eşdeğeri bulunmayan şeyleri dehşet verici bir istisna ile dile getirir. Heidegger, Celan'ın ölümünden dolayı – kendi değişimiyle, *unutulmuş* "varlığın konuşulmayan sözüne" dayanılarak – sorumlu tutulmasını gerektiren bir sessizlik hakkına sahip değildir. Eski mühendis Kirilov ağaçların arasından çıkarken onun koşullu salıverilişi sona erer ve ...

Yanılsamasız Varoluşçuluk

Cinayet, kurmaca olduğu zaman bile, uygun bir felsefi yanıt değildir. Biliyorum; *Varlık ve Zaman*'ın yatağımın başucundan hiç ayırmadığım, en sevdiğim intihar kitabı olduğunu da bildiğim gibi. Sık sık Heidegger'le aynı görüşte olduğumu fark edince yanılsama içinde değilim; ama onun *doğruluğu*, savunucularından bazıları için görünüşte geçerli olmadığı kadar zihnimi karıştırır. Varoluşsal düşünüş, Sartre'a göre yanlış yaptığını düşünmeye asla meydan vermeyen o taş gibi insanlık dışılık olan faşizmle bağdaşık mıdır? Heidegger'in sıkı sıkıya sessizliği bu mudur?

Aldatma hakkında konuşmamız gerek.

"Evet, özellikle de kendini aldatma açmazı hakkında."

Aldatmadan Söz Etmek

Aldatma, özgür bilincin *negatifliği* ile her zaman mümkündür. Basitçe, size yalan söyleme seçeneğim vardır. Yalan, bilincin – sizden sakladığı niyetin doğası gereği – *aldatılmamış halde* içimde var olduğunun kanıtıdır; hakikatin yokluğu saptanmadan sizin için vardır. Yalancı, söylediği yalanın bilincinde değildir, ta ki onun mağduru oluncaya kadar. İmkânsız bir problem olan *özaldatı* (kendini aldatma) problemi işte burada başlar. İmkânsız, çünkü bilincin tamamen yarı saydam olması nedeniyle, onun sayesinde derhal görmeden kendime nasıl yalan söyleyebilirim ki?

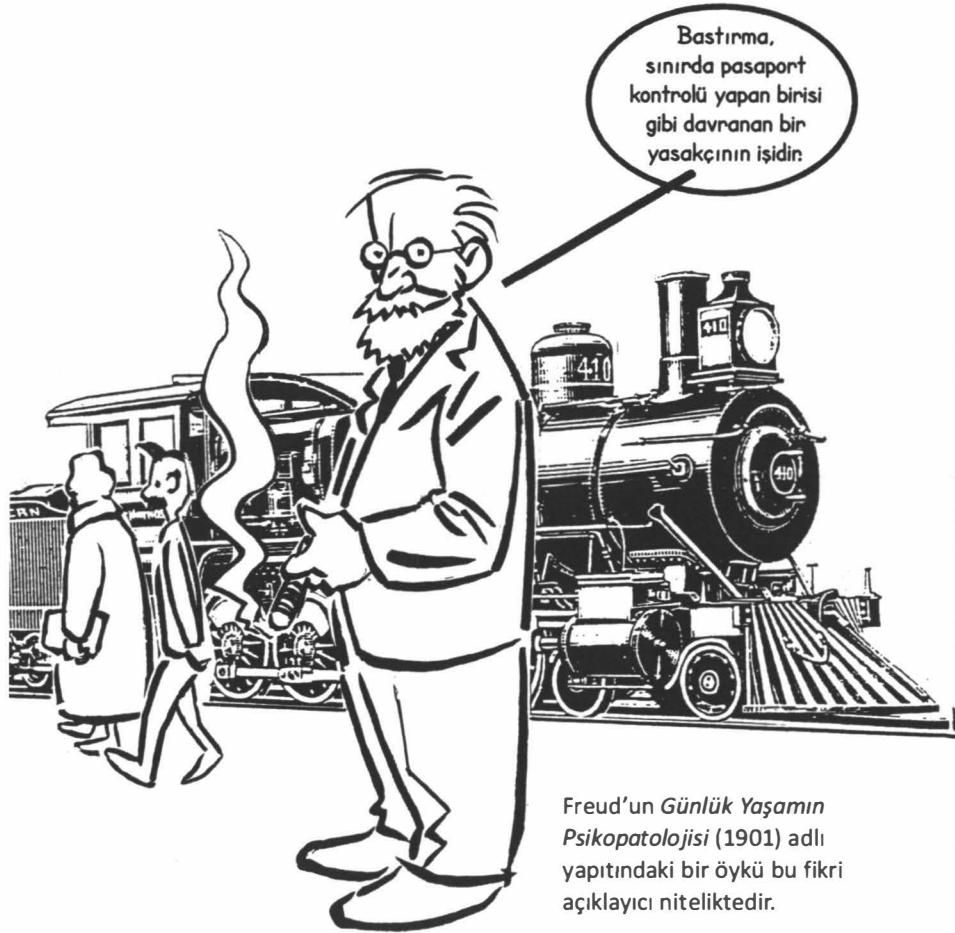

Kendini aldatma, elbette sergilenen edimin farkına varılınca kararsızlığa, iyi niyetin yeniden uyanışına ya da herkese kuşkuyla bakmaya yol açar. Harika robot balerin edasıyla şu kafe garsonuna bakın. Kendisinin ve başkalarının bir garsondan bekledikleri *garson* kendinde-şeyini sergiliyor. O, *olmadığıdır* – bir “hizmet eden şey”dir – ve tam da bilincin bu özgül “değili” her zaman onu özaldatıyla tehdit eder.

Bilinçte Bölünme

Freud, ruhsal yaşamı bilinçli "benlik" (*ego*) ve bilinçdışı "alt benlik" (*id*) diye ikiye ayırarak, farkına varmaksızın kendini aldatma sorununu bir çırpıda çözüverir. Ben, "o"na (Latince *id*) dair bilgi bakımından ayrıcalıklı bir konumu olmayan benliğin yerini tutar; ama bir aldatıcının yalanına kanmaya açık birisi gibidir. Amacı benim için bilinmez olan ama onu bilinçli gerçekliğime yeniden bağlayabilseydim benim *tüm* hakikatim olacak olan *id*'in aldatmasında *haki-kat* vardır. Ama bu, bilinçdışı olarak bastırılan ve bir "kompleks" kisvesi altında bana yanlış tanıtılan *id*'in kabul edilemez derecede nahoş ya da yasak hakikatidir.

Freud, ırksal önyargı nedeniyle “dumura uğramaya mahkûm” halkının yazgısından dert yanan genç bir Yahudi akademisyenle birlikte yolculuk yapmaktadır. Adam, Vergilius’un *Aeneas*’ından Latince olarak “Birisi öç almak için kemiklerin arasından yükselsin!” diyen coşkulu bir yakarış okumaya girer, ama yanlış hatırlar ve “birisi” anlamındaki *aliquis* sözcüğünü unuttur. Freud, o zamirin niçin bilinçaltına kaçtığını açıklamaya soyunur.

Genç, istenmeyen bir gebeliğe işaret eder şekilde aybaşı kanamaları durmuş olan İtalyan bir kadınla gönül ilişkisini kabul eder.

Yalancısı Olmayan Yalan

Endiye verici bir gebelik niçin *aliquis* sözcüğünü yasak etsin ki? Freud'un açıklamasına göre, genç adamın dileği "onun öcünü alacak" bir evlattır ama Yahudi olmayan birisinden Yahudi bir evladın olması *düşünülebilir* değildir. Bu nedenle, adamın dileği geri çevrilir ve anımsanması "engellenir". Sartre'ın itirazı, anımsamaya getirilen bir yasağın, bastırılan şeyin şu ya da bu düzeyinde farkındalık bulunduğunu ima ettiğidir. Freud'un soruları öznenin kavrayışını başka türlü nasıl hedef alabilirdi? Yasakçı, bilincinde olmamayı seçtiği şeyin farkında olmalıdır, kısacası özaldadı içindedir.

Aldatmasız Seçim Var mıdır?

Sartre'ın genç bir öğrencisi, içine düştüğü ikilem konusunda ona başvurur: Direnişe katılıp 1940'taki Alman saldırısında öldürülen biraderinin öcünü mü almalıdır, yoksa tek avuntuyu kendisinde bulan bağı yanık annesine göz kulak mı olmalıdır? Her iki durumda da yapacağı seçimin geçerli nedenleri vardır. Ama Sartre'ın ona hatırlattığı gibi, "genel ahlakın hiçbir kuralı, ne yapman gerektiğini sana gösteremez".

Bu genç, Freud'un "unutkan" yol arkadaşı gibi, aynı varoluşsal durumda değil mi?

Seçenek, *altyapısızdır*: "yalnızca" diğeri – *seçeneksizlik* – ile çevrilmiş olarak "vardır".

Tekbencilik ya da Özneler Arasılık

Bilincin başkalarını ve kendisini aldatma yeteneği, daha önce Husserlci *feno-
menolojide araştırılmış olmasa da ima edilmiştir. Doğal* tutum – gerçekliğin
önceden verilmiş olduğu faraziyesi – her zamanki mevcudiyetiyle aldatışımızın
içkin gerekçesi değil de nedir? *Epokhe* yoluyla indirgeme gözümüzü açar ama
doğal dışılık pahasına yapar bunu. Dahası, *epokhe*'nin mutlak benlik kanıtı, ka-
tiksiz *tekbencilik* (solipsizm) ile sonuçlanmaz mı?

“Onlarlık”a Düşüş

Husserl, öznelar arası dünyamıza ilişkin iyimser bir görüşe eğilimlidir; ama aynı zamanda bunun, yönelimleri aldatıcı şekilde birbirlerinden gizlenen yalıtılmış monatlar için bir kuluçka makinesi olduğunu da bilir. Heidegger, özaldatıyı Dasein’in varoluşsal açıdan belirleyici şekilde sorumsuz “onlarlık”a “düşmesi” (*Verfallen*) olarak kabul eder. “Günlük Dasein’in ‘kim’liği sorusunun yanıtını sağlayan ‘onlar’, birbiri-arasında-olmaya halihazırda her Dasein’in kendisini teslim ettiğı ‘hiç kimse’dir.”

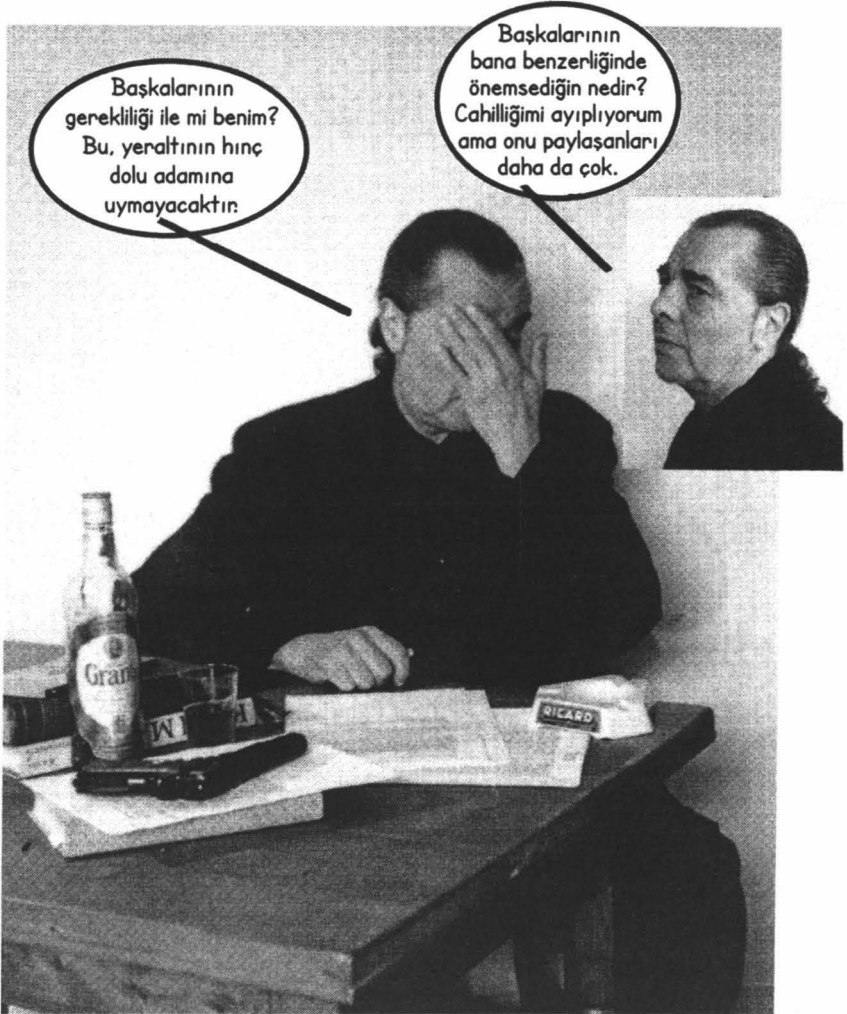

Birbiri Arasında Olmak

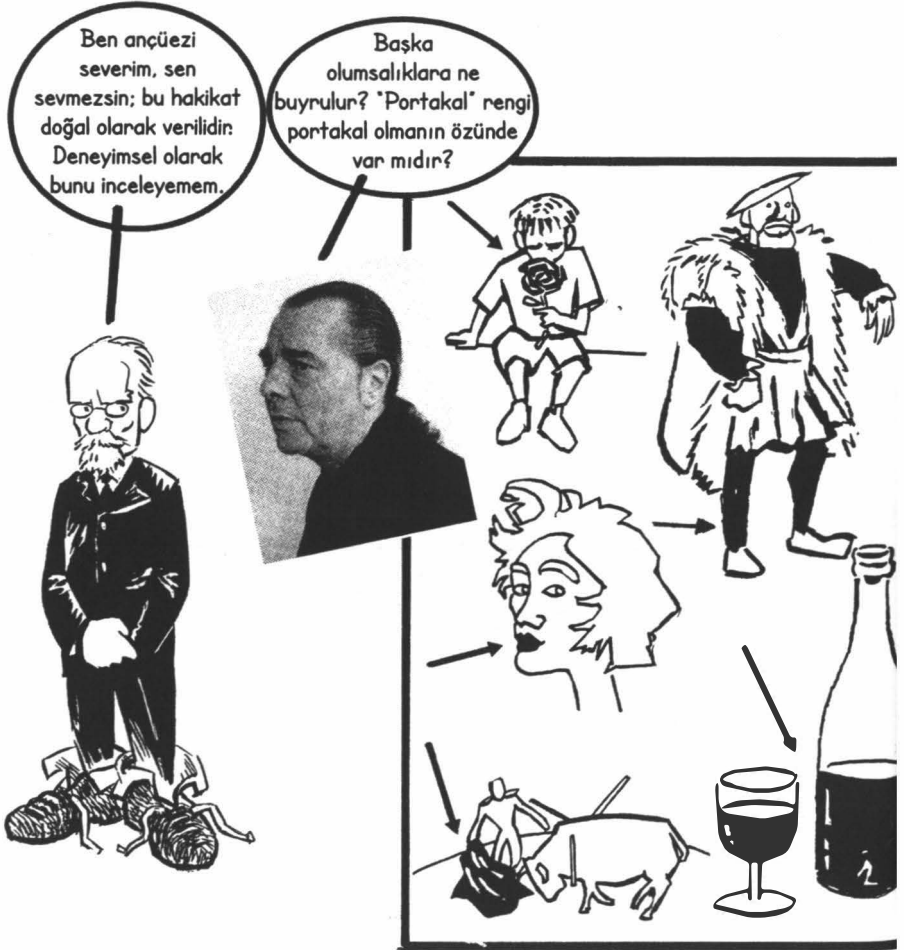
Dasein'in nötr "onlarlık"a düşmesi, kötücül özneler arasılığıdır. Heidegger bunun ahlaki bir yargı değil, dünyada varlığın basit bir gerçeği olduğunda ısrar eder. "'Onlar' ... kolaylıkla her şeyden sorumlu tutulabilir, çünkü herhangi bir şeyi teyit etmesi gereken birisi değildir. Bunu yapanlar her zaman 'onlar' idi ve yine de bunun 'hiç kimse' olduğu söylenebilir." Heidegger 1927'de, yalnızca "toplu insanı" değil, Nazizmin kitlesel sıradan insanların ilerleyişini de önceden kestirir.

Sartre'in gözünde, başkaları-için varlık, *şeyliğe* o aynı yapışkan yakınlığı gösterir; tatsız bir zorlama. "Cehennem başkalarıdır." Benim algı alanıma giren başkaları, onu benden çekip alır; beni şaşkına çeviren anlamıyla onların bakışı, benim nazarımın "ırzına" geçer. Başkaları benim varoluşum için vazgeçilmezdir ama onların mevcudiyeti, habis belirsizliklerle benimkini tehdit eder. Tarihten özgürlük kazanmak için, Sartre'a kala kala *var olmayan* Marksizm kalır; tıpkı bozulup varlıkta-şeye dönüşmekten Dasein'ı kurtarmak için Heidegger'in varlığın tekinsizliğine dayanması gibi.

Varoluşa karşı bir garazı birbirimizden mi saklarız? Orada, başkalarının bakışının karantinasında görünen bir hastalık mı vardır? Husserl, bunu kuşkuculuk payesi vererek onurlandırır: doğal tutumun intiharvari indirgemecilikle kendi gözünü açmaya çalışması. O durumda felsefe bütünüyle psikolojiye çekilir. Husserl'in *bête noire*'ı (karabasanı), "psikolojizm"dir: zihnin olumsal işleyişlerine bağımlı hakikat. Husserl, zihinselleştirilmiş duyu verilerinin, insan bilincinin ortaklaşa paylaştığı şeyler olmayıp *yalnızca* doğal tutumun kendisi olduğu inancıyla, bu akımın kurucuları olan Locke, Berkeley ve Hume'a karşı çıkar.

Bütün o kırmızılık olumsallıkları – pıhtılaşmış kan, bir kadeh kırmızı şarap, günbatımı, Van Gogh'un saçı vb. – arasından "kırmızı" özü nasıl tanıyabilirim?

Kısmi tekbenciliğin her birimizin içinde farklılaştırdığı bir *aynı* dünyayı nasıl deneyimleyebiliriz? Bir duygu durumu ya da bir ağrı "olanı" mı, yoksa yalnızca onunla ilişkimi mi değiştirir? Her iki halde de benim duygu durumum, içerdği gerçeklik rengi bakımından sizinkiyle aynı değildir. Sartre'ın görüşüne göre coşkular, gerçeklikten aşkın bir kaçışla, yani *kötü niyetle* hedefime sihirli bir şekilde ulaşmaya çalışırken bilinçte yarattığım *bozulmalardır*.

Turing Testi

Bilgisayar biliminin öncüsü **Alan Turing** (1912-1954), bir insan deneğin, görül-meyecek bir yerde bulunan katılımcının başka bir insan mı, yoksa bir bilgisayar mı olduğunu sorular sorarak saptamaya çalıştığı "körleştirilmiş" bir test geliştirdi. Verdiği yanıtlar insana ait zannedilen bir bilgisayarın, zekâyı başarıyla taklit ettiği söylenebilir.

Bilinci aldatarak yanıt verildiğini varsaymak bilinç konusunda ne gibi bir ilerleme sağlar?

Yapay zekâ, bilinç konusunda temelsiz bir ön kabule dayanarak kendi kendimizi kandırmamızdır.

Yeni Boş İnanç

Turing'in "aldatması", Descartes'ın *res cogitans*, yani "düşünen töz" kavramıyla başlayıp şimdi "düşünen makine" haline gelen psikolojici kuşkuculuğun vardı-
ğı son aşamadır. Husserl, mantık yasalarının psikolojik "maddi" durumlardan
çıkarsanamayacağını ta 1900'de belirtti. Eğer insan düşüncesi, sinirsel madde-
selliğin bir ikincil görüngüsü ya da yan ürünü ise bunu nasıl *biliriz*? Maddedeki
nedensel kapalılıktan "düşünce" nasıl kaçır? Ya da daha basitçe, madde nasıl
olur da madde *fikrinin* doğmasına yol açabilir?

Husserl'in "psikolojizm" derken anlatmak istediği nedir? Husserl'in kafasındaki, ister klinik ister deneysel olsun tüm derinlik psikolojisinin güttüğü, bilinci biyo-
lojinin sırf bir katmanı ya da türevi olarak kuramlaştırma amacıdır. Sanırsınız ki,
deneyimsel prosedürler bilinci bütünüyle dışlayarak yaşamın hakiki temel dina-
miklerine ulaşabilir. Böyle bir dışlama yapılmıştır çünkü her zaman bilinç, başlı
başına açıklama gerektirmeyen hiçlik – "dolaysız önceden verilmişliğiyle" – farz
edildi. Böylece "daha derine"; Freudcu libidinal içgüdüler mekanizmasına ilerle-
dik; sonunda da en derine, bizatihi varoluşunun zekâ *performansı* dereceleriyle
niceliksel olarak ölçülebildiği farz edilen "zihnin" genetik durumuna ulaştık.

Vücudun özgün niteliklerine inancımızı sürdürmemiz artık gerekmiyor. Şimdi öyle görünüyor ki, derhal kültürel seçilime – ben buna bir de *psikolojik* seçilime eklerdim – başvurarak, doğal seçilimin uzun dönemli rasgele etkilerini devre dışı bırakma gücüne sahibiz.

Gen testiyle embriyonlarda düşük IQ taraması yapılabiliyor.

Gene test can screen embryos for low IQ

Lois Rogers
Medical Correspondent

SCIENTISTS have developed a £125 test that enables doctors to screen embryos for low intelligence. Their testing kit can identify a range of genetic defects known to lead to learning difficulties.

Developed by a British company, it is the first gene test for low IQ and has already been adapted for use by doctors in America and Spain on families they suspect have an inherited risk of a defect.

Using test-tube baby techniques, the American and Spanish doctors have selected only perfect embryos to be returned to the womb.

Some experts are concerned that such testing echoes Aldous Huxley's *Brave New World*, in which epsilon babies were bred in hatcheries for menial tasks while alphas lived a life of luxury.

"There is an urgent need for regulation of what constitutes legitimate use of this type of genetic diagnosis," said Richard Nicholson, the editor of the *Bulletin of Medical Ethics*.

"Low IQ is not life-threaten-

ing. This is a significant step towards eugenics."

The £125 kit being marketed by Cytocell, of Banbury, was developed from research at the Institute of Molecular Medicine, Oxford.

Scientists have identified the specific arrangements of genetic material on the telomeres, the ends of DNA strands in each chromosome, which cause children to suffer anything from moderate learning problems to mental handicap.

About 21,000 children are born with a learning difficulty in Britain each year. Scientists say the test could identify up to 2,000 of them.

Research is now turning to the quest for other genetic characteristics which may cause sub-normal intelligence, with the ultimate goal of offering screening to women carrying naturally conceived babies.

Cytocell has already produced customised probes for couples at high risk of having mentally retarded children at the St Barnabas Medical Centre in New Jersey and at a genetics centre in Barcelona.

The American government is ploughing federal funds into developing such tests.

Çünkü Mümkün ...

Kim bunu fotoğraflamak isterdi? Soru, görmem sağlanan şeyde saklı duruyor. Peki ne görüyorum? Yavrusuna siper olmuş bir anne. Fotoğrafçı, farkına varmadan bir zaferi olumlamıştır. Bir annenin koruyuculuğu her zaman yaşamın kendisini temsil edecektir. O, zafer kazanan olarak anıtlaşır.

Şimdi kendi kendime soruyorum: Bu dünyada *henüz olmayan* bir varlıkta bizden saklanan nedir? IQ'sunu gen testinden geçirmeyi kim isterdi? Gen testi bize ne anlatır?

"Zeki bir çocuk isterim, *doğal olarak...*" Doğal tutum, yapılanın gerçekliğine düzenli olarak teslim olur. Kendi *hayal edilemezliği*nin koşullarını oluşturmaz. Heidegger'in uyarısı doğrudur: "Teknolojinin neler *yapabileceği* düşüncesini edinmiş olmak, zaten onun yapıyor olmanın *sonucudur.*"

Doğal tutumu tarihteki durumundan çekip kurtarmak için iş işten geçmiş midir?

Adsız Bir Felsefe Üzerine Notlar

“Dünyanın sonu bu,” diyerek kederlenir iyimser.

“Hayır, değil” diye yanıt verir kötümser.

Bizim için her zaman “iş işten geçmiş”tir. Ama belki varoluşçuluk tam da bu iş işten geçmişlik için son dakikasında atanmıştır. *Varoluşçuluk nedir, öyleyse?*

Benim üçlünün zıtlığında saptanmamış bir *kesişme* vardır, henüz adı konulmamış bir felsefe. Bunu, ilk başta Husserl’in planladığı ve Heidegger ile Sartre’in “saptıkları” varoluşsal fenomenoloji olarak adlandırabilirdim. Ama doğru odak bu değildir. Heidegger ve Sartre, “yaşamla ilgili bir felsefe” sözünü Husserl’den daha iyi söylemiyorlar. “Söylemeyi gerektiren” bir şey, ister istemez, söyleme olasılığının çıkarıldığı özgün kaynaktan “daha iyi söyleme”dir.

Bunu kavramak zordur ama eğer varoluşçuluk postmodern bir görelilik ideolojisinden kurtuluşla ilgili bir umut vaat ediyorsa, çok önemlidir. Varoluşçuluk bir “sahte anı sendromu”dur ama kuşkuculuktan sonsuza dek kurtulmayı bekleyen felsefenin kendisine ilişkindir.

Husserl’in gözünde felsefenin en büyük düşmanı, “bir felsefe”ye; aslında problemlerinin tümünü başından savarak çözmüş bir felsefeye *sahip olan* filozoflardır. Gerçek filozoflar, insanlığın istenç doğrultusunun dışı vurulduğu bir “devlet felsefesi”nin “memurlar”ıdır. Nedir o doğrultu? Kökeninde öznenin yaşam-dünyasından başka bir yerin bulunmadığını unutma tehlikesi taşıyan hep daha fazla bilimsel nesnellığe doğru. Bilimin, toplam yaşam-dünyasının gönderdiği bir *yönergeden* başka bir şey olmadığını nasıl kavrayacağız? Sanki bilimin “hayat” veriyor gibi görüldüğü salt bir “şiddetlenen bunalım” duygusuyla hiç kavranamaz. Problemi yaşıyoruz; ama yanlış tarafından. Niçin öyle? Çünkü tamamen bilimin büyüsüne kapılmış doğal tutum içindeki bir kişi için yaşam-dünyası erişilebilir değildir. O büyüyü bozmak için, saf öznenin tüm yaşam-dünyası boyutlarıyla yakalayıp görmek amacıyla bilimin askıya alınması – kesinlikle akıldışıcılığa dönüş anlamına gelmeyen bir *epokhe* çabası – gereklidir.

Doğal tutumun geri kazanılması, Husserl’in temel sorusudur; bilinç mucizesiyle yanıtlanan bir soru. Heidegger’in varlıkta-şeylerin ortasındaki “ekstatik” *Dasein*’i, Sartre’in sürekli bir seçim durumundaki bilincin *réalité humaine*’i; bunlarda farklılık aralığının daraldığını görmekle yanlış mı yapıyorum? Onları yaklaştıran, yıkıcı bir ivedilik oydaşmasıdır; tarihsel durumumuzu yeniden kazanmak için iş işten geçmiş midir? Husserl’in hortlağının yerini, Sartre için Marx’ın hayaleti ya da Heidegger için Nietzsche’ninki alabilir; ama bize göre *geçip gitmiş* bir tarih için artık ne fark eder ki?

Ahlaki Olgusalılık

İlginç olgu budur. Bir *mantıkçı* – Edmund Husserl – canlı deneyime dönmeyi talep ediyor. Bu niçin ilginç? Başka bir mantıkçı, üstelik gerçek bir mesleği olan birisi, yani **Ludwig Wittgenstein** (1889-1951) da tam olarak aynı şeyi istemedi mi? İstedi, ama onun gözünde felsefe bir “dil hastalığı”dır, “sözcüklerle büyü yapma”dır, çaresi ise bayağı dilin kullanılmasıdır. “Bilinç”, “sezgi”, “varlık” gibi sözcükler bize yasak mı edilecek? Sorun, hasta numarası yapıyor. Aldatmasız dil diye bir şey yoktur: hele de “akıllı” makinelerle ve şimdiki teknolojikleşmiş varlık durumumuzla sonuçlanan, dilin mantık tarafından yersizce ele geçirilmesi söz konusuyken.

Hume, “hiçbir ahlaki olgunun bulunmadığı” yolundaki önermesiyle tanınır. Ahlakın olgu ihtimali kazandığı, yani bizim kavradığımız şekliyle Descartes’ın özgün anlamında yapay, sanal *olgusalılığa* büründüğü günümüzde bu önerme savunulamaz. Bir embriyonun IQ’su için gen testi yapmanın performatif sonuçlarını yeniden düşünün. Ama sanıyor musunuz ki, doğmamış çocuğumun gelecekteki performansını test ettirmemeyi seçerim? O seçim, teknolojiyle “yaşam kalitesi”nde sağlanan iyileştirmelere artan bağımlılığımızı söküp atmayı başaramazdı. Bugünümüzde sonu olmayan hiçbir ahlaki olaysallık yoktur. Ya da *şu anda* öyle görünüyor.

Bir Uyarıya Davet

Özcü sorular, varoluşçu sorular değildir. Özcü olan, yalnızca “Tanrı var mıdır?” veya “Yaşamın anlamı nedir?” gibi sorular ya da “hümanist” mahiyetteki başka sorular değildir, doğrulanabilir bilimsel sonucu bulunanlar bile öyledir. Söz gelişi, doğal seçimle Darwince evrim ya da bugün bizim için daha güncel olan, evrimci psikolojinin rehber edindiği “bencil gen” kuramı. Böyle bir genetik kuramı, yaşamda herhangi bir özsel anlama kıyasla “rasgeleliğin” öncelikli olduğunu iddia etmez mi? Moleküler biyoloji sanki yaşamı alışılmış anlamından yoksun bırakıyor gibidir, ama aslında yaşamın “gerçekten” ne “demek olduğu”nu buyurarak, devrolunamaz nihai özünü varoluşa kazandırmaktadır.

Benim radikal ayrılık noktam budur. Varoluşa özsel anlam dayatmaya çalışan herhangi bir şeyin *edebiyat* olarak maskesi düşürülmelidir. Bu, bilinci, algılanamayan bir bilinçdışına tabi kılma amacı güden düzenbaz edebiyattır. Reddedilmesi gereken bir aldatma.

Zihni küçümsemekten zevk alan – “bizim gibi” düşünen makineler icat eden ya da şempanzelere “bizim gibi” iletişim kurmaları için yeterince işkence yapan

– zihinler her zaman olacaktır. Ne amaçla? Bilincin ne “gibi” olduğunu daha iyi tahmin etmek için mi? İnsan küstahlığını engellemek için mi? En büyük küstahlık, zihni kötürümleştirici bir indirgemeye uğratmak ve aynı zamanda da o hilekârlığı yapmak için zihnin kendi karmaşıklığını kötüye kullanmaktır.

Husserl’in indirgemenen kastettiği, bu sözcüğün Latince kökünün bizim için koruduğu anlamdır *–re-ducere*, sınırsız bir deneyim alanına bir “geri yöneliş”. Herhangi bir bilimsel indirgemenin, o genişletilmiş deneyim alanına atıfta bulunarak kendisine dayanak göstermesi gerektiğini söyler. Söz gelişi – bilişsel bilimde “sinir devreleri”ne indirgemeyle bilince getirilen açıklamalar ya da evrimsel psikolojide “bencil gen” stratejilerine indirgenen insan davranışları – bilişsel bilim ya da evrimsel psikoloji *kapsayıcı şekilde* bunlara indirgeme yaptığı için, o açıklamaların dayanağı verilmiş midir? Başka bir deyişle, indirgemeyle yapılan herhangi bir açıklama, anlaşılabilir olmak için, kendi içkinliğini ihlal etmek zorundadır; görünüşte yeterli açıklamasını sağladığı önceden verilmişlik bakış açısından ayrılan ilaveten “aşkın” bir şeye sahip olmalıdır. Açıklamanın elbette kendisini açıklaması mümkün değildir. Evrimsel psikoloji ya da herhangi bir indirgemeci zihniyet, kendisi hakkında, şeylerin oldukları gibi kusursuz bir açıklaması olduğunu söyleyemez çünkü kendisi de onlarla aynı durumdadır; öyleyse içkinliği içinde yalnızca anlaşılamaz değil, söylenemez olarak da “kıymıldamadan” dururdu.

İndirgemeciler, yanıt olarak, belirli bir özel durum hakkında bilgili olmanın, onun üzerinde tastamam hâkimiyet kurmakla aynı şey olmadığını söyleyebilirler. Ama bu da içkinliğin aşkın bir ihlalidir. “Aşkınlık”, dünya olgusunun *yanı sıra* olmayan değil, dünyanın *içinde* de olmayan bir şey anlamına gelir.

Karl Popper (1902-1994), bilimsel inandırıcılık için hayati bir sınav olarak “yanlışlanabilirlik” ilkesini getirdi. Ama bu yine de fiilen bilim yapmanın ilk başında yer almayıp sonradan düşünülen bir mantık ilkesidir. Heidegger’in dediği gibi, yöntemini keşfetmek umuduyla bilimin ardından ağır aksak giden bir felsefeye ihtiyacımız yok. Varlığı araştırmakta “onun önünde giden” bir felsefe gerek bize. Peki, *epokhe*’nin gerçekleşen varlık bilincinin yönlendirmesi olmadan o araştırma nasıl ilerleyecek?

Husserlci *epokhe*, bilimin herhangi bir şekilde uysalca izlenmesine kıyasla, bilim için daha hayati bir varoluşsal test olduğunu kanıtlayabilir.

Belki o zaman adsız bir felsefe, varoluşçuluk adını hakkıyla kazanabilir.

Anlamdan Kaçış

Anlam, adsız olsun ya da olmasın herhangi bir felsefe için zorunlu bir koşul değildir. Ama yeniden usulca anlamsızlığa süzülür. Camus'nün uyanık saçmacılığı, bir anlamda ateist gizemcilikten bağıışık değildir.

Anlam, asla "sahip" olabileceğimiz bir şey değildir, olsa olsa onu yadsıyabilir ya da kafamızdan atabiliriz. Oradadır; deneyim ilke gerçeklik arasındaki ölümcül uçurumda. Soru, bizden uzaklığıyla, nasıl geri döndüğüdür.

Belki yalnızca aşırı askıya almada – *epokhe*'yle geçici olarak "varlığın geçersiz kılınması"nda – bizi bir an pençesine alan o beklenmedik olarak ışıltıyla öne çıkar. Gerçekte çok uzun süre katlanılamayan bir baş dönmesi.

Öyleyse, bu mudur? En çok özlüyor ve peşinden koşuyor göründüğümüz şeyin kendisi; anlam katlanamadığımız şey midir? Anlamı kavrayabilmemizin yolu, bizim için en korkutucu karabasan olarak yalnızca bu mudur?

İleri Okuma

Bu kitapta, varoluşçuluk üzerine yanıtların belirsizliklerine organik olarak uyan sorular ortaya attım. Farklı belirsizlikler ortaya çıkaracak başka sorular da sorulabilir.

Belli başlı başvuru kaynaklarımı oluşturan kitapları sıralayacağım. Belki ilk sıraya bir “klasik” koymalıyım:

Walter Kaufmann, Dostoyevski’den Sartre’a Varoluşçuluk (YKY, 2001). Bu kitap, edebi yanlılığına katılmıyor olmama rağmen, tartışmanın ana taraflarına ait metinlerden oluşan giriş niteliğinde bir seçkidir.

Albert Camus, Sisifos Söyleni (Can, 2018). Bu kısa, okunaklı kitapla başlıyorum; ama *Başkaldıran İnsan* (Can, 2018) adlı kitap da dikkate değer.

Jean-Paul Sartre, Varlık ve Hiçlik, (İthaki, 2017). Hacimli ve ürkütücü ama “Varoluşsal Psikoloji” üzerine olan bölüm kesinlikle okunmalı. Benim için önemli olan bir başka kaynak da Sartre’ın varoluşçuluğa ilişkin kendi Marksist anlayışının kısa, duru ve kişisel bir anlatımı olan *Yöntem Araştırmaları* (Kabalıcı, 1998).

Martin Heidegger, Varlık ve Zaman (Agora Kitaplığı, 2011). İnanılmaz derecede zor elbette. Yaklaşımı, oldukça kısa, kolay sindirilir bir inceleme olan şu yazıya dayanıyorum: “‘Hümanizm’ Üzerine Mektup” (1949), M. Heidegger, *Patikalar*, (İmge, 1997). Heidegger’in “Mektup”u, kısmen, Sartre’ın 1945’te verdiği “Varoluşçuluk bir hümanizmdir” konulu konferansa yanıt niteliğindedir (bu konferans metninin İngilizce çevirileri genellikle *Existentialism and Humanism* başlığını taşır); önce bu metni sonra “Mektup”u okumak gerekir.

Edmund Husserl. Başlangıç için önerebileceğim biricik erişilebilir eser, Herbert Spiegelberg’in, *The Phenomenological Movement* adlı 2 ciltlik eseridir (Lahey: Martinus Nijhoff, 1969); bu kitap Heidegger, Sartre, Gabriel Marcel ve başka fenomenologlar hakkında da güzel anlatılar içermektedir. Daha teknik nitelikteki iki kitap kişisel olarak bana yarar sağladı: Rudolf Bernet, I. Kern ve E. Marbach, *An Introduction to Husserlian Phenomenology* (Illinois: Northwestern University Press, 1993); J. J. Kockelmans, *Edmund Husserl’s Phenomenology* (Indiana: Purdue University Press, 1994). Husserl’i anlamanın güç olduğu gerçektir, ama aynı zamanda da abartılıdır. Onun şu kitabının okunmasını öneririm: *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology*, çev. David Carr (Illinois: Northwestern University Press, 1970).

Karl Jaspers. Bazıları, Jaspers’a haksızlık ettiğimi düşünecektir. Bunu telafi edici bir takdir olarak, Hannah Arendt’in *Men in Dark Times* (New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1968) adlı kitabını ve Kaufmann’ın seçkisinde yer alan denemelerinde Jaspers’ın dile getirdiği kendi görüşlerini öneririm.

Søren Kierkegaard, Tekerrür, (Pinhan, 2014), bir başlangıç kitabı olarak son derecede alışılmadık. Kaufmann’ın seçkisinde yer alan, kendisini betimlediği incelemeler ile *The Cambridge Companion to Kierkegaard*, haz. A. S. Hannay ve G. Monro (Cambridge: Cambridge University Press, 1998) daha iyi olur.

Friedrich Nietzsche. Okurların Heidegger’in iki ciltlik şu kitabıyla başlamaları gerekir: *Nietzsche*, çev. D. F. Krell (New York: HarperCollins, 1979-84). Ama daha genel bir bakış

için *The Cambridge Companion to Nietzsche*, haz. B. Magnus ve K. Higgins (Cambridge: Cambridge University Press, 1996) adlı eser vardır.

Varoluşçuluk üzerine birkaç genel tanıtıcı not ekleyeceğim:

J. Macquarrie, *Existentialism* (Londra: Penguin, 1973); Iris Murdoch, *Existentialists and Mystics*, haz. P. Conradi (Londra: Penguin, 1999); en kolay erişilebilen güzel bir başlangıç için, *Teach Yourself* (Kendi Kendine Öğrenim) dizisinde yer alan George Myerson'ın *101 Key Ideas: Existentialism*, (Londra: Hodder & Stoughton, 2000) çalışması. Fontana Modern Masters dizisinden çıkan George Steiner'in *Heidegger*'i (Glasgow: Collins, 1978), zor anlaşılan bu filozof için özlü, yararlı bir kılavuz niteliğinde. Iris Murdoch, *Sartre: The Romantic Rationalist*'da (Londra: Penguin, 1989) duru, eğlenceli bir anlatım sunuyor.

Dizin

- Abschattungen* 86, 90, 139, 141
 Adorno, T. W. 77
 anti-semitizm 149
 aşkınlık 84, 99, 100, 102, 103, 115, 129, 172
 ataraksiya 62, 112, 126
Aufhebung 96, 97, 99
 Bergson, H. 9
 Berkeley, G. 57, 118, 119, 164
 bilim 29, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 56, 58, 59, 61, 63, 92, 99, 100, 103, 104, 118, 125, 126, 149, 166, 170, 172
 Camus, A. 3, 4, 10, 12, 14, 20, 24, 25, 27, 28, 34, 35, 36, 68, 107, 108, 173
 Celan, P. 151, 152
 Dasein 33, 69, 71, 75, 115, 118, 123, 135, 136, 137, 140, 143, 150, 161, 162, 163, 165, 170
 değişmezlik 89
 Derrida, J. 85
 Descartes, R. 53, 54, 55, 56, 57, 60, 62, 167, 171
 direniş 4, 5, 8, 9, 10, 76, 112, 132, 145, 149, 159
 Dostoyevski, F. 14, 16, 25, 27, 94
 edebiyat 13, 14, 15, 18, 25, 35, 95, 171
 ekstazi 135, 136, 143
 epokhe 62, 64, 66, 67, 68, 69, 77, 80, 82, 122, 129, 142, 160, 170, 172, 173
erga cagita sum 53
 fenomenoloji 37, 41, 42, 43, 45, 46, 48, 61, 86, 108, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 160, 170
 Freud, S. 44, 45, 155, 156, 157, 158, 159
 gerileme 43, 44, 45, 61, 81
Gleichschaltung 40, 41, 144
 Hegel, G. W. F. 96, 97, 100, 101, 104, 119, 144
 Hristiyanlık 27, 100, 103, 106, 113, 115, 116, 147
 hiçlik 14, 33, 34, 71, 72, 73, 81, 109, 128, 129, 130, 167
 Hitler, A. 5, 6, 7, 11, 39, 146
 Holokost 31, 150, 151, 152
 Hopkins, G. 117
 Hume, D. 52, 57, 58, 164, 171
 indirgemecilik 49, 60, 164
 intihar 3, 12, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 34, 36, 59, 60, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 99, 100, 118, 151, 153
 Jaspers, K. 42, 47, 101, 102, 103, 104, 108, 147
 Jung, C. G. 44
 Kierkegaard, S. 42, 45, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 106, 108, 114, 118, 119, 147
 Kirilov 25, 26, 27, 28, 32, 152
 kuşkuçuluk 52, 56, 58, 59, 60, 62, 64, 85, 118, 119, 164, 167, 170
 Locke, J. 56, 57, 164
 Löwith, K. 11, 151
 Marksizm 10, 36, 105, 106, 107, 108, 111, 118, 134, 163
 Nazizm 8, 11, 42, 101, 110, 145, 146, 149, 150, 162
 Nietzsche, F. 3, 30, 145, 146, 147, 148, 149, 170
 ölüm 5, 20, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 61, 75, 77, 78, 95, 97, 114, 115, 129, 150, 152
 özaldatı 154, 155, 158, 161
 özgürlük 7, 26, 72, 73, 75, 76, 81, 114, 116, 122, 131, 132, 134, 141, 142, 143, 163, 165
 Platon 90, 91, 125
 Popper, K. 172
 psikoloji 48, 56, 164, 167, 171, 172
 saçmalık 3, 4, 5, 14, 24, 27, 31, 95, 99, 100, 103, 147, 167
 sezgi 48, 89, 91, 92, 93, 171
 şeylik 55, 65, 129, 132, 134, 163
 Tanrı 26, 30, 32, 99, 101, 115, 117, 118, 133, 146, 148, 171
 tekbencilik 160, 165
 Turing, A. 166, 167
Varlık ve Hiçlik 72
Varlık ve Zaman 69, 71, 73, 75, 114, 115, 127, 128, 135, 153
 Wittgenstein, L. 15, 19, 171
 yadsıma 37, 38, 154
 Yahudi 7, 9, 11, 41, 42, 44, 101, 102, 103, 133, 151, 157, 158
 yönelimsellik 82, 84, 128, 140
 zamansal nesne 88
 zihin 56, 57, 62, 172

Camus, "Hayatın, yaşanması için bir anlamı olmak zorunda mıdır?" diye sorar ve absürdü varoluşçuluğun merkezine yerleştirir. Sartre, varoluşçuluğun tüm felsefe içinde "rezalete en az elverişli ve teknik olarak kuru" bir öğreti olduğunu söyler.

Peki, varoluşçu felsefeyi ve filozofları anlamak sadece ıstırap, çaresizlik, abeslik ya da anlamsızlıktan mı ibarettir?

Bu kitapta hayır. Richard Appignanesi, felsefenin belki de en karmaşık alanını eğlenceli anlatımı ve Oscar Zarate'nin çizimleriyle adeta bir çizgi romana dönüştürüyor ve varoluşçu felsefenin tarihini Kierkegaard, Husserl ve Nietzsche'den Nazizm ve Soğuk Savaş'a dek sürüyor.

internet satış:
saykitap.com

22,50 TL

ISBN 978-605-02-0661-6

SAY YAYINLARI

sayyayincilik.com
facebook.com/sayyayinlari
twitter.com/sayyayinlari
instagram.com/sayyayincilik

